

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

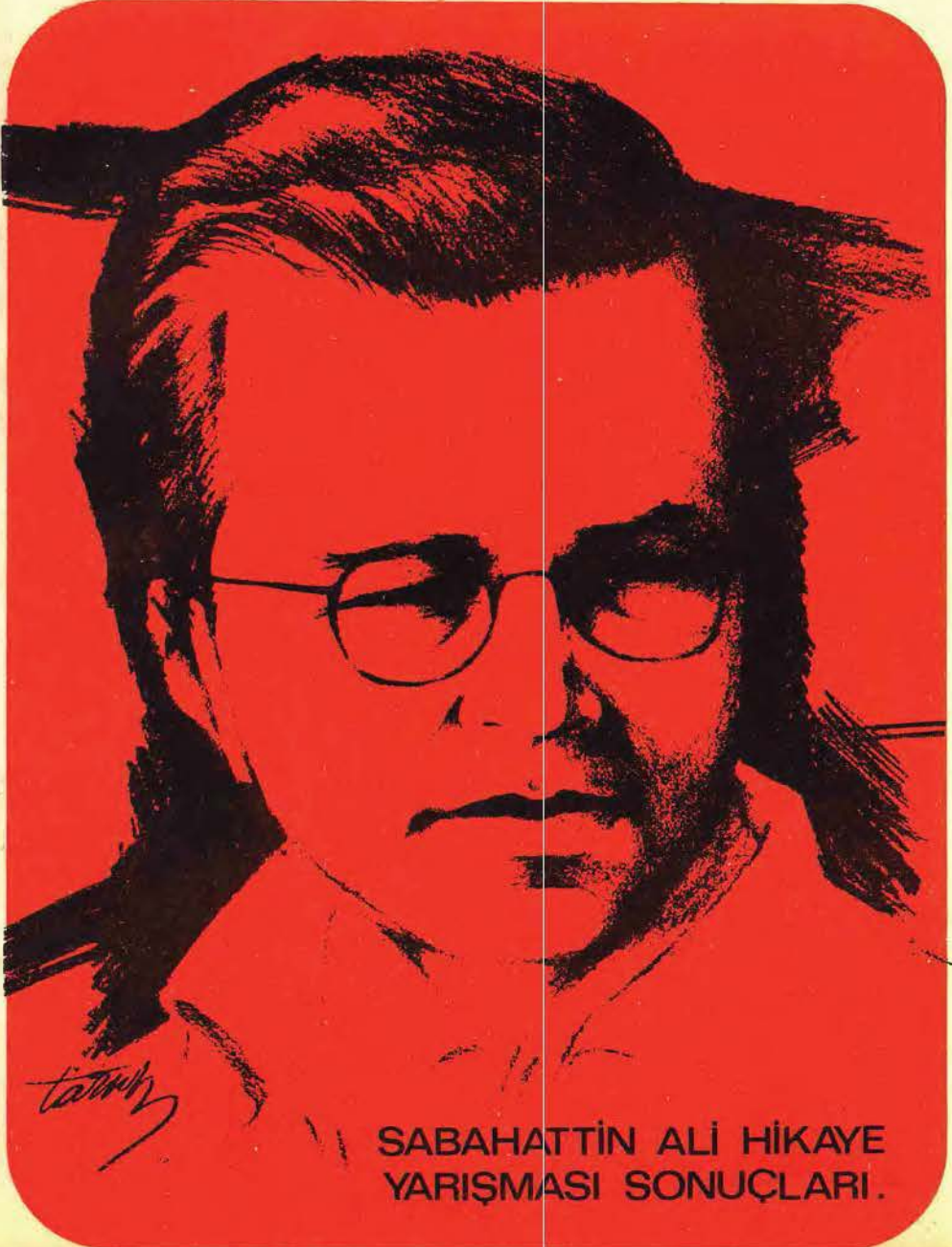
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

1974

Ocak
Sayı 13
7,5 TL

yeni adımlar

aylık sanat ve siyaset dergisi

SABAHATTİN ALİ HİKAYE
YARIŞMASI SONUÇLARI.

"april morning ,,

halk savascıları

HOWARD FAST

Howard Fast, ele aldığı konuyu diyalektik tarih bilinciyle irdeleyen; ve halkların kardeşliği, uğrunda savaşılabilecek tek yüce ilkenin eşitlik ve özgürlük olabileceği temel görüşüyle hikâyeleştiren dev bir romancı. Onun, daha önce Türkçeye çevrilmiş olan, Spartaküs, Hürriyet Yolu, Sacco ile Vanzetti'nin Çilesi romanlarında üstün tekniklerini, akıcı üslubunu, içeriğin örgüsünde yatan bildirisini görmüştük. Bu romanı da halkın durağan gücünün, emperyalizmin zulüm ve işkencesine karşı, yaratıcı güce dönüşebileceği esprisine dayanıyor. Haklarını ve topraklarını savunmak için örgütlenen halkın derme çatma silâhlarla düzenli ordulara nasıl karşı çıkabildiğini sergiliyor

yücel yayınları

10lira

Tutanak	2
Sanat ve Edebiyat	
üzerine, SABAHATTİN ALİ	5
Kibritler, ZEHRA TUNÇ	7
Ayrılanmak, MEHMET BAŞARAN	11
Kara Lâstiğin Mutsuzluğu,	
MEHMET SAY	16
Yurt Yeri, DURAN YILMAZ	29
Suları Salıvermek, HAKKI GÜMÜŞTAŞ	38
Baraç, HASAN KIYAFET	46
Desen, TARIK ARSLAN	52
Şili, IRFAN YALÇIN	53
ideolojik Açıdan Türk Romanının	
Evrimi, MEHMET ERGON	54
Üretim İlişkileri ve Problem	
Olarak Bilgi, TUNCER TUĞCU	67
Harlem, ÖNER YAĞCI	75

Yönetim ve yazışma yeri Cağaloğlu,
Yerebatan Cad. 43/5, İstanbul / Kapak
basımı, Svren Ofset / Bu sayı, Başaran
Bir Matbaasında dizilip, Haşmet Basım-
evinde basılmıştır / İzmir Dağıtım Or-
han Özışman / Ankara Dağıtım Odak
Dağıtım / Abone yıllığı 50 liradır / Ka-
pak deseni, Tarık Arslan.

Sahibi

Metin Ilkin

Sorumlusu

Tarık Arslan

Yayın Yönetmeni

Orhan Suda

T U T A N A K

SABAHATTİN ALİ HİKAYE YARIŞMASI

Seçici Kurul

**BEKİR YILDIZ, LEYLA ERBİL, İRFAN YALÇIN,
METİN İLKİN, ORHAN SUDA**

Yarışmaya 7 kadın (ikisi ilk okul, biri lise öğrenmeni), 63 erkek, bunların

4'ü profesyonel hikâyecî

1'i Sağlık memuru

1'i orman memuru

2'si tutuklu

1'i köyde yaşar

1'i lise öğrencisi

1'i öğretmen okulu öğrencisi

16'sı öğretmen

diğerleri çeşitli mesleklerden olmak üzere 72 kişi katılmış. Katılanlardan biri, iki değişik adla ve iki ayrı hikâye ile katıldığı, biri de hikâyesini tek nüsha gönderdiği için yarışma dışı bırakılmıştır.

Seçici kurul. 15.12.1973 günkü toplantısında önce her üyenin üzerinde durulması gereken hikâyeleri önermesini kararlaştırdı. Buna göre:

Bekir Yıldız : Yaşanacak Rüya (Durmuş Mert), Suları Salıvermek (Hakkı Gümüştaş), Kıyıda (Demir Özlü), Baraç (Hasan Kıyafet), Kara Lastiğin Mutsuzluğu (Ahmet Say), Ayrılanmak (Mehmet Başaran), Sürgün (Nedim Gürsel), Yurt Yeri (Duran Yılmaz);

Leyla Erbil : Suları Salıvermek (Hakkı Gümüştaş), Sürgün (Nedim Gürsel) Yurt Yeri (Duran Yılmaz), Kara Lastiğin Mutsuzluğu (Ahmet Say), Ayrılanmak (Mehmet Başaran), Baraç (Hasan Kıyafet), Kibritler (Zehra Tunç), Kıyıda (Demir Özlü), Eflatunlar Morardı (Metin Önen);

İrfan Yalçın : Kibritler (Zehra Tunç), Ayrılanmak (Mehmet Başaran), Yurt Yeri (Duran Yılmaz), Suları Salıvermek (Hakkı Gümüştaş), Kara Lastiğin Mutsuzluğu (Ahmet Say);

Metin İlkin : Kibritler (Zehra Tunç), Ayrılanmak (Mehmet Başaran), Kara Lastiğin Mutsuzluğu (Ahmet Say), Yurt Yeri (Duran Yılmaz), Suları Salıvermek (Hakkı Gümüştaş).

Orhan Suda : Kibritler (Zehra Tunç), Ayrılanmak (Mehmet Başaran), Kara Lastiğin Mutsuzluğu (Ahmet Say), Yuvasızlar (Mehmet Sür), Yurt Yeri (Duran Yılmaz);
adlı hikâyeleri önerdiler.

Önerilen bu hikâyeler arasında ortak hikâyeler tesbit edildi. Ve KIBRİTLER, AYRILANMAK, KARA LASTİĞİN MUTSUZLUĞU, SULARI SALIVERMEK, YURT YERİ ve BARAÇ ortak önerilmiş hikâyeler olarak kabul edildi. Ve her üyeden, birinci hikâyenin hangisi olması sorulduğunda:

Bekir Yıldız : Kara Lastiğin Mutsuzluğu (Ahmet Say)

Leyla Erbil : Suları Salıvermek (Hakkı Gümüştaş)

İrfan Yalçın : Kibritler (Zehra Tunç)

Metin İlkin : Kibritler (Zehra Tunç)

Orhan Suda : Kibritler (Zehra Tunç)
adlı hikâyeleri önerdiler. İkinciliğin ise aşağıdaki hikâyelere verilmesi önerildi:

Bekir Yıldız : İkincilik için hiçbir hikâye önermeyeceğini belirtti.

Metin İlkin : Ayrılanmak, Kara Lastiğin Mutsuzluğu

Leyla Erbil : Baraç, Yurt Yeri

İrfan Yalçın : Ayrılanmak, Yurt Yeri

Orhan Suda : Ayrılanmak, Kara Lastiğin Mutsuzluğu.

Bu arada, Bekir Yıldız, yarışmaya katılan hikâyelerden hiçbirinin Sabahattin Ali hikâyeciliği espirisini tam olarak yansıtmadığını, mevcut hikâyeler içinde en iyilerinin seçilmesini, birinci ve ikinci ödüllerin seçilecek üç hikâye arasında payedilmesini ve başarılı görülen diğer hikâyelerin tespit edilmesini önerdi.

Bu öneri üzerindeki uzun tartışmalardan sonra, öneri, İrfan Yalçın hariç, diğer üyeler tarafından kabul edildi. İrfan Yalçın birinciliğin KIBRİTLER adlı hikâyesiyle Zehra Tunç'a verilmesi

gerektiğini ısrarla belirtti ve gerekçesini de şöyle açıkladı:

«Zehra Tunç'un **Kibritler** adlı hikâyesinde insanca yaşamaktan uzaklaştırılmış bir Doğu Anadolu kadının ilkel, daha açık deyimiyle, «vahşi» bir yöntemle çocuk düşürmesi olayı anlatılıyor. Yazar, feodal bir düzende, ekonomik özgürlüğün sonucu, bütün özgürlüklerden uzaklaşmış, bir ilk çağ insanı gibi doğayla başbaşa kalmış bir kadının tek dramını anlatırken, onun bütün hayat dramını da sergilemiş oluyor. Hikâyede, dil ve söyleyiş içeriğe uygun. Durumlar, olay parçaları, zaman aralıkları baştan sona uyum içinde. Hikâyenin genel havasında bir röportaj kurulduğu seziliyorsa da, kanımca bu, olayın, çevrenin ve toplumsal koşulların sertliğinden geliyor. Eleştirel gerçekçi ve saptamacı hikâye türüne sokabileceğimiz «Kibritler» teknik açıdan çok başarılı, yalın, dobra bir hikâye bence.»

Oylama sonunda, toplam 1500 liralık ödülün

KİBRİTLER (Zehra Tunç)

AYRILANMAK (Mehmet Başaran)

KARA LASTİĞİN MUTSUZLUĞU (Ahmet Say)

arasında payedilmesine karar verildi. Ayrıca **YURT YERİ** (Duran Yılmaz), **SULARI SALIVERMEK** (Hakkı Gümüştas), başarılı hikâyeler olarak kabul edildi.

Bu arada, Leyla Erbil; **Baraç** (Hasan Kıyafet) adlı hikâyenin de başarılı hikâyelerinden sayılması gerekir ve bu husus **TUTANAK**'da belirtilmelidir dedi. 15.12.1973.

SANAT VE EDEBİYAT ÜZERİNE

İslâmiyetten evvelki Türk edebiyatı, Divan edebiyatı, Tekke ve Halk edebiyatları, Tanzimat edebiyatı, Edebiyatı Cedide, Fecriâtı, Genç Kalemler vesaire, bugün başlaması icap eden yarının edebiyatına bilâ vasıta bağlanabilecek birer edebî devir olmak vasıflarından mahrumdurlar.

Bu devirler, daha ziyade edebiyat tarihçilerini, mütebahhirleri meşgul edecek ve istikbalin san'atkârına, asıl bu ellerden geçtikten sonra, işe yarar bir şekilde vasıl olacaktır.

Herbiri, zaman zaman, muayyen bir sınıfın, bir zümrenin, bir si-tenin, yeni beliren bir hayat ve dünyayı görüş şeklinin, basit bir hayranlığın, derin bir iç dünyasının, hulâsa maddî, manevî birçok hâdise ve tesirlerin birer muhassalası, birer ifadesi olan bu edebî devirler ve kollar, teker teker, bir milletin edebiyatı vasfına hak kazanacak şartlardan mahrumdurlar. San'atkârlık tarafı kuvvetli olanların iç çevheri basit veya mahdut; iç dünyası bütün bir kütleyi kavrayacak kadar geniş olanlarının ise san'at tarafı iptidai ve bozuktur. Bunlardan bir veya birkaç tanesinin doğrudan doğruya bir edebiyata analık etmesi şöyle dursun, yukarıda zikrettiğim mutavassıt ellerden geçmedikten sonra bir san'atkâra kaba materyal olarak hizmet etmesi bile imkânsızdır.

Bu nokta gözönünde tutulduğu taktirde, bugün edebiyat sahasında görülen ve yukarıda ismi geçen edebî devir ve kollardan bir veya birkaçına karşı mânasız bir iptilâ veya onlardan nefret ve yüz çevirme şeklinde tecelli eden sapıklıklar kolayca izah edilebilir.

İstikbalin edebiyatı, muhakkak ki, bizde bugüne kadar görünenlere benzemeyen bir çehre arzedecektir.

San'atın gayesi de, her içtimai fiil gibi, cemiyet olduğuna göre, gelecek büyük san'atkârların içtimai taraflarının çok kuvvetli olacağı ve mazinin ve halin zengin hazinelerinden toplayarak kendi kafalarının genişliği, dehâlarının derinliği içinde yoğuracakları büyük me-

seleleri, insanlığa ileri ve yukarı doğru birer adım daha attıracak eserler hâlinde ortaya koyacakları şüphesizdir.

Benim kanaatimce san'at insana insanı ve hayatı ve bunların mânasını öğretmekle muvazzaftır. Ancak bu taktirde geniş bir küt-lede daha çok insani olmak, daha iyi bir hayata varmak arzuları be-lirir. Bizim istikbaldeki edebiyatımız bu gayelere varmak için, yollar gösterecek kadar yükselmiş, yani yeni birer devir açacak olan bü-yük dehâlar yetiştirmiş olursa o zaman biz de dünyanın edebî or-kestrası içinde mevkiimizi almış bulunuruz.

Bütün bir beşeriyeti ve bir kâinatı içine alacağı yerde kendi cılız ve âmâ benliğine saplanan bir edebiyatın, bence, psikopatoloji etüd-lerine mevzu olmaktan başka bir meziyeti yoktur.

San'at bütün teferrüatile hayatı ihtiva etmeli, insanda yaşamak, insan gibi yaşamak, daha iyiye, daha yükseğe, daha temize doğru koşarak yaşamak arzusunu hattâ ihtiyacını uyandırmalıdır.

Hulâsa san'at gaye değil, vasıtaadır. Gaye hayattır.

**ZEHRA
TUNÇ**

1953 yılında Tunceli'nin Mazgirt ilçesinde doğmuşum. İlköğrenimimi aynı ilçede yaptım. Altı yıllık İlköğretmen Okulunu yatılı olarak Mardin Kız İlköğretmen Okulunda 1960 - 1970 döneminde tamamladım.

Yazma tutkum çocukluğumdan gelir. Ailemin bitmeyen çilekeşliği, aralarında bulunduğum insanların bizce oluşu; mahallemizden uzak ve ancak uzaktan baktığımız birkaç insanı bambaşka görüşümüz ve onların bizleri bambaşka görüşleri, düşlerini kamçılıyordu o zamanlar...

Ev kadını olan ananın aklına, sözüne, düşüncelerine çok hayrandım. Ondört yaşında hayat hikâyemizden karalamalar yapmış, yaşadığımız gereği evde alay konusu olmuştum. (Çünkü acılarımız saklanmalıydı. Yoksa güllerlerdi.) â

KIBRİTLER

Solmanın en deriniydi bu. Kocalan gözleriyle bir kez daha bakındı. Kimse yoktu. İçeriye girip odunu dayattı kapıya. Kandılin kenarındaki kibrite yaklaştı. Uzanan elinin titrekliliğine göz. gümleneyen yürek sesine kulak kapattı. Kutudan çıkardığı altı kibrit çöpünü bir araya getirip bağladı. Paça lastikleri çürümüş donunu çıkardı. Yeniden dinledi etrafı, oturdu çömelerek. Başını bacalarının arasına sarkıttı. Tuttuğu çöpleri götürdü. Bir yerlerini tırmalayarak gezdirdi iyicene. Bulduğu bir boşluktan içe sürdü. Bağladığı ipin ucu elindeydi. Acınma yoktu

onun için. Bunca yokluk, bunca rızilce sürünmekten derisi yüzülmüş, eti dökülmüş, kemiği rendelenmeye başlamıştı. On çocuğun üst-başı, ekmeği, büyümesi, büyümesi ve de büyümesi.

Üç leğen ekmek pişimi kadar zaman geçti. Güneşin hiç selamlamadığı üç karışık pencereyi, kara bir çamur gibi görmeye başladı. Haske kadın. San ki başını oraya, buraya çarpıyorlar, gözlerini, oyuklarına sokup sokup çıkarıyorlardı. Damın altı-üstü birden oynuyordu. Haske, kuruyan ağzının her yanına dilini sürttü. Boş eliyle kafasını zorca kapının yakınına süründü.

Olancılığıyla yaslandı duvara. «Allah biraz dıyağ (1) vereydi, uzun sürmez hrehal.» Gevşeyen, etsiz derisi sarkmış bacaklarına bakındı. Yayılıp düşen dizlerini ağırca topladı. Gözlerini sıkıca gömdü çukurlarına. Arkaya itti başını. Ekmeği boğazdan aşağı geçirmek kolay mıydı.

Başını kaldırdığında ne zamandan oturduğunu düşündü. Kapı itelenecekti. Elindeki ip duruyordu sıkı sıkı. Şimdiye erimiş olmalıydı kibritler. İpi çekmeye başladı. Kibritler çıkmıyordu. Çaprazlama geçip durmuştu. Çekince nasıl da acıtıyordu. Elini götürüp uğraştı biraz. Bir daha çekti ipi, yırtıldı mı, delindi mi anlayamadı.

Sarsıldı bir an Yere kapaklandı. Hiç bir şeyini duymamaya hepten sağırlaşmıştı. Durmak zamanı da değildi. Çocuklar içeri dalacaklardı. Bir öğünlük katık olan ayran gelecekti. Zor değildi ya çabukluk gerekti. Doğruldu yavaşça. Donlarını Bacağından sızan kan damlasına ırgalanmadı hiç.

Akşamın ağırlığı Haske'yi tutmuştu. «Duman beni tuta. Birine diyem mi?» Demem, deymem. Ne der eil. —Yapmayaydı, öyle boku bokuna gebersin işte.— Derdi. Demezdi kimse, sürünmek böyle gebermekten daha boklu.» İyisi mi canını çeken bu yorgunluğu, bitikliği, ayağının altına atıp ezeydi. Kocasını Kalo'ya da demezdi hiç.

Kaç kez «Bi inne al» demişti de almamıştı. «Neynen alam» demişti. Eline ayağına kaçınıcı varmıştı. Kalo kaçınıcı demlenmişti uzun uzun «Ere (2) Haske, deme ekmeği donlarımız bilen çırvır (3) oldu. Onu bilem alamam. Bak a, Amerikan bezine zor varırım. Allaha dersen, gücü bize gider. Bişemiz yoğ çünküm. Dertleri döker de kaçır. Zehirlileri de salmış gün bulmağa. Aha Halis Ağa, aha İsmail efendi. Ağa. İki oğlanları bir de kızları var. Yok bi eksikleri. Allaha bilem Memo derler. Miros büyütürler oğlanları için. Biz de gün geçtikçe fukara, yedi esketek, (4) üç oğlanla. Köşemizdeki Gedolar, Nurtogil hep bizceler. Yokluk geçmiş ırzımız. Canımız nasıl yâr ola bize.

Büyük oğlana da çalış derim. Başını bi tarafa бүker. Anlarım. İkimiz de utançlı oluruz. Bilmem nerede, nasıl ölmeden bi iş bulakta çalışsak. Burdan Elezize gidiş, geliş seksen kâğıt. Doğtor parası, inne parası yüz kağıdı geçer. Heske'm kim vere bize kim bekleye ki elime ne zaman geçe de verem.» demişti de şişmiş patlar olmuştu bir eylerden.

Kalo sessiz varmıştı eve. Kandili yakılmamış odada serilen dört yataktan birine uzanmıştı. Yarı kırçıl bıyıkları, burnun delikleriyle beraber halkıp inliyordu. İçerdeki nem ve toprak kokusu hasretleri biriktiriyor, başlı-kıçlı yatan çocuklara

(1) takat

(2) Kız anlamında (kadınlara mahsus. Argo)

örtü oluyordu. Son ikizler yumruklarını ağzına sokuyor, boğulmaklı sesle ağlıyorlardı. Kalo; Allahın artık çiftlere başladığını kendisinin nasıl şaşırmadığını ve sütsüz memleri deri olup vücuduna yapışan karısını düşündü. Bir hoş oldu çıplak odada. Açlığını unuttu. Kollarını başının altına kenetledi. Evini, çocuklarını, karısını, hayatını döndürdü kafasında. Almanyadan gelen Hıdır dikildi gözüne. Bavulları gördü. Çocukların, yaştaşlarına —Ula babam geldi a. Bize pantol, elbise, çeket gıtırmiş dediklerine yandı. Göğsü kalktı, indi..

Haske karanlığa çivi olmuştu. Eşiğin bir köşesine büzülmüş, elini başına dayamış, titreme alan vücudunu oralara koyvermişti. Hiç bir şey yoktu aklında. Küçüklerinin çokça ağlayışına uyanmıştı. Kalktı, iyi bildiği karanlıkta sallanarak yatağa vardı. «Herif yatmış ola keş ke. Görmese titrediğimi.» Arkasını kocasına döndü. Çocuklarını omuzlarından tutarak salladı. Üstlükleriyle yatan esketeklerinin gününü bakladı. Üstünde daha çok duramayıp sindi yatağın köşesine.

Alaca karanlık usundu. Haskenin iniltileri cılızca çıkıyor, damda ötüşen böcek seslerine karışıyordu. Döşekten yere yuvarlanan çocuklar, çapaklı gözlerle, sulanan ağız ve burunla yeri öpüyorlardı. Haske yorganı sarındı. Çeneleri, dişleri şakımaya başlamıştı. Titredi, tor top

oldu döşekte.

Gün ağarmıştı. Ortanca kız Beso, alışmışlığıyla kalktı, ekmeğini koltuğuna geçirip çıktı. İneğe doğru yürüdü. Çocuklar, içlikleriyle dışarıya fırlıyorlardı. Güneşin uzandığı yerlere sığıyor, başlarını omuz arasına gömüp oturuyorlardı. Küçülerek kırılan gözleri ve yarı açık ağızları sığağa gülümsüyordu.

Kalo uzanıp gerindi. Yamaları eskiyen pantolonunu çekti, gecirdi üstüne. Bozlaşmış yeleğini de giyiyor, yarı bir gün niyetine kalktı. Yatıyordu Haske. Titrediğini gördü, yüreği burkuldu aniden. Eğilip sordu «Haske n'oldu? Niye böyle titrersin?» «Üşürüm, çok üşürüm.» dedi Haske çenelerini zorlayarak. Yorgan istedi bir daha. Örttü Kalo. «Soğuklanmışın herhal göz.» dedi. Ses etmedi Haske. İki yorgan altında kalkıp iniyordu.

Kalo yerde duran üç yatağı kaldırıp köşeye indirdi. Gidecekken Haske'nin gebe olduğunu hatırladı. Dönüp ağzını açtı, divemedi bir şey, tekrar döndü kapıya. Başını kaşdı, çıktı.

Oda soluksuz kalmıştı. Birden duvarların duvduğu çığlık hareketlendi döşekte. Uzanan bacak arasından, ark'a giren su gibi bir başalma duyuldu. Ortallığı saran kan kokusu, ocakta tüten duman oldu. Belden aşağısı kana bu'anan Haske büzüldü. Nevsesi, yavıldı. Bağımsız kan kök oldu ocakta, çocuklar acıkırkken.

(3) Paramparça

(4) Kız veya kadın. (Eksik etek.)

**MEHMET
BAŞARAN**

BAŞARAN (Mehmet) 1926 da Lüleburgaz'ın Ceylan köyünde doğdu. Yoksul bir çiftçi ailesinin beş çocuğundan biridir. İlkokulun ilk üç sınıfını köyünde, üst yanını Uzunköprü'de dayısının yanında okudu.

Kepirtepe Köy Enstitüsünü, sonra da Yüksek Köy Enstitüsünü bitirdi.

Devrimci eğitim inmeoesinin destancı havası içinde şiir yazma-ğa başladı. İlk şiirleri kendisinin de yöneticileri arasında bulunduğu **KÖY ENSTİTÜLERİ DERGİSİ**nde yayımlandı.

Halkın uyanmasını, köylerimizin canlanmasını istemeyen egemen güçler, önce Yüksek Köy Enstitüsünü sonra da Köy Enstitülerini kapattılar, enstitü çıkışlılar üzerindeki baskıyı gittikçe yoğunlaştırdılar. Seçimler oldu, iktidarlar değişti ama bu tutum değişmedi.

Köy Enstitüsü öğretmenliği, Gezici Başöğretmenlik, köyde, kasabada ilkokul öğretmenliği, bir süre de dairede memurluk etti. 1960 tan bu yana orstaokul öğretmenidir.

ESERLERİ: Ahlat Ağacı 1953, Çarığımı Yitirdiğim Tarla 1955, Karşılama 1958, Nisan Haritası 1960, (Köy Enstitüleri Destanı), Aç Harmanı 1962, Kocakent 1963, Zeytin Ülkesi 1964, Pıtraklı Memleket 1969, Sürgünler 1970, Aç Harmanı 1973 (Aç Harmanı ile Çarığı-mı Yitirdiğim Tarlanın genişletilmiş ikinci bas.

A Y R I L A N M A K

Meşe kütüğünü andıran kısa, kalın gövdesiyle tahtaları gıcırdatarak hayata çıktı. Gübre ko kan sabah yeli yaladı yüzünü. Güneş, Çatalgedik'ten kurtulmuştu. Gözalabildiğine yalbirdı yordu ıraklar. Gür bir yeşillik harlamıştı her yandan. Kollarını açarak gerindi, Yanıkalan'a baktı yeniden: gökboyu ipilti, gökboyu aydınlıktı... «Hay mübarek hay! dümdüz uzayıp gider... Ye ni açma... Kuvvetli yer.. İleriye dah ettim mi motoru bi ucundan, kan ek, can biç... Motor keyf olur içinde valla...

Yuvarlak, esmer yüzüne bir hoşnutluk yayıldı. Tatlı tatlı kar nını kaşdı. Rahmetli babası da Ardıçlıtarla'yı köy merasından koparmıştı. Gözü kara bir adam olduğundan, kimse varamamıştı üstüne. Yanıkalan, Ardıçalan, Ardıçtarla'ya bitişikti, kına gibiydi toprağı. En çok ona münasip ti. Çok düşünmüştü sürmeden önce.. Bir yol gösteren olmazsa, zor başa çıkabilirdi köy kendisiyle. Dava etşeler, nereden tutturacaklardı? Tapucu Hüsnü Efendi en birinciye ahpabıydı «Doğusu çalı, batısı yol» uydu ruverirdi kitabına...

«Bak herif, bak! Eyi bak yidiğ in boka. Köyün atadan, dededen kalma otlağıydı.. Tanrı da, kul da biliyor bunu. Gümüşlede cemiydin orayı zaptetmekle? Zattı çok bi eyi namın varıdı... İki insan yüzüne bakamaz oldum...»

Karısıydı. Kahvesini getirmişti. Yüzü bozuktu, korkular derinleşiyordu kara gözlerinde.

«Nasıl laf bunlar böyle Yazgülü? Sol yanından mı kalktın, bişey diyen mi oldu sana yoksa? Bak, kız, şu ipiltiye bak.. Fe na mı oldu? N'olmuş köyün otlağıysa... Hayvan yayacak başka yer mi yok? Dee Uluağaç yanlarına sürsün dürzüler. Panga Müdürüyle de, parti başkaniyle de konuştum, mctur çekecez oraya seneye pat, pat, pat!... Öğ lun geçecek direksiyona, yıkacak yana şapkayı.. Eee, azcık medeniyet görsün şu köy de... Bunca kradiyi boşuna mı dağıtıyo hükümet, Çok kızan, çeksin gitsin Almanya'ya... Şimdi sana laf dokunduranlar, bindiler mi moturun arabasına, bi saatte haydii kasabaya.. Kurtulacaklar onca yolu yayan yürümekten. Dña bile edecekler..»

İstekli istekli karısını süzdü: etine dolgundu, güzelce sayılırdı; kızınca yanakları kızarıyor, daha bir hoş oluyordu. Gülerek:

«Emme ahtım var kız, adambo yu motor ekininin içine yıkacam seni bir kez Yanıkalan'da... Ka ba yeşilliğ in üstünde de bi olur ki...»

«Deli deli konuşmayı bırak ta, başımıza gelecekleri düşün herif. Arı kovanı gibi kaynıyo köy. Muhtarı, Haydar Dedesi ayakta. Çeşmeye suya gittiydim korktum komşuların bakışlarından.

Derneği topluyomuş Karaahmedoğlu bugün.»

«Bundan mıydı yüz azdırman kız? Taşşamın kılına dokunamaz onlar benim. Himmetin Gökçeli derler bana. Dernek te neymiş? Kanun hükümeti var kasabada Uç cıbılın değil. Gökçeli'nin sözü geçer orada da... Kaygılanmayı bırak da, işine dön sen. Oğlana da söyle Öküzburnundaki tarlaya gitsin.»

Keyifle kahvesini höpürdetmeğe koyuldu.

— II —

Dibektaşının dibinde oturan üç adam, yekini kalktı. Yaşlıydılar, ev dokuması boz şayak giysiler vardı sırtlarında. Ak sakallı, boyluca olanı öndeydi. Ucu püsküllü kırmızı bir dolak sarı mıştı başına. Kalın deyneğine dayanarak ağır ağır yürüyordu.

Kadını erkeği, genci kocası «gürrr!» etmiş alana akırmıştı.

Başı kırmızı dolaklı, ak sakallı adam, bir Gökçeli'nin iki katlı evine, bir eğri bögürü vücutları, kararık yüzleriyle karşısında dikilen kalabalığa baktı. Çıt yoktu ortalıkta. Çatalı kalın sesiyile

«Derneğimiz mübarek ola komşular! dedi. Kötülükler bizden ırak ola. Gücümüz sapmışları yola getire, şaşkınları aydırara... Ağacın çürüğü özünden olur, gözyumulursa büyür. Gözünü hırs bürümüş biri, köyümüzün otlağına saban koştı. Hayvanımızın, insanımızın rızıkına el attı. Uyardık, iyilikle yo

la getirelim dedik dinlemedi. Çağırdık, gelmedi. Derneğimiz kesip atmalı bir işi, bizi çığneyene haddini bildirmeli...

Alan uğuldadı

«Kesip atmalııı!.. Bildirmeliııı!..

«Soruyorum şimdi, günlerdir düşünüyorsunuz; çareniz, tedbiriniz nedir?

Gerilerden öfkeli bir ses yükseldi

«Gidip avlusunu dağıtalım, ekinini bozalım!..»

«Bozalım!.....

Muhtar Karaahmetoğlu öne çıktı.

«Olmaz komşular, taşkınlık yok.. Boya kalkmış ekine dokunulmaz. Başka bir fikriniz yoksa bekleriz. ürününü alırsız harmanda elinden. Göğ ekini bozamazız.»

Kör Recep atıldı

«Benim düşüncem başka, ben diyom ki, çağırıp sorguya çekelim Gökçeli'yi. Babanı unutamadıydık, daha, şimdi de sen mi çıktın karşımıza diyelim. Susuyoz diye, ot yiyoz sanma bizi diyelim. Köy kurulu odaya çekip yüzüne tükürmemiş madem, biz tükürelim..»

«Mahkemeye verelim, süründürelim..»

«He ya, süründürelim domuz...»

Haydar Dede, değneğini kaldırarak konuşmaları kesti

«O da, o da çare değil.. Herteri çocuk gibisiniz. Ekinini bozmak, harmanda ürününü elinden almak çare değil, tedbir değil bunlar Yüzüne tükürmekten

de, mahkemeye vermekten de birşey çıkmaz. Osmanlının kanununa akıl ermez, suçlu bile düşeriz. Aydırıcı, yola getirici olmalı vereceğimiz karar. Kimse böyle birşeye kalkışmamalı bir daha...”

Eski bir yontu gibi dimdikti. Başka bir aydınlık gelmişti yüzüne. Ak sakalının ucunda ışıklar titreyordu. Sıcaktı, yüreklendiriciydi bakışları. Öfkeleri, kaygıları dağıtıyor, ferahlık dolduruyordu içlere. Ne dese, yapmağa hazırıldılar. O, dostça, babaca devam etti

«Eyi kulak verin sözüme, Gök çeli'yi ayrılıyacağız. Kimse görüşmeyecek, konuşmayacak, alışveriş etmeyecek onunla.. Dışımıza atacağız onu. Hatasını anlıyana dek sürecek bu..»

Diyecekleri bitince olduğu yere çömeldi, deyneğini öne uzattı. Karaahmetoğlu'ndan başlayarak, alandakilerin tümü deyneğin üzerinden atladı. Toplu yemindi bu bir çeşit. Sırayla, saygıyla gidişleri, geçmişlerin dinsel törenlerini ansıyordu...

Sessizce dağılıştılar.

— III —

Kasabadan dönüyordu. Banka Müdürü Taci Beyle görüşmüştü. kahvesini, uflu cıgaralarını içmiş, uzun uzun ahpaplık etmişlerdi. Meşin koltuklu, halı döşeli bir odaydı; şıkır şıkır camdı her yanı. «Sen bizim öz adamımızsın yahu» diyordu Müdür. «Parti başkanı Çarıkçı, çok

övüyor seni.. Sana vermiyeceğimiz krediyi kime vereceğiz?» Etekleri kısacık, süt gibi ak beldirli gözzel bir kız kokular saçarak gelip önüne eğilmiş, yazıları imzalatmıştı Müdüre. İşler yolundaydı. İsteddiği markadan pat, pat, pat! geliyordu koca motur. Asıl o zaman köy feleğini şaşıracaktı işte. Gayrı yeşil yüzlüklerin ucunu gösterdi mi, köyün yarı toprağını zaptederdi isterse. Kıçı kırık iki öküzle, el kadar sabanı demiriyle dayanamı bilirdi karşısında?

Deynek atlamışlarmış, sırt dönmüşlermiş kendisine.. Peh! Kaç paralık adamsınız haydür züler! Muhtaçlığım mı var benim size? Ekmeğimi, suyum mu keseceksiniz? Koltuğunuzda boş çuvarlarla gelip karşımda boyun bükmiyecek misiniz yarın? Size akıl verenler, bir parça ekmek atacak mı önünüze?..

Başında ucu püsküllü kırmızı dolâğı, iri gövdesiyle Haydar Dede geldi gözlerinin önüne. Kızdı. «Sen ne demiye burnunu sokarsın böyle işlere bre kart domuz! Muhtar mısın, üye misin? Hangi selahiyetle afuruza kalkışıyorsun beni? Başkan Çarıkçı'nın kulağına «Bu adam tarikatçılık yapıyo, bu adam bize zararlı» diye bi fısıldasam, uçururlar seni be.. Kimbilir hangi mapıs damında çıkar canın..»

Devvar dipleri, kapı önleri bomboştu. Küskün bir görünüşü vardı evlerin. Sokaklar ıssızdı. Meşe kütüğünü andıran kısa, kalın gövdesiyle dimdik geçti a-

landan. Gizlendikleri köşelerden gözetleyenler, öyle görmeliydi onu; görmeli de, cesaretlerini yitirmeliydiler. «Lan akılsızlar, hak aramak istiyonuz madem, gitsenize mahkemeye... Gitseniz de diksem ya karşınıza avukat Hilmi Beyi ben de...»

«Küt!..» etti, kocca bir taş düştü ayaklarının ucuna. Yüzünde duydu rüzgârını. Yana yuna, yukarıya baktı, nereden geldiğini anlayamadı. Az hızlı yürüse, gitmişti. Cırcıkkadak çıkardı canı. Serilir kalırdı oraya. İliklerine değin ürperdi. İş bu yola dökülürse kötüydü. Köy, babasının günündeki köy değildi demek? Bu günün önüne düşen taş, yarın ne relere düşmezdi..

Sapsarı bir yüzle eve girdi. Daha çöküp nefes almadan, kahrısı dikildi karşısına

«Tutturdun bi motur motur hay motur kadar taş düşeydi kafana!. Köye zarar vermeden alınamaz mıydı bu meret? Herkesleri düşman ettik kendimize. Ne rahatça gidip çeşmeden su alabiliyom, ne de iki laf etmek için bi kapı çalabiliyom. Köy ayrıldı, dışına attı bizi... Ayrilandık heriif!. Başımıza bi hal gelecek olsa, ortada kalacak ölümüz. Oğlan da bunalıp duruyo içerde. Gözel güzel haber saldıydı Haydar Dede, gidemez miydin? Gidip te bu hallara düşmekten bizi kurtaramaz mıydın? Canım burama geldi, dayanamayacam gayrı çaresine bak bu işin heriif!..»

Sesini çıkarmadı. Sandığı ka-

dar kolay olmayacaktı anlaşılan, epey başını ağrıtaçağa benziyordu köy. Ama her sabah karşısındayalbirdayıp duran o koca düzlüğü de hiç bırakası yoktu...

Kalktı Muhtara gitti

«Beri bak Karaamedoğlu. Yıdığınız bokun farkında mısın? Boykotçuluk, tarikatçılık, anarşistlik derler bu yaptığınıza.. Böyük suçtur. Kışkırtıcı da sensin Ne demektir Muhtar? Köyün güvenliğini sağlayan adam demektir. Kanun yolları açık, gider şikayet edersiniz, dava açarsınız.. Hükümete duyursam candarmalar çöküşür başınıza, tüm köyü karakola dökerler valla. Kendine gel Karaamedoğlu, kurtaramazsın paçanı yoksa...»

Korkacağını, «Amman Gökçeli, biz ettik sen etme» diyeceğini ummuştu ya, hiç oralı değildi namussuz, Kaya gibi oturuyordu yerinde. Adamdan bile saymıyordu kendisini. Dur hele vakti gelince yapacağını biliyordu o.. «Kaza deyip seni motorla çiğnemiyenin...»

«Bizim de mal güvenliğimiz bozuldu Gökçeli. Hayvanlarımızı nerede yayacağımızı şaşırdık. Hem karar köy derneğindir Yanıkalan boğazından düşmedikçe, Angaralara gitsen de gişmez...»

Boşuna mı günahını almıştı Haydar Dede'nin? Yılanın başı buydu galiba.. «Eh, Karaamedoğlu, ben de seni bu köyde barındırırsam, bana da Himmetin Gökçeli demesinler.. Komam bu hakareti senin yanına. Aklını çe-

lenleri bulup ortaya çıkarmak boynumun borcu olsun. Karar köy derneğininmiş, Yanıkalan boğazımdan düşmedikçe Anga ralara gitsem değişmezmiş. Breh, breh!.. Nasıl bir komunist ağızları bunlar böyle?..»

Birini söndürüp birini yakıyor- du cıgaranın. Oflayıp pufluyor du. Ağrılar yapışmıştı başına Zor durumdaydı. Kendisi da- yansa da Yazgülüyle oğlu boz- gundaydı. Ah Karaamedoğlu ah!..

Soyunmadan yatağına uzandı.

«Yıkalım, atêşe verelim, yerle bir edelim evini!..»

«Lan Gökçeli! Lan haramza- de, çık dışarı! Çık ta boykotçu luğu, tarikatçılığı gösterelim sa- na!.. Sen köyü karakollara dök meden, biz leşini sürüyelim so kaklarda...»

Kazmasını, küreğini kapan yü

rümüştü. Azgın bir kalabalıktı.. Köpekler havlıyor, tavuklar çığ- rışarak kaçışıyordu. Soğuk so- ğuk ter döküyordu sıkıştığı ka- pının ardında. Ellerine bir geçti mi, parçası kalmazdı... Karısı, oğlu nerelerdeydi acaba? Ne- den yapayalnızdı? Boğazı sıkılı- yormuş gibi oldu, bağırmak iste- ti, sesi çıkmıyordu.

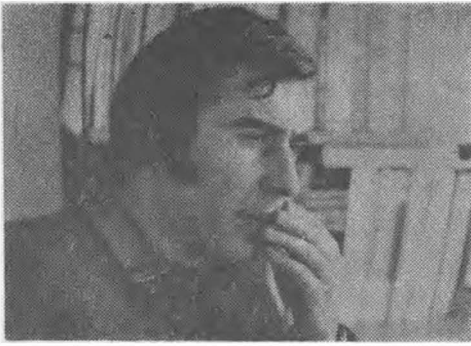
«Hişt, hişt Gökçelii»

Gözlerini açtı, kan ter içinde kalmıştı. Dışarıyı dinledi, etrafı- na bakındı, birşey yoktu. Evinde yatağındaydı çok şükür...

«Korkuku düş mü gördün, ne den bağırдын öyle?»

Halâ kendine gelememişti, beyni zonkluyordu; biraz açılın ca :

«Haklıymışın Yazgülü dedi çaresine bakmak gerek bu işin. En iyisi Haydar Dede'ye gitmek galiba...»

AHMET SAY

Ahmet Say, bize yazdığı mektupta kendisini şöyle tanıtıyor

1935 Eylül'ünde İstanbul'da doğdum. Ve 19 yaşına kadar İstanbul'dan hiç ayrılmadım; klasik öğrenimi İstanbul'da yaptım. 1955 yılında Almanya'ya gittim. 1960'da yurda döndüm ve Bingöl İlinin bir dağ köyünde üç yıl kaldım.

Bingöl beni çok etkiledi. Doğayı ve insanları derin anlamıyla orada tanıdım.

1964 yılında Ankara'ya geldim, yerleştim. «Türk Solu» dergisinin kurucuları arasına katılarak bu derginin yazışları müdürlüğü ve Ankara temsilciliği görevlerini yürüttüm. 1971'de «Türkiye Solu» dergisinin sahibiyken sıkıyönetim kovuşturmasına uğradım ve Mamak, Yıldırım, Selimiye, Davutpaşa, Ankara Sivil Cezaevlerinde yattım.

Bilime (tarihin determinizmine) inanıyorum.

Kara Lâstiğin Mutsuzluğu

Çok değil, birkaç ay önce, köylülerin tepe tepe kullanıp giydiği lâstik pabuçlardandım. Sağlamdım, yeniydim, en ekistıra ka litesinden bir maldım. Şimdiyse paramparçayım ve şu eski püskü, yırtık hâlimle, Doğu Anadolu'daki bir derenin dibinde yatıyorum. İşe yaramadığım için, getirip bu dereye atıldılar beni. Günlere, gecelere beri, kaygı-

sızca akıp giden suların içindeyim, çakıltaşlarının yanına uzanmış duruyorum.

Üstümden temiz, tertemiz sular akıyor. Duru, kayaların içinden süzölmüş, saydam sular... Ama soğuk! Yaz günü, suların bu denli soğuk olmasına şaşıyorum. Sanki güneş yapıyor bu işi! Suları güneş soğutuyor! Güneş ışınları derenin yüzeyinde

öynaşıp tutunmaya çalıştıkça dere hızla kayıyor, kaçıyor, keskin ışığın, aydınlığın içinde köpürerek daha soğuk oluyor. Soğuktan yırtıklarım yanıyor, бүzülüyorum. Çevremdeki kumlar ise ürpererek kımıldıyor. Çakıl taşlarına bakıyorum, onlar kobalt mavisi, onlar soğuğu emiyor, onlar hoşnut.

Bu taşlar, gökyüzüne baka baka mavileşmişler ve geceleri yüzünden biraz kararıp kobalt mavisi bir renk tutturmuşlar. Aralarında uçuk renkli olanlar, sarı ve duman , rengine kaçanlar var. Ama hepsi yuvarlak, yassı Ben onların arasında kimbilir ne çirkin, ne biçimsiz duruyorum? Yabancı bir varlık olduğum bes belli, hemen göze çarpıyorum Geçenlerde, köy çocukları dere kıyısına oynamaya geldi, beni şıppadak gördüler. Biri bağırdı:

— Lan Mahooooo! Derede bir pabuç var! Valla bir kara lastik!

Toplanıp bana baktı çocuklar Uzaktan belki sağlam gözüküyorum, buna aldandılar :

— Hadi çıkarak!

Uzun bir sopayı karnıma daldırıp beni yukarı çekmek istediler. Ama sopa beni yukarı kaldıracığı yerde, karnımdaki uzun yırtığın arasından sıyrılıp tek başına yukarı fırladı. Çocuklar bu işe pek kızdı

— Touvvvvv! Boydan boya yırtılmış! dediler.

Beni çıkartmaktan caymadı çocuklar Sopayla beceremeyince, bellerine değin ıslanmak

pahasına soğuk sulara atladılar. Dereye girince de bana boşverip sularla oynadılar. Dere bu oynaşa çok sevindi, uçarılaşıp köpürdü, çocuklarla şakalaştı, güldü.

Bizim Nizo da geliyor ara sıra. Nizo, benim eski sahiplerimden birinin küçük oğlu. Tek başına, ayağını sürüye sürüye geliyor, derenin başında durup bana bakıyor, içini çekiyor. Nizo üzgün, çok üzgün. Başımızdan geçen olayları unutamıyor. Ben de onun haline üzülüyorum. Topallaması halâ geçmedi. Acaba sakat mı kalacak?

Buradan, suyun altından bakınca, Nizo'nun görüntüsü eğilip бүkүlүyor, inceliyor, eriyecek gibi oluyor, çocuk iyice hüznü görünüyor.

— Üzülme Nizo! Oldu bir kez!. diye onu avutmak istiyorum. Ama beni dinlediği yok. Üzüntüden içi içini yiyor.

— Nasıl üzülmesin Nizo? Nasıl sıkılmasın? Bir zamanlar ne iyiydik... Babasının sağlam bir çift pabucuydum. O günlerde Nizo beni pek severdi. Övünürdün benimle, kıvanç duyardı...

Sonra günün birinde herşey bitti! Bir anda yok oldum ben! Yırtıldım, parçalandım, tüken dim. Daha uzun süre kullanılabilecekken, beklenmedik bir olay yüzünden parçalandım. Hanı yeni gelinler vardır.. Gerdeğe girer ve ertesi günü birdenbire ölüverir... İşte öyle oldum! Nizo. yeni gelinlerin ardından ağlayıp çırpınan köylüler gibi üzülüyor

bana. Derenin başına sık sık gelmesi, orada dikilip düşünmesi bundan.

Sabahtan gene geldi Nizo. Ne garip! Benim bulunduğum yere yaklaşmadı. Beni umursamaz gözüktü. Gitti, uzaklarda, derenin kıyısındaki taşlarla oynadı, söğüt dalından kestiği so payla suları kamçıladi, türküler söyledi, ama sonunda dayanamayıp yakınımaya geldi. Kaşları çatıktı ve kararlı bir hâli vardı. Yavaşça suya girdi, beni kucağına alıp dereden çıkardı. Ne yapacak diye bıkarken, yırtıklarını okşamaya başladı.

— Üzülme Nizo!. dedim. Olan oldu! Zaten böyle olacağı belliydi. Çaresi yoktu. Olayları başka türlü kapanamazdı. Bunu anlamalısın!.

Gözlerinde yaşlar birikti. Konuşamıyor, boğazı düğümleniyordu.

— Bak Nizo! Sen oraya son anda geldin! Bu duruma düşmemizin nedenini bilmiyorsun. Bilsen, böyle davranmazsın. İster misin sana herşeyi, hepsini baştan anlatayım?

Merakla gözlerini dikti bana.

Nizo'ya herşeyi olduğu gibi anlatmak, açıklamak zorundaydım. Üzölüp duruyordu da n'oluyordu sanki? Ağlayıp sızlanmanın sonu yoktu. Gerçeği bilmesi ve ondan bazı dersler çıkartması gerekiyordu.

Tuttum, yapıldığım günden, parçalandığım güne değin herşeyi bir bir anlattım, hepsini saydım döktüm.

Nizo, derenin kıyısında büyücek bir taşta oturmuştu. Bir yandan dinliyor, bir yandan beni okşuyordu. Ben de başımdan geçenleri sırasıyla anlatıyordum...

«... Yapımevinden çıktığım ilk günlerde, kendimi pek beğenirdim. Yeniydim, sapasağlamdım. İçerlerim beyaz, tertemiz bir keçeyle kaplanmıştı. Bu tüylü ve göz alıcı beyazlığın üstüne bir de mor damga vurulmuştu. Cıslavet! Dış taraflarım ise kapkara, ama parlaktı. Otomobil boyaıyla boyanmış gibi, kalıptan parlak ve pürüzsüz çıkmıştım. Bu hâlîmle patronun siyah arabasının ön çamurluğuna benziyordum. Beni ondan ayıran şey, üstümdeki ayakkabı bağını andıran çentikler ve tabii patronun binmesi için değil, köylülerin giymesi için yapılmış olmamdı.

Gönderildiğim İstanbul toptancısında, aylarca, sıkıntıyla bekledim. Bir an önce kullanılmak, işe yaramak istiyordum. Görevim buydu. Kullanılmak, eskimek, tüketilmek... Böylece patronlar boyuna pabuç satacak boyuna para kazanacaktı.

Birgün, bu İstanbul toptancısından gönderildim. Sandığın içinde, öteki lastik arkadaşlarımla birlikte uzun bir yolculuğa çıktım. Yolculuk boyunca, aşağılardan birtakım demir tekerlek sesleri biteviye korkunç takırtılar geliyordu. Biz de sandığın içinde korkudan birbirimize sokulup

büzölüyorduk. Çünkü biz lastik milleti, takırtıyı, bir de sığağı sev meyiz hiç.

Sesler kesildikten sonra, günün birinde indirildik, bindirildik, yüklendik, hamal sırtında taşındık ve bir mağazaya getirildik. Burası, bir Doğu Anadolu ilinin büyükçe bir mağazasıydı.

Mağazanın sahibi belli ki işinin adamıydı

— Açın bakalım sandığı! di ye bağırdı. Bakalım Cıslavet mi? Yoksa ikinci kalite mal mı gönderildi?

Ah, demek ki ben birinci kaliteydim! Ama Nizo'cum, bundan onur duymaya kalmadan, iğrenç bir keser sesiyle karşılaştım : Sandığımızın kapağına pat küt vuruluyor, çiviler de pis pis gıcırıyordu.

Neyse ki sandığın kapağı çabuk açıldı ve ben aylardan sonra gün ışığına kavuştum.

Gün ışığına çıkmak beni pek sevindirmedi, umursamadım. Çünkü biz lastiğiz, ışık ve umut bilmeyiz, insan değiliz, hatta işkence yaparız, dilersek insanların ayağını yara içinde bırakırız.. Işık neymiş?

Bu mağazadan beni Topo satın aldı. Beni ve onbir çift arkadaşımı. Topo'yu bilirsin sen Nizo! Hani sizin ilçenin aşağı çarşısında derme çatma bir aktar dükkânı vardır.. Hani sizin köylüler hep ordan veresiye mal alırlar... İşte bu Topo bizi aldı, dükkânına götürüp rafa kaldırdı.

Raftaki yerimden hoşnuttum. Oradan hem dükkânın içini, hem

de sokağı seyredebiliyor, can sıkıntısını gideriyordum. Zaten Topo'nun dükkânı şenlikli bir yerdi. İçeriye renk renk eşyalar sergilenmişti. Nizo'cum, püsküllü puşular mı istersin? Gelinlerin gerdanını süsleyen incik boncuklar mı? Allı morlu şallar, gül lü basma, şeker, tuz, tütün, pekmez mi? Ne istersen vardı! Biz hepimiz, bütün bu renkli eşyalar, birbirimize bakıp duruyor, dükkânın içine güneş vurduğu zaman parıldayarak göz kırptırıyorduk. Karşı raftaki haşılı bezler, altımda yatıp duran dırıl bezleriyle uzaktan akraba olduğunu anlatıyor, tirallıklar tülbentleri küçümsüyordu. Yün boyaları seksen çeşitti, seksen renge bölünmüştü. Hepsi canlılıkta, göz almacada birbiriyle yarışlıyordu.

Sabah satışıyla birlikte, dükkânda herşey canlanıyordu. Vitrinde duran dizi dizi çay bardakları, köylüleri çarşıya indiren kamyonların sarsıntısıyla sevinip şıngırdamaya başlıyordu. Ve biz hepimiz, satılmayı bekliyorduk. Hele ben, dükkâna bir müşteri teri girdiği zaman yüreğim hop ediyor, satılacağımı sanıyordum Ama bu müşteri köylüler genellikle başka isteklerde bulunuyordu

— Topo! Aha şu yün boyasından isterük! Al olsun, mor olsun, boz olsun! Bit ilacı de ver Topo, bit ilacı! Bitler gene kayniyi! Senin yegenler kaşiniyi! Topo, baharad da isterük!

Son olarak ezile büzüle şun-

ları söylüyordu köylüler :

— Aha şu havladan.. yegenler için şu havladan da ver iki yüz direm!

Müşteriler peşin para vermiyor, Topo satışları hesaba geçiriyordu. Topo'nun birtakım işaretlemlerle doldurduğu garip bir defteri vardı. Ama bu dükkânda ben en çok «takas» usulünü yadırgıyordum Köylüler ellerinde ne varsa, tavuk, yumurta vesai re gibi şeyler getirip, karşılığında istediğini götürüyordu. Bu usul beni kuşkulandırmıştı. Ya ben de tırampa edilirsem? Olur mu bu Nizo? Yani ben, tavukla, horozla takas edilecek bir nesne miyim? Ben, makinalar tarafından yapılmış azbuçuk modern bir malım! Büyük şehir görmüşüm, atelye, usta, işçi, ücret, zam, hatta grev görmüşüm! Ben kadim zamandan kalma usullerle el değiştirmeye müstehak mıyım?

Topo'nun böyle şeylere aldırıldığı yoktu. İş olurlarına bırakmıştı. Zaten satışları zorlamıyordu. Olur olmaz zamanlarda dükkânı kapayıp gidiyor, tezgâh arkasında beklemekten sıkılıyordu.

Genellikle dükkânın karşısındaki kahvede otururdu Topo. Orada «kürsü» denen oturaklara çöker, komşu esnaf ve boşgezer tayfasıyla muhabbete dalar. Dükkâna gelen müşteriler, içerde Tapo'yu göremeyince sağa-sola bakınır, kahveden çağırırdı.

— Topoooo! Lan alışveriş edecez daaa! Di gel bura!

Topo, oturduğu kürsüden elindeki çay bardağını gösterir :

— Hele bekle! Helbet gelirik!. derdi.

Topo'nun dükkânında daha bir sürü garip durumlara rastlıyordum. Burada insanlar yoksul, çok yoksuldu. Bazı köylüler, bir eşyayı alabilmek için ortak para koyuyor, böylece o malı ortak kullanıyordu. Topo herşeyi olağan karşılardı da, ortak alınan mal konusunda sözü şakaya getirip şöyle derdi

— Atadan kalma usullerden vazgeçemirsiniz lo! Yavu, bu kaç binin senesi işidir? Bırakın da hepinize çifter çifter mal sat, biraz esnafa benziyek de para kazanak!.

Bütün bu garipliklere benim aklım ermiyordu. Yabancılik çekiyor, biraz da korkuyordum. Sonunda korktuğum başıma geldi!

Bak Nizo, bak ben nasıl sattım? İyi dinle

Bir sabah, dükkâna üç köylü girdi. Tabii sırayla her biri «selâ münaleyküm» dedi; Topo da onları «aleyküm selâm» la karşıladı ve ekledi :

— Merhaba kardaş! Merhaba, merhaba!

— Merhaba Tapo! Merhaba, merhaba!

Topo, her birine teker teker sordu

— Eyyy, keyfin halin nasıl? Keyfin halin? Keyfler haller?

— Berhüdar ol Topo! Berhüdar! Berhüdar!.

— Çoluk çocuk? Keyfleri?

Halleri?

— Belî! Allahın sayesinde be lî! Şükür eyidir Topo!

— Yegenler? Akrabalar? Komşular?

Topo sordukça soruyordu. Sonra sıra köylülere geldi, köylüler sormaya başladı

— Topo, keyfin halin eyidir inşallah? Eyidir inşallah? Keyfin halin?

— Hastalık veya bir yaramazlık? Bir haber? Bir yaramazlık?

— Şih efendimiz eyidir inşallah? Şih'in keyfi hali? Çoktandır elini öpememişik, keyfi hali?

Topo her soruya önemle cevap veriyor, alışveriş konusuna geçmek için acele etmiyordu. Derken Topo, kasabada duyduğu haberleri anlatmaya başladı. Ardından, kasabaya yapılacak yeni cami konusuna geçildi, sonra bilmemne ağasının kaçırılan kızından dem vurdu.

Topo, anlatıp duruyor, köylüler soruyor, Topo yine anlatıyordu. Topo susunca köylüler anlatıyor, sadede gelinmiyordu. Kimsenin acelesi yoktu. Alışveriş konusuna geçmek için, üç saat, beş saat, üç gün, beş gün beklenebilir, hatta işler üç-beş yıl sonrasına da ertelenebilirdi. Ertelense n'olurdu? Üç yıl sonrasıyla beş yıl sonrasının bugün den ne farkı vardı?

Topo ile köylüler hâlâ konuşuyordu. Ama ben bu bekleyişe, bu ağırdan alışa dayanamadım. Kızdım. Hırslımdan az kaldıraftan düşecektim. Nizo'cum, bugü

ne değin birkaç kez satıldım, hiç böylesini görmedim. Yüzbinlerce liralık toptan satışlarda bile böyle beklemedim.

Yavu bu ne biçim bir işti? Ne uzun peşrevdi?

Topo, köylülere hâlâ kasaba-haberlerini anlatıyordu. Yârenlik uzadıkça uzadı, taraflar birbirinden bıktı da, sonunda köylülerden biri, (önce içini çekerek) yekten konuyu açtı

— Biz bir çift kara lastik isterük Topo!

ikinci köylü atıldı

— Lâkin Cıslavet!

Topo sordu :

— Peşine mi? Yoksa ki tıram pa veya hesaba mı?

— Peşine!. diye sesini yükseltti ilk konuşan posbıyıklısı.

Ötekiler posbıyıklılığı destekledi

— He ya, paramız var şükr!

Topo, olduğu yerde şöyle bir kıpırdadı ve gülümsüyerek sordu :

— Kaç nomra olsun? Ha, kaç nomra?

Köylülerin yüzü ekşidi. Nu marasını bilmiyorlardı. Posbıyıklı, ensesini kaşımaya başladı, ötekiler kasketlerini geri iterek düşünür gibi yaptı.

— Hanginize lo bu lastik? diye sordu Topo. Ona göre nomrasından çıkaram?

— Bizim üççümüze!

Bu, sözü duyar duymaz, içimdeki kauçuklar süner gibi oldu. Topo ise pek şaşmadı, her zamanki gibi konuştu :

— Atadan kalma usullerdi

vazgeçemirsiniz lo! Birakin da her birinize ayrı pabuç satak, biraz para kazanak!.

Topo'nun şaka yollu karşı kışı üzerine, köylüler savunmaya geçti. Posbıyıklısı açıklama yaptı:

— Topo, sabahtan çarşıda geziydim... Baktım, bizim Beşo da çarşıda eyleşiy. «Ne dikiliysin lo Beşo? Ne işin var ki?» dedim. «Heç, kara lastik alam diye düşünirem, lâkin avucumdaki çıkışmıy!» dedi. «Yavu ben de bunu düşünirem, lâkin benim de param çıkışmıy!» dedim. Topo, sonrası bir kısmet; derken bizim komşu Maho'yu gördüm. Beşo da gördü. «Lâ Maho, gel lo ortak bir lastik alak!» dedim. Beşo da dedi. Velâkin bu Maho, «benim iki pankonotum var, buna kim pabuç veriy?» dedi. «Peki» dedim, «bende para var» dedim, «Beşo'da var, belki çıkışiy, belki şu ki, lo bu denkleşiy!» dedim. Beşo da dedi. Paranın hepsini saydım, valla denkleşt! Aha Topo! Aha sana kara lastik parası! Lâkin Cıslavet isterük!

Topo sırtıttı, geriye dönüp raftan beni aldı ve köylülere gösterdi

— Aha bu eyle sağlam ve kavi bir lastik ki, Cıslavet'in hakikisi! Üçünüz birden yabanlığa tepe tepe kullanın! He valla! Ki me lüzum eder ise, o gün o giysin! Bu mal birinci kalite! Histambol'un en birinci lastigi! dedi.

Posbıyıklı, Topo'nun elinden beni aldı, inceledi, içimdeki

mor damgaya, tabanlarımdaki biçimli pürüzlere baktı, ellendi, ovaladı, gözlerini önce Topo'ya, sonra bana çevirdi ve konuştu:

— Allahın sayesinde bu bir kısmet! Buyur, al paranı topo! Helâl et!.

Topo tarafından uğurlandığımız sırada, ben posbıyığın koltuğundaydım. Yola düştükten sonra da hep kolunun altında kaldım ve oradan, kırların sessizliğinde posbıyığın yürek sesini dinledim.

Bu sesi ben tanırım Nizo! Beni yapan usta da işini bitirdikten sonra elinde tutup inceledi. Ustanın yüreği sevinçle atar ve bir yandan konuşurdu:

— Seni yaptım, güzelce birşeylere benzettim ama. hayrını görmüyorum!. derdi.

Babanın yüreği de böyle sevinç ve biraz kaygıyla atıyordu. Evet Nizo! O posbıyıklı köylü babandı, senin baban!.

Dağların arasından, sizin köye doğru döne dolaşa uzanan keçi yolundan yürüyorduk. Bahar zamanıydı. Hava açıktı Hava temiz, sağlamdı. Gökyüzünde, kaz tüyüne benziyen birkaç bulut uçuşuyordu. Önde yürüyen baban, ikide bir duruyor, derin derin soluk alıp dağlara bakıyordu. Ben de Topo'nun sarmış olduğu gazete kâğıdından burnumu çıkartarak çevremi gözlüyör, bir yandan düşünüyordum: Bu fikir, bu ortak eşya alma fikri, köylülere nerden gelmişti? Dağlara bakınıp dururken bunu bir anda anladım

Dağlar öğütlüyordu! Evet Nizo! Besbelli ki dağlar öğütlüyordu! Çünkü dağlar birbirine ortaktı. Gökyüzüne, bulut ve yıldızlara, ayışığına ortaktı. Derelere, çiçek ve çayırlara ortaktı. Her bir dağ onurla yükseliyor, küçük hesaplar, küçük çıkarlar tanımıyordu. Güneş bile dağların ortak malıydı: Bir dağ, güneşi koy nundan çıkartıp göğe sunuyor, bir başkası, başını kaldırıp yükselerek itiyor, daha sonrakiler emredip yanına çağırıyor, sonuncusu, güneşi arkasında bir yerde, gökyüzünün mosmor kesildiği bir yerde şaklıyordu. Buralarda güneş, dağların elinden dağların eline atılan bir toptu.

Çatık kaşlıydı dağlar. «Yok burda mülk kavgası!» demek ister gibiydi. Zaten Nizo'cum, sizin buralarda dişe dokunur bir mülk, bir ova, bereketli topraklar, tarlalar, bağlar-bahçeler yoktu ki kavgası olsun? Burada ancak yoksulluk paylaşılabilirdi.

Baban duraklayıp dağların havasını içine çekiyor, gözlerini süzerek kırlara bakmaktan, dağları seyretmekten özel bir tat alıyordu. Uçurumların dibinden, çok derinlerden dereler akıyordu. Kimindi bu dereler? Kırlar, çiçekler, diken, geven, çimenler kimindi? Yüksükotları, koyu derili yılanıastıkları, kır çiçekleri ve turuncu, sarı sapsarı, ışıltılı, diri, dağların ışığında patlamış, patlayacak ve renk yağdıracak gibi duran bitkiler kimindi? Dağ giysilerinin üstüne tek tek dikilmiş renkli boncuklar gibi par-

layan kır örtüsü kimindi?

Biraz ilerde, biçilmiş otlar gördüm. Çayırlar şimdiden, yaz gelmeden biçilmişti demek? O ralarda, bayırlar, yamaçlar, düzlükler, öbek öbek biçilmiş otlarla doluydu. Dağların sağlam havasını ot kanı kokusu sarı-mıştı. Yürüyüp ilerledikçe, demet demet üstüste atılmış, toplanmış olan otlardan gözümü ayıramıyordum. Sonra kendimden utandım: Ben de bu otlar gibi olmalıydım. Ben de dağlarda yetişen uzun, gür otlar gibi, demet demet toplanmalıydım! Ben neydin ki? Çok mu değerliydim? Elden ele geçen, sıradan, uyduruk bir eşya, çabucak tüketilecek bir çift pabuç değil miydin? Kır değildim, dağ değildim, doğa değildim. Öyleyse neden otlar gibi, yüzlerce ve binlerce, demet demet toplanmıyordum?

Otlar gibi olmak geldi içimden. Bahar sularının sürükleyip götürdüğü taşlar gibi olmak geldi.

Ama Beşo'nun ayağındaki pabuçlara göz atınca bir anda kendimi toparladım! Beşo'nun ayağındakiler pabuç değil, kap-kara bir hamurdu! Ve Beşo onları seve seve giyiyordu. Demek ki ben, şu yeni, sapsağlam halimle çok değerliydim! İşte gerçeği gördüm: İnsanlar her istediğini, her ihtiyacı olan eşyayı, dilediği gibi toplayıp alı-mıyordu. İnsanlık çok gerilerdeydi. Çarık devri henüz kapanmış, «kara lastik» devri açıl-

mişti. Bu devirde ben, değerli bir maldım...

Gururlandım, Nizo! Utanma arlanma tanımadan, kırlara yüksekten baktım. Beşo'nun pabuçlarıyla alay ettim. Ona kap-kara ve parlak kıcımı gösterdim.

— Yuf! Yuf olsun Beşo'nun pabuçlarına! diye bağırarak geliyordu içimden.

Beşo'nun pabuçlarına bak tıkça, olduğum yerde kasılıp duruyordum. Onlar, belki onbeş yerinden kesilmiş, yarılmıştı. Yan taraftaki büyük bir yarıktan Beşo'nun küçük parmağı görünüyor, Beşo her adım atışta, parmak oradan bir tosbağanın başı gibi ikide bir uzanıp geri çekiliyordu. Yırtıkların dudakları arasına otlar girip kısıyor, Beşo bu yüzden duraklayıp ot saplarını eliyle çıkartmaya çalışıyor, yoluyordu.

Böylece gidiyorduk. Ardarda tepeler aştık, uçurumların kıyısından yürüdük, yarmalardan, dere içlerinden geçtik ve Keto tepesine gelince köy gözüktü. Sizin köy...

Baban ve öteki ortaklar adımlarını hızlandırdı ve ben, babanın kolunun altında ısınmaya başladım. Köy göründü de ondan mı, bilmiyorum, babanın içini bir sıcaklık kapladı.

Akşam karanlığı basmak üzereydi. Sizin köy, bir tepenin yamacına yaslanmış ve üstüne yorgan çeker gibi kavuniçi bir bulut çekmişti. Birkaç uzun ak-kavak, bu tatlı bulutu delip geçmiş, boynunu uzatarak tepeler-

deki yapraklarını titretiyordu. Bir tarafı ak, bir tarafı yeşildi yaprakların. Titreştikçe ışıklar saçıyor.

Köyde yer yer ateşler yakılmıştı. Alevlerin parlak turuncu dilleri birbiriyle güreşiyor, akşam hüzünde köyü şenlendiriyordu.

Yaklaştıkça görüyordum: Köyde akşam meşkalesi vardı. İnsanlar koşuyor, davalar meliyor, süt sağmaktan gelen kadınlarla çeşme başına giden kadınlar döneniyor, ortada kalan küçük çocuklar sızıldanıp ağlıyor, köy erkekleri günün son işlerini bitirmek üzere buyuruyor, çığırıyor. Kavaklar ise, köylülerin, koşuşmasını umursamadan, derin bir sesle hışırıyordu.

Köye girince baban her önüne gelenle selâmlaştı. Beşo ve Maho da selâmlaştı. Ben de köyünüze selâm verdim. Yoksulluğa selâm verdim. Ve sonra ortaklar birbirinden ayrılıp evlerinin yolunu tuttu. Ben babanın yanında kaldım.

O geceyi hatırlar mısın Nizo? Duvardaki bir oyuğun içinde duruyordum. Baban benim hakkımda ev halkına birşey söylememişti, oraya kaldırıp bırakmıştı. Ama sen beni gördün. Bir ara, odada kimse yokken sıçrayıp yanıma geldin, üstümdeki kâğıdı çıkartıp eğildin, beni seyrettin. Kolunun yeniyle beni silip duruyordun. Temizlenmişim, üstümde bir tek toz parçası kalmamıştı, ama şen beni silmek-

ten, parlatmaktan vazgeçmiyordun.

Sen, baban, öteki ortak tar, hepiniz, köylülerin hepsi iyi yürekliydi. Doğrusunu istersen sahiplerim beni kaba ve hor kullanıyordu, ama ne yap-sınlar? Dağların yolu beli yoktu. Taşların üzerinde yürüyordum. Donmuş, katılaştırmış lavlara, keskin çentikli kayalara basıyordum. Beni ortaklardan hangisi giy- se giysin, engebelere takılıp tökezlenmemek için, dağ köylüsünün yürüyüşüyle bacıklarını kaldıra kaldıra gidiyordu. Bu yüzden, her adımda yere yük- sekten düşüyor, taşlara basıp tutunmaya çalıştıkça hırpalanı- yordum.

İlk zamanlar, köyün en ye- ni kara lastiklerindendim. Las- tik arkadaşlar arasında seçkin bir yerim vardı. Neyliyeyim ki, köylü'er yenilik menilik gözetmi- yordu. Seçkin olmak için, seçkin bir kişinin pabucu olmak gereki- yordu. Değildim. Sahiplerimin üçü de yoksul köylüydü. Bunun acısını, aşiret başkanı Mehmet Sâfi Efendinin evine gittiğimiz zaman çekiyordum. Bilirsin Ni- zo: Bazı akşamlar, köy sorun- larını konuşmak üzere Mehmet Sâfi Efendinin evinde toplanılır- dı. Orada, kapı ağzında bütün köylüler pabuçlarını çıkarır ve biz, sahip'erimizin saygınlığına göre dizilirdik. Mehmet Sâfi'nin küçük oğlu bu işi önemle yapar, sahiplerimizin varlıklı olup ol- mamasına ve bir de yaşlılığına göre bizi dizerdi. En saygın kişi-

nin pabucu en baştaydı. Ben- hep de sonlarda yer alıyordum.

Ama bir kez, hayatta bir kez, tam anlamıyla onurlandırıldım ve pabuç dizisinin en başlarına kondum:

O gün Maho ile komşu köy- deki düğüne gitmiştik... Bilirsin Nizo, Maho bölgenin en iyi oyuncularındandır, halk oyunları- nın ustasıdır. Nevar ki, düğünün başında zavallı Maho kalabalı- ğın en arkasında bir yerde oturu- yordu. Ben de pabuçların en gerilerindeydim. Sonra davul vurmaya başlayınca, Maho ye- rinden kalktı, beni ayaklarına giydi ve oyuncuların elinden tut- tarak «Dilay» oyununa katıldı. «Çaçan» oyununa geçtiğimiz zaman, sahibim en baştaydı ve elindeki mendili fırıl fırıl döndü- rüyordu. Ayaklarıyla, yâni be- nimle öyle hoplayıp sığıyor, öy- le inanılmaz bir kıvraklıkla oynu- yordu ki, düğün halkı Maho'ya hayran kaldı. Ben artık sahibi- min ayaklarında olağanüstü gös- teriler yapıyor, davul tokmağının her vuruşunda yere güm güm çarpıyordum. Zurnanın çılgın se- sine uyarak havada kıvrılıp bü- külüyor, çemberler çiziyor, yere trampet deynekleri gibi çabucak- vurup sığıyordum.

«Çapukay» oyununa baş- ladığımız zaman, Maho hep- ten coştı, düğüncüleri coşturdu. «Çapukay», el çırpmalı, kavgalı döğüşlü, acar bir oyundur, bi- lirsin Nizo. Bizim Maho bunun ustasıydı. Azgın aygırların da çevikti, tutulmazdı. Düğüncüler

çepeçevre toplanmış bizi seyre-
diyor, Maho havaya sıçrayıp da
vulun tokmağıyla birlikte karşı
sındakine şaplağı indirdikçe, se
yirciler hep bir ağızdan bizi des-
tekliyor, bağıırıyordu:

- Ha kurbo! Ha heyro!
- Ha kurbo! Ha heyro!

Büyük bir gündü! Yemek
saatı gelip düğüncüler hep bir
den «gömme» yemeğinin başına
oturduğu zaman, Maho beni
ayağından çıkartıp attı. Bir de
baktım, pabuçların içinde en
başlara konmuşum!.

Ve günler böylece geçip
gidiyordu. Sahiplerimden hoş
nuttum. Onlar da iyi geçiniyordu
Nizâ-münakaşa çıkmıyordu. Ki-
min için gerekliysem, o gün o
ortak tarafından giyiliyordum.
Bir memurun, bir efendinin, bir
karakol komutanının huzuruna
çıkıldığı zaman, beni ayağına
giymiş olan, pabuçlarından do-
layı ezilip büzülmüyor, göğsünü
gere gere hazırola geçiyordu.

Hep böyle gidecek sandık.
Sen Nizo, hele sen, babanın ye-
ni bir çift lastiğe sahip olmasın-
dan ötürü kıvanç duyuyordun.
Durumdan ben de hoşnuttum.
Ortalık güzel birşeydi. Bir ağa-
cın birbirinden uzak yaprakları-
na ulaşan özsu gibi, insanları bir
birine yaklaştırıyordu. Ama böy-
le bir ortaklığın, kuralsız, ilkesiz
başiboş bir ortaklığın yürümiye-
ceğini, başımıza dert açacağını
nerden bilebilirdik? Kaşlarını
çatma Nizo! Dinle beni! Evet,
bu başiboş bir ortaklıktı! Bana

sahip olmak için herkes gücü-
nün yettiğince katkıda bulunmuş
tu, cıysa bu katkı neye göre pay
laşılacaktı? Burası bilinmiyordu.

Sonunda, sizin deyişinizle
o «kara gün», «uğursuz» gün
geldi çattı!

Hiç ınutmam, arife günü-
dü, Ramazan Bayramından bir
gün öncesiydi... O sabah, daha
gün doğmadan kapı çalındı. He-
piniz uykudaydınız. Baban kalk-
tı, kapıyı açtı. Beşo'ydu gelen
Her zamanki gibi yüzü gülüyör-
dü.

Selâm - sabah konuşmalar-
ından sonra baban sordu:

— Hayırdır Beşo? Sabahın
köründe hayırdır?

Beşo kendinden emin :

— Hayırdır.. -dedi- Heç, bu
gün pabuçları alacak!

Babanın yüzü ekşidi. Pos
bıyıklarını burmaya başladı ve
konuştu

— Eyi, lâkin bugün pabuç
banı da lâzım!

Beşo bunu hiç düşünme-
mişti.

— Benimki möhim! He valla,
çok möhim!. Başçavuş çağır-
mış!. dedi.

Baban, Beşo'nun sözlerini
hiç duymamış gibi yaptı

— Yarın bayram! Bayram ne-
dir? Senede bir gelir! Çocukla-
rın bayram rızkını mı kesek Be-
şo? Eve şeker falan da mı ge-
tirmeyek?

Beşo :

— Benimki möhim! Valla çok
möhim!. deyip duruyordu.

Tam o sırada kapı çalındı
Maho geldi!

— Mahkemeciyik! Pabuçları
alam da gldem diy gelmişem!
Mahkemeciyik!. dedi Maho.

Anan yataktan kalkmış, or
talıktaki kırılır eşyayı toplamaya
başlamıştı bile. Kadıncağız, yel-
dirmesini ağzına kapamış, kor-
kulu gözlerle fıldır fıldır bakı-
yordu.

Baban sesini yükseltti

— Lo, bu ne iştir? Yarın bay-
ram diyem, söz geçiremiyem!
Çoluk çocuğun bayram rızkını
mı kesek lo? Eve şeker de mi
getirmeyek?

Maho

— Sen hiç kasavetlenme kar-
daş!. -dedi- Maho kardaşın çar-
şıya gidiy.. Gitmişken senin
alışverişi de getirem ben! Sen
hiç kasavetlenme!.

Beşo :

— Ya ben? -diye bağırdı- Be-
ni başçavuş çağırış! Ben git-
miyem mi lo? Yoksa ki başça-
vuşun huzurunda çıplak ayak
mı dikilem?

Bu soru üstüne Meho titre-
meye başladı. Hırslanmıştı.

— Sen ne diysin lo Beşo? Ne
diysin? Bok bokuna pabucu mu
istiysin?

Beşo kasketini yere çarptı

— Pekiy, sen ne istiysin?

Bir anda gırtlak gırtlığa gel-
diler. Baban, kavgacıları ayır-
mak istedi. ama araya girince o
da kavgaya katıldı. Üç ortak
birbirine kıyasıya vuruyor, oda-
nın içinde yuvarlanarak dövüşü-
yordu. Yer sarsılıyor, duvarlar

dan topraklar düşüyordu.

Bir ara Beşo, duvara daya-
lı duran baltayı kaptı, kaldırıp
Maho'ya doğru savurdu. Maho'-
nun seğırtmesiyle balta duvara
saplandı. Ve anan, dışarı fırla-
masıyla cıyak cıyak bağırarak
komşulardan yardım istedi

— Ölmüşem bitmişem! Yiğit
leri kurban vermişem- Laheyloo
Ortaklar hasm olmuş, birbirine
gebertiy! Laheyloooooo!

Komşular içeri girdiğinde,
ortakların üçü de baltanın sapı-
na yapışmış, çekiştiriyordu. He-
men üstüne atılıp kavgacıları
ayırdılar. Beşo ile Maho'yu zor
belâ evine götürdüler.

— Lan nedir ki, bir pabuç se-
bebine dövüşürsüz? diyordu
komşular.

Baban bitkindi, soluk solu
ğaydı. Kendisini yatıştırmak is-
teyen komşulara o da aynı şeyi
söylüyordu:

— Lan nedir ki, bir pabuç yū
zūnden dövüşürük?

Komşular dağılıp gittikten
sonra da hırsı geçmedi babanın.
Odanın içinde dolaşıp duruyor
homurdanıyordu.

Ve birden gözlerini bana
dikti. Ben babanı hiç böyle gör-
memiştim. Büyümüştü gözleri,
kanlıydı.

Elindeki baltayla ağır ağır
üstüme gelmeye başladı. Bir
yandan da homurdanıyordu:

— İhtiyacı karşılamadıktan kel-
li, ortaklık dahi rezillikmiş!. İh-
tiyacı karşılamadıktan kelli...

Üstüme yürüyor, dişlerini

gacırdatarak bana kötü kötü bakıyordu.

Baltayı kaldırdığı sırada bir daha söylendi:

— İhtiyacı karşılamadıkten kelli...

O anda seni gördüm Nizo! Kapının aralığından kafanı uzatarak bakıyordun. Babanın ne yapacağını seziyor, korkulu gözlerle bizi seyrediyordun.

Sonrası belli: Baban baltayı indirdi ve sen araya atıldın! Önce itti seni baban, ikinci kez bir daha araya girmek isteyince, tekmeyle patlattı. Artık yapacak birşeyin kalmamıştı. Ağlaya zırlaya odadan çıkmak zorundaydın.

Sen gittikten sonra, baban beni ortadan yarmakla yetinmedi, boyna vurdu, vurdu, hırsını alıncaya dek vurdu.

Baltayı kenara atarken de şöyle dedi:

— Rezil dünyanın rezil kara lastigi!..

Ve anan, hemen o gün, sanki ben tiksinti veren birşeyimim gibi, sanki bir çıyan, sıçan leşiymişim gibi, beni göz önünden kaldırdı, dereye götürüp sulara fırlattı.

İşte benim hikâyem Nizo! Hepsî bu!»

Anlattıklarım karşı Nizo'dan bir tepki gelecek mi diye bekledim. Hayır. Dere kıyısındaki büyücek taşta oturma kalıyordu. Başını eğip düşünüyordu.

— Hâlâ mı üzülüyorsun Nizo? -dedim- Gördüğün gibi, başka çaresi yoktu. Baban beni yok

etmekte haylıydı...

Gözlerini bir noktaya dikmiş düşünüp duruyordu Nizo. Konuşmuyordu.

— Peki, yok edilmeseydim, kime kalacaktım? Kimin olacak tım?

Doğruldu Nizo. Çaresiz a dimllara dereye doğru yürüdü, kararlı bir hareketle beni suya attı, gitti.

Şimdi gene derenin dibin deyim. Duru, saydam sular geçiyor üstümden. Yalnızım. Konuşacak kimseyi bulamıyorum.

Az ötemde bir dere bitkisi var. Onunla konuşmak, dertleşmek istiyorum. Çünkü o geceler boyunca sulara sarılıp türküler mırıldanıyor, Çok ince, derinden gelen bir sesle suları öpüyor Bana bakmıyor bile!

Çakıltaşlarına dönüyorum, onlar da susuyor. Onlar çünkü taş.

Yıldızlar ise benimle hiç ilgilenmiyor. Kendi aralarında oynayıp duruyorlar. Evet, suyun altından bakınca, gökyüzünün yoğunluğunu, yıldızların delice uçuşup kıvılcımlandığını görüyorum.

Hiçbiri yüzvermiyor bana. Öyle bir hal takınıyorlar ki, şöyle demek istiyorlar:

Bize ne senden? Sen doğa bir varlık değilsin! Doğal olmayan işlere karıştırma bizi. İnsanların geri, ilkel işlerine buluşturma!

Mutsuz oluyorum o zaman.. «Kara lastik devri»nin mutsuzluğu yaşıyorum.

yurt yeri

DURAN YILMAZ

Güz sıcaklarının sonu yaklaşıyor. Kış muştulayan serinlikler yaylaları örtmeye başlar. İşte tam bu zamanda develerin, eşeklerin, sürülerin, yörüklerin tekeyi özleyen durgunlukları başlar. Yalnız malların dillerini, gönüllerini, hayvanların içinde bir çiçek gibi yetişen yürekleri tutkulu tımbul yörük kızları bilir. Bir de çileli yörükler. Ve bir gün gelir, develer, eşekler, üzüm karası koyun sürüleri yerden bir ot koparıp yemezler. Bu zaman, yörüklerin yüreğine kış korkusunun, kışlak derdinin kor gibi oturduğu zamandır. Kundakta çocuk, ormanda sürü, kılıfta kaval tasad'dır. Kışlak derdi bir ince yaradır, dinmeyen, kanayan, Yörük adı var olalı beri...

Sabahın erinde çamlı Anamas Dağlarından, kekik kokulu yamaçlardan bir yel süzülüp saçılıyordu yayla düzlüklerine. Sürü ovada öylece duruyordu. Develer çadırların içine içine geliyorlardı. Halbuysa sürünün tam yayılıp karnını doyuracağı zamandı.

Koca Memiş, tunç rengi yüzünü buruşturdu sürüyü yerden bir ot, daldan bir yaprak koparmaz görünce. Kendikendine söylen-

di

«Bu hep böyledir, dedi. Tekeye göç zamanı gelince işte işte böyle yayılmazlar. Kara kara bakarlar insanın yüzüne. Bir acıyı seslendirir, kavalda bir ağıt çıkar gibidir bakışları, durgunlukları. İnsana evlât acısı yurt acısı gibi koyar. Sanki onlar da bilirler horlandıklarını, yurtsuzluklarını...»

Sonra, altında gönülsüzce yürüyen al idişe pekçe bir kamçı attı. At aldırılmaz, tasalı, yürüdü. Koca Memiş altmış altı yıllık sert, kuru parmaklarıyla is karası sakalını sıvazladı. Çocukluğundan beri içini yakan yurtsuzluk acısı yüreğini sızlatınca hep böyle yapardı. Sakalına el atar, düşünür, düşünürdü... Bir kendini değil. Toroslardaki, Amanoslardaki, Şüphanlardaki... yörüklerin halini düşünürdü. Yurt yeri bulmak için akıl yorardı. Yaşlanmasını da bundan bilirdi. Parayla toprak almanın zorluğu yamandı. Tüm sürünün parası Memişler Soyunun yarısına bile çadır yeri alamazdı. Tekenin toprağı altına dönmüşdü birden. Bir kışlak kirasıysa tüm obanın sürüsünün çeyreğini alıp gidiyordu. Dört yıl kışlayınca,

tüm obanın sürüsü kışlak kira sına giderdi. Halbuysa çalılıklar-
dı kışladıkları yerler.

«Yörüğün sürüsünü otlak be-
deli alacaklar ellerinden, dedi
içinden. Çıplatıp salacaklar pa-
muk tarlalarına. Tüm yörükler
tekellilerin kölesi olacaklar. Ak
yoğurda, türlü bin çiçek kokulu
süte, bala hasret koyacaklar.
Deh domuz! Yürü bakalım. Ba-
banın yurdunu mu özledin cavi-
rın malı. Ne var ki kulaklarını
düşürür, gözlerini kısarsın.. Ben
tam altmış altı senedir böyleyim.
Biz yörüklerse yüzlerce seneden
beri böyle yaralı, boynu bükü-
ğüz...»

Can sıkıntısıyla çarığının
burnunu atın böğrüne dürttü. Sı-
kıntılarını atmak için bütün kese
sini çıkardı. Kesme kökünden
çıyduğu çubuğunu bastıra bas-
tırı bütün doldurdu. Çakmakla
tutuşturduğu palamut kavunu
tütünün üstüne yerleştirdi. De-
rin derin çekti, üfürdü. Kaçak
tütün kokusu doldurdu ciyerle-
rini ve çevresini. Anamas Dağ-
larının zindan koyağına girince
çadırlarla karşılaştı. Çadırlar ko-
yaktaki ardıc diplerine serpil-
mişlerdi. Koca Memiş atına yön
verdi çadırlara doğru.

Bir gelin çıktı çadırın birin-
den. Altın başlığı güneşle eşle-
şiyordu. Gelin koştu üç eteğini
savura, serpe, top göğüslerini
elleriyle tuta tuta. Geldi. Koca
Memiş'in atının terbiyesinden
tuttu. Yededi çadırlara doğru
Koca Memiş inmeye davranın-
ca, gelin karşı özengiden bastır-

dı, dengeledi. Koca Memiş indi
atından. Çadırın sivilini (yanlar-
daki sper) kaldırıp içeri dalın-
ca, elli senelik karısı Sarı Zey-
nep ayağa kalktı

«Buyur bakalım Koca Me-
miş, dedi serdiği keçeyi göste-
rerek. Otur şöyle. Tımbul Fa-
dime gelimim. Sen de yağlıca
bir katmar yap bubana...»

Koca Memiş oturdu. Fadime
gelin koynuna sığmayan sütlü
memelerini bastırarak ağaç tek-
neye un koydu çuvaldan. Kınalı
elleriyle hamur yoğurmaya baş-
ladı, yağlı katmar için.

Koca Memiş, karısının ver-
diği taze, besinli, bir tas bişek
ayranını yuttu. Sonra dilini çöz-
dü, karısına söyledi:

«Hay Sarı Zeynep, dedi.
Tüm mallar, koyunlar tekeyi is-
ter. Zindan koyağındaki kara ça-
dırlar, ak döşlü, altın başlıklı
gelinler, tutkuyla çarpan yürek-
ler, kçç bıyıklı yiğitler, bükülmüş
beller tekeyi ister. Kesede bütün
sarı beserek (alımlı dişi deve),
ak dorum, kılıfta kaval... teke-
yi... N'olacak bilmem. Yarın ağ-
rık sürüsün bari. Devrisi gün de
göç başlar...»

Sarı Zeynep altmış yıldır
kınası gitmeyen saçına el attı:
Saçını örten yörük alacasını dü-
zelitti:

«Hay Koca Memiş, dedi iç-
li, kızgın. Nerde kışlayacağız bu
yıl? Biz yurtsuz geldik, yurtsuz
mu geçeceğiz? Elli senedir, koy-
nuna ilk girdiğim geceden beri
derim bunu sana. Çocuklarımız,
Akkız Gelin'min oğulları Uzun

Hasan, Deli Hacı; torunun Ka ra Memiş'in gelini Tombul Fadime'min çocukları da hep böyle yurtsuz mu geçecekler dünyadan?... Hep böyle, itin köpeğin maskarası ola ola... Yaa Koca Yemiş! Elli yıldır derim. Dağları, yayla koyaklarını dolduran yörüklerin yapamadıklarını biz yapalım; görenek olalım şünürsün elli yıldır. Yetmedi mi daha düşünmen?...

Koca Memiş gözlerini koyanın en ötesine, ufukta eriyen mor dağlara çaktı:

«Tasalanma Sarı Zeynep, dedi. derinden, içli, dalgın.. İnsanoğlu başı dara düşünce her çarayı bulurmuş. He'e bir tekeye inelim. Yurt yerini de orada düşünürüz. Hele sen bir tas ayran daha ver.»

Güneş, geceyi eritti, sabahı getirdi salıverdi dağlara, ovalara. Anamas Dağlarının çamlı yamaçlarını, kır doruklarını, koyaklarını buğulu, sisli ısılattı güneş. Güz sabahın nemli soğuşunda, ala çuvallar dinç ellerin acelesiyle denk denk hazırlandı. Direkleri alınan kara çadırlar birden siliniverdiler koyaktan. Her çadır dürüsü bir mavzere kılıf oldu, topaldı, yükleneceği develeri beklemeye başladılar. Havutları vurulmuş, bâl kolanları çekiştirilmiş develer tutku tüten kızların yedeğinde yük aralarına geldiler. Dizlerine vurularak ihtirildiler. Yükler tez çıktılar develerin üstlerine.

Bir kıvraklık, bir usanmışlık, gene de senelerin verdiği se

vinç içinde göç başladı. Sarı mayayı çekip gidiyordu. Ümmü kız, kayan bildircin gibi, çekici.. Deli Hacı, yirmi dördünün ataklığıyla doru beygirin üstünde dağlar gibi dikti. Çapraz asılı tüfeğini şöyle bir yerleştirdi. Pa-pağını yana devirdi. Yürek gü-pürtülerini susturamayarak, ala-çuvalları, çadırları alıp giden göç katarının en önüne attı gözlerini. Gözleri buğulandı.

Sevmenin doruğundan titredi: Ümmü kız kaşık çizgili ipekli giysisinin içinde sağrısını sallayıp giderdi. Deli Hacı atını topukladı. Güneş ve soğuk yanı-ğı yüzünü yel okşadı. Kaytan bıyıklarını burarak sürüyü şöyle bir dolandı. Göçün en önüne geldi. Ümmü kızın ak topuklarını top göğüslerini, al yanaklarını, buğulu erik gözlerini sevdi gözleriyle. Ümmü kızın omuzunda babasının çiftesi vardı. Silah taşımak yakışıyordu ona

Yayla yollarında, göç başla-yınca, develerin havut çanları, hatap çanları, döz zilleri dillenir Bir cümbüş çöker göç yollarına. Susan her şeye dil gelir. Dağlarda yankılar başlar. Ve göç başlayanda yüreklerde pusan tutkular coşar, sevecen kız dillerine dökülür. Yankılanır koyaklarda, seven yiğit yüreklerde.

Her şeyin tam sırasıydı. Ümmü kız gönlündekini dudaklarından saldı:

De'i Hacı atını duruttu, can kulağıyla dinledi: Türkü koy-ğı yaladı, bilen kulaklara, oba-nın yaşlılarına birer iğ gibi battı:

«Ben varman inekliye
Yoğurdu sinekliye
Dedem beni versin
Omuzu tüfekliye...

Deli Hacı'nın tunç yüzü güneş vurmuş elmas gibi şavkıdı Ümmü kızın, türküsünde. Sağ böğründe sallanan yedilisine el attı. Tüm yörük obasına 'duyan' dercesine aşkını yedi kere noktaladı göğse. Zindan koyağı bir zaman inledi, sustu.

Memişler obasının irisinin, ufağının akli, yeşeren bir tutkunun filizinde düğümlendi. Al idişin üstünde çubuğunu tüttürüp giden Koca Memiş, Sarı Zeynep'e baktı. Sarı Zeynep tutkulu günlerinin anısıyla başını salladı. Sonra eşeğinin omuzunu dürttü. Koca Memiş! yanladı

«Bu kış, dedi. Karaçalı'da kışlamayacağız Koca Memiş. Gördün, eşittin ya olanları. Karaçalı'da bu kıza dirlik vermez Tekiloğlu. Hacı da kırar tümünü...»

«Kararımı çoktan verdim, dedi Koca Memiş. Tuzlaburnu kırları senelerdir boş. Oraya zağalıp, şahan gibi saplanacağız. Bildin mi?. Ne düşündüğümü.»

«Oralar Mamut Beyinmiş dedi Sarı Zeynep. Kararı çok geç verdin emme, gene de verebildin. Mamut candarmayı diler yamacımıza Koca Memiş. Çadırlarımızın bağlarını kestirir. Üs tümüze küptürür. Bir de buna çara düşün sen.»

«Düşünürüm, dedi Koca Memiş. Ben elli yıldır düşünürüm. Biraz da başkaları düşün-

sün. Bunca yaranın üstüne bir de candarma ekiversin tuz. Delirelim, ya da akıllanalım. Bir de bu ekleniversin. Sürdürüversinler bizi urum içine. Tasan bu mu hay Sarı Zeynep?...

Sarı Zeynep, «sen bilirsin» dercesine boyun burktu. Sustu Eşeğe dürttü.

Göç, çamlı bellerden, derin koyaklardan aştı. Kona, göçse... Ümmü kızın türküleri Deli Hacı'nın; yurtsuzluk acısı da Memişler obasının içine işleye işleye bir ikindi vakti varıldı tekeye. Katar, dağlardan yılan gibi ova-ya akınca bir kötü sıcak sarı-vedi yöreyi, obayı. Nemli, sıkın bir sıcak... Teke ovasını üç baştan kucaklayan Torosların başı ak tulup gibi güz bulutlarıyla örtülüydü.

Katar Kazal Ovasına gelince Koca Memiş al idışı topukladı. Katarın önünü kesti, duruttu. Hatap çanları, havut çanları, döş zilleri de durdular, sustular. Katara yol gösteren Ümmü kız tutku buğulanan erik gözlerini verdi Koca Memiş'e: Koca Memiş'in şahan karası gözlerini bir karar vermişlik içinde buldu. Sevinçle korku arasında bir duygu titretti içini. Öylece kaldı. Gözleriyle Deli Hacı'yı arayarak.

Koca Memiş geriye, yük altında geviş getiren develere, yorgun kadınlara, havut ortasında uyuklaşan uyuklu çocuklara baktı. Sonra toza batmış bitkin sürüye, sünmüş çoban köpeklerine, çoban-

lara.. Ve bir de uzayıp, sünüp giden ovaya verdi gözlerini. Her yer pamuk ekiliydi. Kar çiselemiş gibi aktı ova... Koca Memiş, alt dudağını düşüncelerine sakız etti, gevdi. Son nefesini vermeye, ya da avını kapmaya kararlı bir kurt gibi gözlerini kıstı. Yeniden doğuşun, ya da ölümün başlangıcı belirdi yüzünde. Özenginin üstünde dikeldi:

Deli Hacı, Uzun Hasan, Kile Memet! diye bağırdı. Gelin buraya. Yamacıma!..

Deli Hacı, Uzuna Hasan, Kile Memet yan yana dizildiler Koca Memiş'in yamacında.

«Buyur Memiş Emmi, dediler bir ağızdan. Buyur.»

Koca Memiş üçünü de ele-di, yaşlı şahın gözleriyle :

«Sürüyü Tuzlaburnuna çekin, dedi. Sen de Ümmü, katırı. Duydunuz mu?»

«Duyduk Emmi, dediler. Tuzlaburnuna.»

Üç yiğidin, Ümmü kızın, tüm Memişler obasının gözlerinde bir sevinç baskıdı. Deli Hacı atını topukladı. Ötekileri de ardına alarak Ümmü kızın önünden yel gibi geçti.

«Başüstüne Memiş Emmi! diye bağırdı. Göç Tuzlaburnuna!...»

Tüm oba duydu Deli Hacı'nın sesini. Silkindi, toparlandı, kuruldu...

Koca Memiş çubuğunu bir daha doldurdu, tüttürdü. Sonra karısına:

«Ne dersin Sarı Zeynep,

dedi. Ne düşünürsün? Tuzlaburnu sırtlarına şahın gibi zağalıp kök salacağız. Memişler obasından kırk beş yiğidin Tınaztepe'de gidişi gibi, yiğitler gidecek belki. Belki de kanun bizi haklı bulacak. Ne dersin?»

Sarı Zeynep gençliğindeki gibi dişi bakışlarıylaeledi kocasını:

«Dedim ya, dedi. Aklın başına çok geç geldi. Bizimki bize yetikten sonra. Şimdiye koca bir orman olacaktık buralarda. Tekeden yaylaya, yayladan tekeye it gibi kovula kovula... Çoook geç akıllandın Koca Memiş! Şimdi hak parada...»

Sürü aktı verimli toprakların üstünden. Ovayı tüketti. Denize komşu oldu. Göç de sürünün yanında, Tuzlaburnunda bitti, güneşi geceyi eritip denizi kalaylarken. Develer saban bilmeyen toprağa diz geldiler. Yükler yıkıldı. Çadırlar deniz yeliyle kanatlandılar. Tüm Memişler obasını altına aldı çadırlar. Mazzerler çadır katlarından yükaltlarına kaydılar becerikli yürük kadınlarının ellerinden. Sahip bulmanın sevinciyle gülen toprağın yüzünü öperek yayılıyordu sürü. Deniz, çadırların önünde kımıl kımıl, yerinde duramayan mavi bir sevgiydi.

Üçüncü günün ortasıydı. Denizden gelen serin yel çadırları kanatlandırıyordu. Çocuklar birden toplastılar boranda kurt görmüş öğrek gibi. Gözlerini ilçe yoluna diktiler. Gelinler de altın başlıklı başlarını uzattılar

çadır eteklerinden. Kara bir tak si, kara bir muştı gibi yolu tozu-
tup geliyordu. 'Koca Memiş'e tez
söylediler bir taksinin geldiğini.
«Mahmut Beydir» dedi sadece.

Kara tak si, çadırların ortasin-
da korna vurunca develer ürktü-
ler, tüm tüm koşarak. Köpek-
ler kurt gibi saldırdılar. Koca
Memiş çıktı. Köpeklerle «ooşt!»
diye bağırdı. Mahmut Bey indi.
Ardından üç de yabancı.. Mah-
mut Beyin yüzünde elinden ke-
miği alınmış bir köpek öfkesi
saçılıyordu. Koca Memiş'in «bu-
yur» una aldırmadı. Ellerini bö-
ğürlerine dayadı. Çevresine bak-
tı ters, pis. Sonra

«Koca Memiş, dedi etli du-
daklarını oynatarak. Ne bok ye-
diniz ulan! Bilmiyor musun? Bu-
ralar bizimdir. Çadırlarınızı yıkın
çabuk. Yarın görmeyeyim!»

Koca Memiş gerildi. Yörüklü-
ğün sırtındaki hor görülmüşlüğü
silkiverdi

«Mahmut, dedi. Biz bok yeme-
yiz. Süzme bal, yayık yağı yeriz.
likin bunu bil. Sonracığıma, bu-
ralar senin olsa eker, dikerdin.
Elli senedir boş, döl bekler. Bu
yerler bizimdir artık. Aklım ışık
buldu, ayağım yer...»

Mahmut Bey ta karnının için-
den hırladı

«Yaa, dedi. Pis yörük! Öyle
mi? Yarın görürsün sen günü-
nü!»

Koca Memiş adamın sözünü
boğazında kesti

«Sizin temizliğiniz bu yurdu
bu hala soktu! Biraz da yörüğün
pisliği batırsın! N'idelim? Sıray-

la artık her şey...»

Mahmut Bey homurdanarak
arabasına bindi. Hızla döndü ka-
sabaya doğru. Araba gözden yi-
tince kadınlar başlarını içeri al-
dılar. Çocuklar oyuna başladı-
lar.

Ertesi gün, yolun bütün tozla-
rı göğe savruldu. Üç araba arka
arkaya geldiler. Çadırların ara-
sında durdular. Develer gene
tüm tüm ürktüler. Köpekler sal-
dırdılar. Üç arabanın ilk ikisin-
den boz arabalı askerler çıktı,
mavzerli. Çocukların, gelin'lerin,
al yanaklı kızların yürekleri bir
koşu tutturdu candarmaları gö-
rünce. Aradaki kara arabaysa
Mahmut Beyi kustu.

Yüzbaşı Nedim Bey Koca
Memiş'i yamacına aldı, asker
sertliğiyle :

«Sen, dedi. Mahmut Beylerin
arazisine tecavüz etmişsin. Bu-
ralar onunmuş...»

Koca Memiş altmış altı sene-
nin kartlaştırdığı sesini yüzbaşı-
ya akıttı

«Yüzbaşı Bey, dedi. Mahmut
Beyinse arazi, kanunla alsın.
Sen Türkün askerisin. Siz bu
yurdun bekçisisiniz Mahmut Bey
le ge'mesenez iyi edersiniz. Hem
sonra bak şu toprak'ara. Bağırı
bir kere yarılmış mı sabanla?
Bir dal gömülmüş mü yeşermesi
için?.. Demek ki sahapırsızdır.
Hem Yüzbaşı Bey, benim soym
bu topraklar için altı ece (ağ-
bey), dört emmi yedi dayı ver-
miş. Karım Sarı Zeynep'in soyu
da ondört baş yiğit vermiş. Me-
mişler soyunun gördüğün şu o-

tuz çadırı şimdi yetmiş olacaktı. Eğer o yiğitler Yonan kurşunuy la can vermeselerdi bu topraklar için. Mahmut Beyse it doymuş, benim soyum kanıyla toprak doyorurken... Tapulatmış. Sen bu yurdun askerisin Yüzbaşı bey. Kaç dönümün var? Söyle kaç? Düşün gayri gerisini.. Sat, deriz, satmaz. Kiralık vermez. Ekmez de... Bir çadır kurmayla asker alır yöremizi. Çadırlarımızın ipleri kesilir. Sürülürüz, itler gibi.

Kısacası Yüzbaşı Bey, biz bu yerlere yapıştık. Sülük olduk, ayırık olduk, kök saldık. Kökümüz kazılmadıkça, başımız kesil medikçe.. Var git Yüzbaşı Bey. Var git. Adalet aralasın bizi...»

Yüzbaşı Nedim, başını salladı. Yutkundu. Koca Memiş'in «Mahmut Beyle gelmeseniz iyi eder-diniz.» demesi iyice dokunmuştu. Candarmalara

«Girin, dedi. Mahmut Bey, dedi ardından. Bu iş, benlik iş değil. Adalete...»

Mahmut Bey kinle Yüzbaşıya baktı. Hemen arabasına atladı, sürdü.

«Bir acı kahvemizi bari iç Yüzbaşı, oğlum, dedi Koca Memiş.

«Taze ayranınız varsa, dedi Yüzbaşı Nedim Bey. Çocuklara da verin..»

«Var, var! dedi Koca Memiş. Fadime, tez ayran getir, tuz da!» diye bağırdı.

Fadime bir elinde taze ayran dolu bakraç, bir elinde tasla geldi. Yüzbaşı üç tas içti. Candarmalar da içtiler. Sonra Nedim

Yüzbaşı Koca Memiş'le vedalaştı. Arabanın önüne bindi. Arabalar candarmaları alıp gittiler. Kadınlar ardından bakıp kaldılar, şaşkın: Bu kere çadırları yıkılmamıştı üstlerine.

Koca Memiş artan soğuk ayranı başına dikti. Deniz kokusunu içine çekti. Gözlerini giden arabaların ardından uzattı. Sesini çadırlara dağıttı

«Git Mahmut! dedi. Satsan almayacağız, kovsan gitmeyeceğiz! Bedelini kırk altı sene evvel yatırdık biz buraların!.. Tınaztepeye!..»

Çadırların üstüne otuzuncu güneş doğmadı henüz. Duyuldu ki Mahmut Beyle kardeşleri Urfa, Mardin, Siirt, Diyarbakır ellerinden üç kamyon dolusu Kürt yiğidi getirmişler. İri, kıllı, yağız... Yörükleri Tuzlaburnundan koparacak tek güç, tek umutmuş, Mahmut Beylerin. Haberi ardından yürekler yaman güpürdedi yörük göğüslerinde. Yağız yörük yiğitleri bed içerlediler bu işe...

«Onların akılları yok mu ki yetim korlar kuzularını, gül gibi gelinlerini. Kendilerini it yerine ko mayanlara kul olurlar.» dediler. Yük altlarında pusan mavzerler ak gelin ellerinden, terleyen kız ellerinden kaydı. Kabza verdi yiğit, kıllı ellere.

Bir gecede üç kere tutuştu ilki taraf. Yatakları erkek teri yerine korku, geceyi nemli ot kokusu yerine barut kokusu doludurdu. Köpekler inadına havla

dılar. Sürü oradan oraya ürkütü durdu. Develer tüm tüm kaçıştılar rasgele. Çocuklar, ana kucaklarında içikerek ağladılar. Ama tutuşmanın üçünde de çadırlara ne bir kurşun sekti, ne bir can kanadı. Ölüm makineleri bir boyuna öttü. Ama olmadı bir ölüm.

Koca Memiş, Sarı Zeynep, Deli Hacı ve ötekiler anladılar ki bunda bir iş var. Bu vuruşma gönülsüz. Kendinden olanları yemek için değil.. Deli Hacı tüm silahlarını attı birden. Geceye aktı. Ümmü kızın yüreği hop etti yerinden, Deli Hacıyı yitirme korkusuyla. Deli Hacı bağırdı namluların sustuğu bir sırada

«Hey kekolar (kardaş)! dedi. Memo Kimdir? Görüp dil alıp dil vermek isterim.»

diler. El sıkıştılar karanlıkta. Her iki bilek de sert ve güçlüydü. Oturunca Deli Hacı aklındakileri sağdı Memo'nun kulaklarına

«Siz, doğu ellerinin köçerlerisiniz, dedi. Suphan Dağlarından Mardin, Urfa ovalarına, oralar-dan dağlara kovulup duran köçerler (yörük)... Ağaların kulu, şıhların emziğisiniz.. Biz de, siz de kardaşlar ovalardan Toroslara, Toroslardan ovalara kovulup duran yörüklerdeniz. Aynı, sizcileyin yurtsuz, sahapsız, kul edilmeye çalışılan... Şu halde, siz demek, biz demek bir bakıma. Öyle mi kardaşlar? Biz var sak, sizi ezen ağalara ark çık-sak, bize ne dersiniz? Biz de size öyle deriz işte. Şimdi deriz ki Bir yumruk olalım, inelim,

zalıma zalıma. Ne dersiniz »

«Haktır babo sözleriy, dediler. Tümümüz tek zumzuruk.. Kaya gibi...»

«Öyleyse, dedi Deli Hacı, Bu vuruşmamızın sebebi ne Beşik-te yavrularımızın uykusunu, sıra da sevgililerimizin düşlerini korkuya çevirmeyelim. Ağit düzdür meyelim ak döşlü yavuklularımıza, analarımıza... Ölümümüzün üstünde rakı içirmeyelim zalımlara. Kendimiz için vuruşalım. Ne dersiniz yiğitler?...»

«Haktır babo, dedi Memo. Hele adıyı bir bağışla.»

«Deli Hacı derler. Yiğit namıyla...»

«Helbet ki namıyla, dedi Memo Deli Hacı'ya, sarılarak. Bak Deli Hacı kardaş, biz buralığa kazanmaya gelmişik. Varın, siz toprağa saplanın. Biz de Mahmut Beyin kasasına. Babolarınıza, analarınıza selam söyle. Elllerinden öperiz. Söyle bacılarımıza, korkmayalar. Mahmut Bey yere girsin...»

Deli Hacı Hasankeyf tütününü ateşledikten sonra ayağa kalktı, Sarıldı Memo'yla. Öpüştüler. Deli Hacı karanlığa karışırken

«Tütününüz de hasmış, dedi. Buyurun, yayık ayranımızdan için siz de. Nasıl olsa kardaş değil miyiz?»

Az sonra Deli Hacı olanları, konuştuklarını Koca Memiş'e ve tüm Memişler obasına anlatırken mavzer sesleri geceyi noktalamaya başladı. Tüm Memişler soyu güldüler...

Ümmü Kız da başını çıkardı. Renklerin ve desenlerin üstünde öpüştükleri sıralı çuvalların ardından. Güldü, gene çekti başı-

nı.

Çadırların az ötesinden denizin şavıltuları geliyordu mavzer seslerine karışarak.

Suları salıvermek

HAKKI GÜMOŞTAŞ

Hacı'nın kolları yetmedi donunu indirmeye... Çişini edecek ti... edemedi... vazgeçti. Tek ayağının üzerinde doğrulup kalktı. Seke seke, koltuk değneklerinin dayalı olduğu kapı önüne geldi. Yarım kollarına değnekleri geçirdi. Tahta ranzaya ulaştı.

Dikişler yine açılmış, kan pıhtılaşmıştı.

Kan, ter, pislik birbirine girmişti. İnce bir kan şeridi, kesik bacağından yolalmaya başladı.

Ateş, eksilmez olmuştu bedeninden... yaralar, cehennem acısı sızladı... Yavaşça küfür etti dünyaya.

Çişini etmesi gerekliydi işte. Ama edemiyordu... Yardım da...

Kapıya baktı. O! Hayır... İstiyemezdi.

Bir gece, istemişti de

— Yat len! Yarın Yaparsın!.. demişti. Uykusuzluk ve kin dolu bir sesle.

İnsan aç kalabiliyordu, susuz kalabiliyordu... gerektiğinde uykusuzluğa da dayanıyordu... ama şu, çişini edememek... Dünyasını şaşırtıyordu.

Gece de öyle oldu. Boncuk boncuk terler alınında dolaştı. Gözleri, çaresiz baktı.

— Küçükken hiç mi yapmadık! dedi ve kararını verdi.

Sonra, sağlam bacağın üzerindeki sıcak yayılmayı duyunca önce bir hış oldu. Çocuk gibi gülümsedi. Rahattı, fakat birden yaraları yanmaya başladı. Acıya dişlerini kenetledi.

Akşam olmak üzereydi.

Gemici fenerleri getirildi. Yağ kokusu, gözleri küçülttü, havayı ağırlaştırdı.

Nöbetçi, ona bakarken kaşlarını kendisinden istendiği şekilde çattı. Yüzünü bunuşturdu. Kendine, iğrenç bir yaratığa zorla bakıyormuş gibi bir poz vermeye uğraştı. Görevdeyken, yüzü katıyken gülmemeliydi. Yoksa? Biliyordu başına gelececeği.

Duvarlar rutubetten ıslak ıslaktı.

Yerlere suyu emmek üzere talaş serpilmmişti.

Kapının kilidi, her zamanki gibi şak-şrak-şak diye öten sesiyle onbininci kez açıldı. Asık suratlı bazı adamlar girdi içeri. Karavanaya kepece daldırdı. Hiç konuşmuyorlardı. Bakmıyorlardı da. Beyaz melamin bir tabağa, üzerinde donmuş yağları dolaşan bir avuç fasulye kondu. Bir somun bırakıldı. Ellerini patlamada kaybettiğini gazetede de okumuşlardı. Kaşık bırakmadı-

lar. Çıktılar. Kapı, aynı seslerle kapandı. Yan koğuşlardan birine geçtiler.

Hacı, önce yemeğe, ardından somuna baktı. Ekmek, mücadelelesinin başında, gözüne dağ gibi büyük, taş kadar sert göründü.

Yemek yiyebilmek ne kadar zordu! Geçmişte, ekmeği parçalara ayırışını anımsadı. O anda derin bir acı duydu.

Eğildi. Dışleriyle ekmeği yaka ladı. Başını, yan çevirerek, masaya sürttü. Uğraşa, didine, koparmayı başardı. Ağzına giren her lokma artık onun esiriydi. Çiğnedi... çiğnedi... Sonra yine yemeğe uzandı. Boyun damarları gerildi. Dilini, tabağın içinde gezdirdi... fasulyeleri yakalamaya uğraştı durdu. Başını kaldırıncaya, çenesinden yağlar aktı. Burnu da yağa batmıştı. Diliyle yalandı. Kolunun yeniyle temizlendi.

Nöbetçi boş gözlerle onu izliyordu.

Yemek, yarım saat sürdü. Oldukça yorulmuştu. Ağzını masada duran havluya sürttü.

Ranzanın karanlık bir köşesine çekildi. Öylece durdu. Yan koğuşlardan, türkü sesleri geliyordu. Kulakları devamlı çınladıği için yeni yeni duyuyordu.

«Jandarmalar sardı da bizi Erzurum gibi yerde lo berde lo berde»

Hacı, hep acılı türküleri sevmişti. Yanık olmalıydı. Uzaklardan haber vermeliydi. Farkında olmadan mırıldanmaya başladı.

«Vur çapacı kazmayı»

Vur çapacı kazmayı»

Düdük seslerine, şırıl şırıl akan su sesleri karışıyordu. Bazen bir patlama sesi giriyordu araya.

Mayıstı...

Cırcır böcekleri balayındaydılar...

İnsanlar, renkli geceler, boş zevkler peşindeydi...

İnsanlar, aç midelerini bastırıyordu...

Gözlerini açtı. Biri bağırdı. Bir değil bir kaç kişiydi.

— Bize başın lâzım-

— Bize başın lâzım-

Cırcır böceklerinin sesleri şimdi daha net geliyordu.

— Ayakların... ellerin değil! Başın!.. başın!

Gözlerini kapattı.

Su sesleri, şimdi, daha çok dolmaya başladı. Çavlıana ulaştı.

Köyüne, yola çıktı...

Pamukların en güzel, en olgun dönemiydi... Boyları, insan boyu oldu olacak... Beyaz yumaklar serpilmiş gibiydi yaprakların arasına... Ova, cennetti... Yeşil kozalardan, yapraklardan, beyazlıklardan oluşan bir cennet bahçesi. Yalnız... yalnız... bu büyümlü görünüşü bozan bir şeyler vardı. Evet... evet... insanların... insanların acılı yüzleri...

Pamuk durmadan renk değiştiriyordu.

Pamuk apartman oluyordu.

Pamuk araba oluyordu... fabrika oluyordu... villalar, köşkler oluyordu...

Yalnız, o insanların yüzündeki

anlam değişmiyordu. Yeni yeni çizgiler bitiyordu. Türküler aynıydı.

Yer fıstıkları çapayı bekliyordu. Bir de suları. Tütün de sarmıştı susuzluktan.

Su ise çok uzaklardan geliyordu. Dağları, tepeleri, vadileri aşarak geliyordu. Toroslar, çam ağaçları, yabancı yemişler, böğürtlenler, özgürce su içiyordu... Köpekler, koyunlar, kımalı kuzular içiyordu... İleylekler yıkanıyordu.

Sonra, bunların hepsi bitti Beton duvarlar başladı.

Sular, beton duvarlara çarparak akıp gidiyordu. Sular azgındı, kızgın ve tutulmaz. Sınırları yıkabilmek gereksinimi içinde vahşi bir aygırdı. Her koparabildiği parçayı götürüyordu koununda.

Çevresindeki her tarlaya girmek, her ağaca hayat vermek, büyötmek, meyva verdirmek coşkusuyla koşuyordu.

Sınırlar, sınırlar.

Sınırlar, onu istemediği yerlere süröklüyor, aynı yerlerde olmaktan utançlı, köpökten çok kan oluyor.

İnsanlar, koşuyor yardıma. Es ki mintanlı, cepkenli, kasketli, sakallı yüzleriyle, bitik ama umutlu; kızlar, kadınlar, genç erkekler, yaşlılar... Ellerinde balıyoz, kazma ve kürekleri olan küçöök insanlar...

Betonu kırıp, sınırları yıkmak için, var güçleriyle betona vuruyorlar. Çalışmaktan yorgun yüzleri, büyük boyunları dikeliyor

eylemlerinde. Kan hücum ediyor. Umut ve kıvanç birbirine karşık... Su onlarla gizli bir antlaşmayı kutluyor.

Başkaları, onlara kurşun sıkıyor.

Başkaları, yani Hacı... başkaları, yani Hacı'nın amcaoğlu Fasık.

Hacı'da bir Alman kırması, amcaoğlunda bir çiftte. Basıyorlar kurşunu bitiklere, umutlara.

Fasık, nişancı paşası... otuz adımdan yirmi beşliği uçuran, elli adımdan su dolu tenekele kurşunu geçiren...

Hacı sordu

-- Fasık, eyi nişan alıyon de mi?

-- He ya, diyor Fasık Ahmet ekliyor -- Korkma!

-- Ağamın dediğini unutma! Zorda kalmadıka havaya ateş edilecek, olmazsa, ayaklarına ayaklarına...

Çil yavrusu gibi dağılıyorlar Kadın, çoluk çocuk bağrışıyor. Kazma, kürek, çapa yerlerde... Su akıp gidiyor aynı yere... Ö ne? Kamberoğlu kaçmamış! Nasıl olur! Dikilmiş kartal gibi. Bağrışıyor. Kanatlarının altında kadını, çocukları.

-- Gavur soylular! Gavur soylular! Dehha ordan kurşun sıkıyorlar! Çıkın erikerseniz meydana! Görem kim olduğunuzu! Ocakları batasıcalar!.

Fasık, basıyor kurşunu. Hacı kararsız, biraz da acımalı.

-- Ağam dikkat ediyon ya?

-- Korkma dedik len. Ne dedi büyük ağamız? Arkanızda

ben varım demedi mi? Hükûmetin bir koca adamı değil mi? Koskoca bllediyyenin başkanı değil mi?

Hacı da ateşliyor kırmasını.

Kamberoğlu tepiniyor ortalıkta.

— Yürün kadın! Yürün çocuklar! Yürün üzerlerine, bakalım, kadına da çocuğa da ateş edebilecekler mi? Yürün dehha ora... koca kayaya doğru...

Kamberoğlu'nun suratı çizgilerle dolu karısı yürüyor, çocukları yürüyor, sonunu düşünmeden kurşuna gidiyorlar. Arkalarından gelen ses, çiziyor yönlerini. Önlerinde kurşun toprağı fırlatıyor, atıyor. Bir adım önlerinde, bir adım yanlarında.

— Yürün kadın! Yürün! Yürün!

Küçük kız düşüyor korkudan. Analık içgüdüğü suya, toprağa, söze, emre başkaldırıyor. Çocuğunu kucakladığı gibi kayboluyor, kaçıyor.

Kamberoğlu'nun sesi acılı yankı veriyor :

— Gavurun döller... Gadına kıza kurşun atan namussuzlar... Yalnız sizin mi tarlanız vaaa! Bizim ki tarla değil mi? Bizim tarlalar su içme mi?

Güneş yakıyor ortalığı. Sıcak, suyu kaynatıyor. Akdeniz'den gelen güney rüzgârları aşamıyor Torosları.

İnsanlar, esmer, kara, boyunları eğik, başlar kalkmıyor yerden, gözleri umutlu.

İnsanlar terli, ellerinde kazmalar, kürekler, ıslak, çamura bu-

lanık, suya batık... kasketler pis, yağlı... yüzler tıraşsız, sakalları uzamış... suları salıvermek uğraşındalar... putları yıkmak savaşındalar... su, onlara yardım edebilmek için daha sert çarpıyor kıyıları... Beton, sert, insafsız. Betonda yoksulun emeği var.

Doğa, huzursuz... İçin için kaynıyor. Değişim, yok olma, var olma. Gömlek değiştiriyor.

Hacı, arktan, suyun kesildiğini görünce, var gücüyle koşuyor... Adamları ardında... silâhları ellerinde... Beyinleri emrinde...

Köylü şaşkın... baka kalıyor. Bu kadar çabuk beklemiyorlar besbelli.

Hacı bağıyor

Ne kestiniz len gene suyu ha! Söylen bakalım! Bu kaçınıcı? Demedik mi size... Kanal boyunda görünmeyeceniz deye ha!

Bu kez Şifo karşı çıkmakta. Elli beş yaşlarında, kasketli, yağlı, pis, omuzları çökük, uzun kollu, fersiz gözlü.

— Çocuk, bırak bu su bizim craya da aksın! Bırak! Bu su bizim canımız, bizim kanımız! Ağaç büyümeyiz, pamuk dizi geçmez oldu. Yeşili görmeden sarıya atladı yaprak. Susuzluktan çatladı toprak.

Hacının kafası 'çocuk' a takıldı

— Çocuk ha! Çocuk demek!

Onsekiz yaşın heyecanı, kan kaynıyor, duramıyor yerinde, 'Çocuk ha' 'Çocuk' en büyük bir

hakarete uğramış gibi dövmek istiyor onu. Yıkamak, ayaklarının altında ezmek istiyor Şifo'yu. Bağılıyor, tehdit ediyor... Gözü kimseyi görmüyor, öfke kında durmaz, onlar birleşirse «eşek sudan gelinceye kadar» dayak yiyebileceğini düşünmüyor. Başlıyor, yığılmış taşları arkadan atmaya. Çıldırması gibi bağıra bağıra... Büyük büyük taşları kaldırıp atıyor olanca gücüyle... Vahşi bir hırs kaplamış bedenini, atıyor atıyor

Şifo, kızgın, hınçlı, korkak, çekingen, cesur...

— Bırak çocuk 'o taşları... Bırak açma suyu!

— Çocuk ha... demek hâlâ çocuk.

Hacı, babasından yaşlı adamı dövüyor. Şifo'nun şapkası suya düşüyor su götürüyor kasketi uzaklara uzaklara... Çocuklar koşuyor ardında...

Şifo yerde... Başını betona çarpıp... kanıyor. Kan, toprağa hat veriyor.

İki kişi yürümek istiyor Hacı'nın üstüne. Adamları silâhları ateşliyor. Düşüyor ikisi de...

Alıyor yaralıları, gidiyor köylüler...

Akşam.

Çınarın altında, ağasıyla konuşuyor. Ağası, koca bir reis... Hükümetin işleri bir ondan sorulur... Ağası, altın saatin zinciriyle oynuyor.

— Efferin len Hacı, diyor Efferin... Kardeşimiz böyle olacak işte... Bakmayacan gözlerinin yaşına, ipin ucunu bir kaçır-

dık mı tamam gayrı tutabilirsen tut bakem... Ardında her daim benim olduğumu unutmicen... Hadi şimdi git... Yarın yazıhane me gel... Yeni motorun takılışını seyret... öğren... lâzım olacak sana. Yarın, orayı sen idare edecen... Acentalık neymiş öğren... Hadi, şimdi git...

Ay doğuyor telli pencerede...

Aylar var ki ne güneş ne ay görmüş bu gözler. Tek ayağının üzerinde doğrulup bakıyor. Hilâl, birkaç saniye içinde görünüp geçiyor. Bir an için aydınlanıyor altı nolu koğu. Aydan haber geliyor sanki 'Artık ağın yok arkanda' diyor. 'Ama o insanlar var şimdi. Vay vay diyorlardır, Hacı'ya bak sen. Onlar seni konuşuyorlardır şimdi. Hangi dağda kurt öldü diyorlardır Gazeteleri okumuşlarsa, radyoları dinlemişlerse amma şaşırmışlardır... Kaç sene geçti ki o günlerden... dört, bilemedin beş... Köyden ayrılalı İstanbul'a geleli, beş sene olmuş demek... Şimdi ben nasıl onları düşünüyorsam, onlar da beni düşünüyorlardır. — Vay, diyorlardır, Hacı ha? Şu bizim Hacı ha? Yalnız onlar mı? Yok canım! Hemen herkesin kafasında, küçük de olsa benden bir iz vardır. Adamlar viskilerini rahat içemiyorlardır, balolarda dansedenler rahat değildir Saklananlar, kaçanlar mapustakiler... büyük vurgun peşinde koşanlar Yatanlar, kal-

kanlar... Kimi bizimle övünür şimdi, kimi de ana avrat düz gider...

Koridorda nöbet değişimi.

Sert sesler geliyor.

Bir müddet sonra yumuşak bir baş uzanıyor kapıdan. Gözleri korkulu, sık sık gözcünün bulunduğu bölüme bakıyor. Cesaretle, korkuyla, sevgiyle sesleniyor.

— Hacı! Hacı!

Ses, fısıltı halinde geldi Hacı'nın kulaklarına, doğruldu, bekledi.

— Hacı!

Kimdir bu? Alışkın değil adının böyle yumuşak ve sıcak söylenmesine.

— Buyur kardaş, kimsin?

— Beni tanımazsın. Ben seni tanırım.

— Nerden tanırırsın?

— Biz de okuyoruz gazetele-ri, radyoları dinliyoruz... mahkemeleri arkadaşlar anlatıyor. Hep sini biliyoruz, ama bir şey yapamıyoruz işte... Üzülüyoruz sadece... Bir şey yapamamak üzüyor bizi...

— Boş ver be kardaş. Bu kadar söylemen yeter. Gün gelir, sen de, siz de birşeyler yaparsınız elbet

— Bi şeye ihtiyacın var mı?

— Kızmazlar mı sana?

— Görmez ki kimse... hem kızarlarsa kızsrnlar... ne olur şimdiki durumumuzdan kötü olmaz ki... Biz de insanız be Hacı... Söyle sen. Cigara atayım mı içeriye?. içebilir misin ha?

— Sen attıktan sonra biz de

içeriz be kardaşım...

Hacı, gizliden gelen sigaraya baktı. O anda tüm düşünceleri daha iyiye, daha bilinçliye, daha kardeşliğe aktı. Uğraşı esnasında kaybettiği kollarını, bacağına unuttu. İç çışkuyla dolu... Sevecenlik taşıtı dünyaya... Mücadelesi, kazandıkları, kaybettikleri, narkozdan damla damla akan kan, tanımadığı çehrelerin küfürleri, vaatleri, çimdiklemeleri, tehditleri tümü birden kayboldu. Şimdi o sigarayı ne pahasına olursa olsun alıp içmeliydi. Büyülü bir havanın içine girmişti. Ne açılacak dikişleri düşündü, ne akacak kanı. Seke seke yürüdü. Tek ayağının üzerine çöktü Sağ yanına yattı... eğildi... eğildi... olmadı. Boylu boyunca uzandı. Sönmeden alıp ateşi körüklemeliydi. Dudakları yeri de yaladı ama sonunda almayı başardı. Gözlerine duman kaçmıştı. Sullandı. Yerine geçip oturdu. Nöbetçi onun sigarayı aldığını görünce sevindi, gülümseyerek uzaklaştı. Sonra yine gelip bakmaya devam etti. Gözleri, şaşkıncı, büyümüşü. Hacı, nefes çektikten sonra, sigarayı kesik bileğinin üzerine ustalıkla oturttu. İçmeye ara verdi. Tekrar nefeslendi. Nöbetçi şimdiye dek böyle bir sahne görmemişti. Belki de görmeyecekti. Seslenmek gereksinimi duydu içinde.

— Bi şeye ihtiyacın olursa, bana söyle olur mu? dedi.

— Sağol gardaş, söylerim elbet, dedi. Sana söylemeyecek de kime söyleyeceğim.

— Şimdi ben gidiyorum. Şüp helenmesinler. Bir şey söyleyecek misin?

— Yok şimdilik, sağol, dedi Hacı.

Biraz daha karanlığa çekildi. Üşümüştü yine. Dışarısı sıcak olmalıydı. Aylardan ne ki? Temmuz -en sıcak ay- ama burası serindi. Titreme geçirdi. Tüyleri diken diken oldu. Sol bacağı sızlamaya başladı. Kanlı yanları pijamaya yapışmıştı.

Hacı, yeniden suların serinliğini duydu. Suları salıvermek düşüncesi doldurdu içini. Gidecekti köye. Diyecekti Şifo'ya, Kamberoğlu'na, ötekilere... Kim kesebilir sizin suyunuzu... Birlik olursanız... Sizin bilmediğiniz şey de değil... Birlik olun o zaman bükemezler bileğinizi... açın suları tarlalarınıza... Bu su, Allahın bir suyu... hiç kimsenin değil... Yani sizin... alın suyunuzu, alın. Yeşersin otlarınız, büyüsün ağaçlarınız... Başaklar dolu dolu olsun...

Üşümesi geçti. Artık sularda tatlı tatlı yüzüyordu.

Birden...

Sular kesildi...

Hacı irkildi... Kaldırdı kafasını, duvara baktı... Ağası gelmişti... Hükümetin koca bir adamı. Karşısındaydı. Eskisi gibi gülmüyordu. Sinirliydi, kızgındı, bağıırıyordu

— Hacı! Hacı! Seni İstanbullara bu işlere giresin diye mi yolladım ha! Gidip de yürüyüşlere, kavgalara giresin diye mi? Gidip de düşmanlarımızla birleşe-

sin diye mi yolladım? Yazıklar olsun sana -tuhh- gelip burada acentamın başına kurulacağına, topraklarımı işleyeceğine, sen git de... git de...

Fört şapkasını dişliyordu. Kin kusarak konuşuyordu. Çehresi değişti. Ağası çoğaldı. Dört oldu. Şimdi hepsi birden konuşuyordu...

— Arkadaşların kim? Söyle lan söyle...!

— Bilmiyorum yık! Söyleyeceksin...

— Silâhları var mı? Kaç kişiler?

Nlarkozdan kan geliyordu. -Doktora 'kulaklarım uğulduyor' dedi. Doktor: '-Kendin yaptın kendin buldun, dedi. Ben mi yaptım?'

Bir kadın bir şeyler söylüyordu:

— Söyle bak canım. Söylersen sana kızkardeşimi vereceğim. Araba olacak. Apartmanın olacak. Seni tedaviye Avrupa'ya yollıyacağım. Kol takılır, bacak takılır. Sen yalnız söyle, arkadaşların kim?

Hacı bunalır gibi oldu. Koluyla havayı dövdü. Kovaladı hayalleri.

— Bizim de konuşacağımız günler gelecek elbet, dedi.

Sırt üstü uzandı. Yattı.

Aklına yeni bir şey geldi. Yastığını yarım koluyla kaldırdı. Bir defter çıkardı. Bileklerinin arasına sıkıştırıp aldı. Önüne koydu. Sayfalarını tek tek açamıyordu. Aradığını buldu. Bir kâğıt

düştü. 'Acele' damgasını taşı-
yordu. Belki yüzüncü kez oku-
du: 'Benim siyasi hayatımı mah-
vettin'

'Siyasi Hayatıymış' dedi.
Ağızıyla çiğnedi. Tükürdü.
Sağlam ayağıyla ezdi.

Şafak söktü sökecekti. Kızılıрмаğın üstünü yalayıp gelen yel, otların ucuna çiğdem gümüş damlalar takmıştı. Ağır kanatlı bir çift toy kuşu, amelelerin üstünden çarprazlama geçti. Boynuları güneşin doğduğu yana doğru sünmüştü. Derviş, taşın dibinden başını yorgun kaldırdı. Çevresine anlamsız bakındı. Yüzüne yapışmış kumları çöpleri çırptı. Bir an nerede olduğunu kestiremedi. Tutulmuş boynunu güçlükle çevirince ayıktı. Yücelerde nazlı nazlı salınan bir çift bayrağı tanıdı. Irkilerek yekindi, İngiliz ve Türk bayrakları... Gözleri iri iri canlandı. Törpümsü elleri yeniden orasını burasını kazıdı.

Otun, çöpün, taşın, toprağın üstüne serpilmiş başkalarında vardı. Derviş eliyle ayağıyla dürterek tezce onları da canlandırdı.

— Kalkın haydı, kalkın uşak. Ortalık ışırmış bile. Haydı durmayın...

Derviş durup bayraklardan yana ürkek yeniden baktı. Hirfanlı barajı inşaat alınının giriş kapısı, artık iyiden iyiye seçiliyordu. İki bayrak direğinin arasındaki -Wimpey- arması Derviş'in yüreğini sızlattı.

Işığın kokusunu alan çekirgeler seslerini kesmişlerdi. Hirfanlı köyünün horozları şafağı tezleştirmek için peşpeşe ötüyorlardı. Kurbağalar onlara şirk koşuyordu. Şeytana cıymış işçilerden suçlu suçlu ırmak yanına kayanlar vardı.

Bildiği duaları yüksek sesle mırıldananlar yönünü baraja dönmüştü. Bu günedek alını yere değmeyenler, rastgele attıkları kötü ceketlerinin üstünde sabah namazlarını uzattıkça uzatıyorlardı. Dualarının tümü bir noktada der'leniyordu. «Tanrım sen bilirsin Tanrım. Doğan günler esen yeller, sabiler, sübyanlar yüzü suyu hürmetine Tanrım. Sana sığınıyor sana güveniyoruz. Sana her şeyimiz ayan beyandır. Senden başka kimsemiz yok. Gavurların ağzını dilini bağla. Gönlüne bir ferahlık ver ki, bizi işe alsınlar. Geride çocuklarımız var. Şu kapıdan içeri girmeyi sen nasib-i müyesser eyle Yarabbi. Amin amin»...

Oflu Temel, bu baraj namazlarını bir düzene soktu. Tek tek secdeye varanları bir araya getirdi. Bundan böyle sabah namazlarını topluca kılacaklardı.

Tanrıya karşı örgütlüce yakarmanın daha etkili olacağına karar verdiler. Giriş kapısını görececek bir düzlüğün taşını ayık-ladılar. Burası hem Tanrının hem-de baraja girip çıkan yüksek memurların görebileceği bir yer di. Daha önceden İngilizlerin na-maz kılanları sevdiklerini duy-muşlardı. Topluca göğ-e açılan eller Oflu Temel Hocanın peşin-den «amin amin diyecekti. Temel hem halaycı hem marangoz hem saatçı vede İmamdı...

Hirfanlı bir dağ başıydı. Daha bir yıl öncesinedek buralar-dan kuş uçmaz kervan geçmez-di. Kızılıрмаğın iyice sıkıştığı bir derin dereydi. Yirmi otuz yıl eskisini bilen köylüler «Evvel-den buralar eşkiya yatağıydı. «Diyorlardı. Şimdi durum başka idi. Baraj bölgesi denen geniş alan dikenli telerle tavuk geç-memesine çevriliydi. Telin dibin-den yürümek bile yasaktı. Adımbaşı göğsü -Wimpey- ar-malı, bel-i silahlı, burma bıyıklı bekçiler dolaşıyordu.

Baraj alanı kendi arasında iki-ye ayrılmıştı. Bunlardan biri Türk kesimi, birisi de İngiliz ka-simi idi. Türk kesimi ile İngiliz kesimi arasındaki ayrım, Türki-ye ile İngiltere arasındaki ayrım kadar açıktı. İngilizlerin sinema-dan yüzme havuzunadek her şeyleri vardı. Türk kesiminde işçilerimiz yarı açık barakalar-da üstüste yatıyorlardı.

Güneş iş Anadolu'ya özgü aydınlığı ile doğdu. Gökyüzü ye-ni silinmiş cam gibiydi. Az son-

ra sabah serinliği bitecekti. De-lici bir temmuz sıcağı, dört bir yana amansız bir yangın koya-caktı. Koca Kızılırmak bile, bu sıcağa dayanamaz yatağına dili dışarda serilirdi. Uçup yok ol-mamak için kıyılarındaki otun, çöpün altına başını rastgele so-kardı.

Taşların dibinden, kuru bükle-rin yatağından kalkan, soluğu kapının önünde alıyordu. Giriş yeri yine ana-baba günü idi. Gözler kapıda, gönüller Tanrı-daydı. Yarım açılmış eller, sar-kık kollar, titreyen dudaklar, bit-memiş bir duayı, birbirinden giz-leyerek mırıldanıyordu.

Hıdır, köylüsü Derviş'in böğ-rüne dürttü:

— Emmi, şu Çomo'nun oğlu, bu gadlak müslümanmıydı yavı.?

Derviş Hıdır'a terslendi:

— Çeneni tut şindicik, dedi. Kızgınlığı kendi duasının kırık-lışı üstüneydi.

Baraj yapısı ününe uygun bir yapıydı. İki yanı İngiliz stili ku-lübe ve çatal kapılı idi. Kulübe-nin çatıları skoç usulü dikti. Süslü çatal kapıyı yaya kapıları tamamlıyordu. Az arkada kapı amirliği yükseliyordu. Bir çift uzun bayrak gönderi -Wimpey- armasının iki yanında hazır ola-geçmişti. Şirketin özel boyası olan sarı her şeye hakimdi.

Bekçilerden bir ordu kurul-muştu. İngiliz arabaları göründü-mü bir yağın bekçi kapıya üğme-şiyordu. Ölesiye bir telaşla ki-mi kale kapısını açıyor, kimi se-lama geçiyordu. Günlerdir, ay-

lardır, kapıda bekleyen işsizler ordusunda talimleşmişti. İngiliz taksilerini görünce yırtık şapkalarını çıkarıp askerce selamlıyorlardı.

Kapının önünde altında soluklanacak tek gölge yoktu. Güneşte kavrulanlar, belki bir alım haberi çıkar umuduyla, biraz daha dayanıyorlardı. Her giren çıkan taksiye usanmadan şapka çıkarıyorlardı. O gün de bir alım haberi çıkmayınca, elleri böğürlene düştü. Ortılığı toza boğup geçen arabaların arkasından bezgince bakakaldılar.

Derviş Hıdır'a dökmüdü :

— Dizlerim kırıldı, şöyle az bir çömelim. Zıkkım sıgarada tükendi.

Hıdır'ın sigarası daha bitmemişti. Derviş o nedenle Hıdır'la birlikte yere çöktü. Hıdır sıcağından uçları yarı yarıya boşalmış köylü sıgaralarını döküntü ile doldururken:

— Emmi yavı şu lazla r olmasa bizim iş dinime olur. Yel gibi gireriz işe. Onlardan insana sıra gelmiyorki bilader. Herifin uşağı ta cehennemin dibinden kalkıp gelmiş bizim burnumuzun ucundaki ekmeğe göz dikmiş. Sonra pezebenklerdeki can değil it derisi. Aha şu taşların dibinde bir aydır sürünüyorlar. Bitlenmiş geberecekler. Ginede bir mümkünü yok gitmiyorlar. Bekleyin pezebenkler, bekleyin bakalım, bok var sanki bekleyin...

Derviş gözü yerde, suskun düşünüyordu. Sakalları uzamış

avutları çökmüştü Hıdır'a bakmadan konuştu:

— Bizede yedi gün oldu yeğeri. Yedi gündür bu taşların dibinde sürünüyoruz. Bizimkisi bir şey değil, geridekiler ne oldu? Evde çoluk çocuğun iki günlük yeygisi ya var ya yoktu. Avrada aha bu son demiştin. Bunda gireceğim, gönlünü serin tut demiştin. Ölmek var işe girmeden dönmek yok demiştin.

Kapıya doğru bir jeep yönelmişti. Kalabalık kıpırdandı. Derviş giller toparlandılar. Şapkalarını çoktan çıkarmışlardı. Jeepin tünel yoluna saptığını görünce solukları boşaldı. Umutları, jeepin peşindeki toz örneği dağıldı gitti.

Derviş Hıdır'a:

— He işte böyle yeğen. Hiç bir kulun yüzüne bakacak halim kalmadı. Uçan kuşa borç ettim. Tümüne vereceğim taksit «Baraç» umuduydu. Şimdi köylü beni işe girdi biliyor. Kendi evimde öyle. Akşamda sabahda benden para bekliyorlar. Onları bile aldattım. Derviş derin derin göğüs geçirdi.

— Ben boku yedim yegen iflah etmem gayrı.

Hıdır kendini koyup Dervişe yandı:

— Serin ol emmi. Öyle fazla derine dalma ucunda ölüm yok ya canım. Allah helbet bir kolayı verir. Lazları görüyon mu? Bugün kapıya nasıl üğmeştiler. Onların burunları tez kokı alır. Bir alım malım haberi duymasalar, böyle bok böceği gibi

toplanmazlar. Hemide bugün bir güzel düşler görmüşümkî, deme gitsin emmi!

Derviş umutla hıdıra baktı:

— Allah hayırlara tebdil etsin yegen. Nasıl gördün de hele.

Hıdır kıvançla gülümsedi, yutkundu, öksürdü:

— Emmi, şindicik altımda al bir at var. Yeşil çayırların arasından gidiyorum. Çayır ki atın karnını dövüyor. Bu sıra karşıma kara bir yılan dikildi. Kara hezen gibi bir yılan. Ağzından ataşlar saçılıyor, dili Hazreti Alinin kılıcı. At Şaha kalktı. Ön ayakları ile yılanın başını ezme-ye durdu. Ortalık kana kesti nerde var nerde yok bir yaz yağmurunu boşandı. Kanı kiri silip süpürdü. Ardından yedi renkli ebem kuşağı üstümden aştı, yıkanmış, aydınlık al bir güneş çavdı.

Derviş gözleri kısık kısık nefesi kesik, onu dinliyordu:

— İyi yegen iyi... Maşallah pek güzel bir düşmüş. Sakın başkasına söyleme. Düşmanın başı ezilmiş. Atıyın alnına da güneş çavmış dedi.

Tepelerin gölgesi uzadı al güneş tekerini boz tepenin yamacı deyirdi. Barajdan gelen kazma, kürek, komprasör sesi sustu. Kamana Yeniceye Kızılözüne giden işçi arabaları yola düzöldüler. İşçiler kabarık göğüslerinde Wimpey madalyalarıyla kapıda bekleyenlere tepeden ve acıyarak bakıyorlardı. Toz bulut yatışınca bekçiler uyarılarını yenilediler:

— Haydın, dağılın hemşerim, dağılın. Bu saatten sonra alım haberi çıkmaz dedik yahu... Her yer kapandı duymuyorsunuz be?

Bekleyenlerin kolları umutsuz yanlara düştü. Başları yerde Hirfanlı köyüne doğru ayaklarını sürüdüler. Köyde pek bir alıp verecekleri yoktu. Demirbaş yemekleri olan elli kuruluşuk helva, yarım somunlarını alıp kara taşların arkasına çekildiler. Ortalı.

Ortalığa akşamın serinliği düşmüştü. Derviş, Hıdır daha üç beş tanıdık bildik İrmaga aşağı yürüdüler. Önlerinde ışısız, yataksız koca bir gece vardı. Kendilerince yönşüz dolaşan guruplara rasladılar. Tepeden İngiliz kampının ışıkları gözüküyordu. Kanlı tünelde bir su motorunun düzenli tiktakları duyuluyordu. İrmagın karşı yamaçındaki kayalarda yankılanan ses gecenin suskuluğunda büyüyordu.

İşçiler ırmakta yüzlerini yudular sonra kıyıya yorgun çöktüler. Hıdır bir sigarayı ikiye bölüp büyük parçasını Derviş'e uzattı. Birbirlerinin yüzünü seçmeden konuşuyorlardı. Hıdır:

— Derviş emmi yavı. Bak şu Çomonun oğluna nasıl girdi. Bir çift keklığe girdi dinime öyle oldu. İngilizler keklığı, tavşanı bir tamam hayvanat kısmını pek sevmiş. Derviş göğüş geçirdi. Şapkasını çıkarıp yanına attı:

— Bir yıldır uğraşıyorum yegen tam bir yıldır gece ve gündüz... Yapmadığım maskaralık

kalmadı. Tavşan tut dediler. Kör Boğa'da günlerce tavşan götü kovaladım keklik götür dediler. Baranı dağınyı yol ettim. Tabanlarım delindi. Emme günahı boynuna, Türk mühendis keklığı gavura vermedi kanısında-yım. Çünkü az bir gönülsüz almıştı. Bir kısım akli yeten büyükler çoluk çocuğun elinden tut gavurun kapısına dök dediler. Öyle yaptım. Onlarda avrat kısmı hatırlı olumuş diye duydum. Gökçenin Etem bu yolla girmiş. Avradyı yolladım. Birde o yalvarsın dedim. sökmedi. Kapıdan içeri bilem sokmamışlar. Hacı bey dediki, «Kaman da Turhan bey İngilizin birinciye adamıdır» kalkıp ayaklarına kapandım. Ömer efendi gibi soluğu keskin hocalardan muska aldım. Ocaklara gitim. Olmadı, olmadı, olmadı vesselam...

Dinleyenler derince iç çektiler. Birisi İrmaga taş attı peşinden bir kurbağa sıçradı. Çekirgeler serinlige orkestralarını çotkan kurmuşlardı.

Derviş bir yarım sigara daha istedi:

— Düşüm yeğen düşüm. Aslında ben böyle düşecek adam değildim. Tozuma ulaşamayanlar «Baraç» sayesinde söz sahabı oldular. Baksana kendi öz kardeşimin bile burnu büyüdü. İki yıldır aha bu tünel kısmında çalışır. Tümü tümü bir otuz kaymasını gördüm. Bir kuruş fazla bir yardımını gördüysem gövdeme yapışsın.

Elini yönsüz salladı:

Şu gözünü yumsan öteki-ne faydası yok. Derviş uzunca sustuktan sonra kararlı sesini yükseltti.

-- Yarında bekleyelim. Bir ses çıkmassa, bu aılm işinin aslı yok demektir.

Hıdır:

-- O zaman ne yapacağız Emimi?

-- İşte o zaman ne yapacağımı biliyorum yeğen. Kararımı verdim. Başka bir yolum yok zaten. Bütün kapılar yüzüme kapandı. Gide gele aleleme irezil olduk. Evde çoluk çocuk beni görünce ağlamaya başlıyor. Kendi dölerimin bile gözlerinden düştüm. «Ginemi giremeden geldin» diyorda bir çaha demiyor, ölüm kapıyı çalmış gibi oturup ağlıyorlar.

Yine güneş, -Wimpey- arması ve demir kapı vardı. Derviş bir İngiliz arabası görmek için carı atıyordu. Gözleri dört, kalabalığın önüne çıktı. İçindeki planı ansıdıkça tüm gövdesini tatlı bir heyecan kaplıyordu. Başındaki kurguyu başkaları elinden alacakmışcasına kıskanç sağa sola bakınıyordu.

İngilizlerin yaptırdığı camiden ikinci ezanı okunuyordu. Güneş sanki yere yedikez yaklaşmıştı. Derelere beyin pişinen, deli eden bir ateş çökmüştü. Görünürlerde canlı varlık yoktu. Belkçiler deliklerine tünemişlerdi.

Birden kapının önü canlandı. Belkçiler çatal kapıya üğmeştiller. Sıcakın sağırlandırdığı ses-

leri, cansız patladı. Derviş eliyle koluyla çevresini yararak öne palazlandı.

İşsizlerin değişmez dileklerini bilen İngiliz, kapıya yaklaşınca gaza bastı. Tam bu anda, Derviş, kurulu bir yay gibi öne fırladı. Son gücünü bu atılışa saklamıştı. Kimse ne olduğunu pek anlayamadı. Bir yumak çul çaput, pat diye sarı arabanın önünde yuvarlandı. Taksi geldiği yönün tersine dönecek kadar sert bir firen yaptı. Kalabalık yerdeki toz, ter, kan, çaput yumuşuna, ilgisizce baktı. Bekçiler ivmesiz:

— Bu numara artık sökmüyor. Kendini taksinin önüne atarak, bir kişi işe girdi diye, artık herkes kendini böyle kaldırıp atıyor. Şansı varmış ölmemiş. Yoksa pisi pisine gidecekti pezevenk. Kalabalığa üstün bağırarak:

— Kulağınıza iyi koyun, bu numara sökmüyor ey ahmaklar!

Derviş gözlerini kendi evinde açtı. Kolu kırılmıştı. Başkaca bir şeyi yoktu. Ev horantası baş ucuna çevrilmiş sızlaşıyorlardı. Derviş bir günde on yaş yaşlanmıştı. Sakalında aklar vardı. Gözlerinin çervesi kırış kırıştı. Sağlam elini uzatıp en küçük oğlu Vahit'in gözündeki yaşları sildi.

— Ağlama oğlum ağlama. Bak ben iyiyim ölmedim.

Vahit kendinden umulmadık bir olgunlukla:

— Ben ona ağlamıyorum, işe giremediğine ağlıyom dedim.

Aradan geçen üç ay Derviş'in yaralarını epey onarmıştı. Duvarın dibinde, tuz taşına oturmuş Vahit'in karlastığını yamıyordu. Göçük haberini alınca elindeki iğneyi rast gele parmağına sapladı.

Kanlı-Tünelde yine göçük vardı. Haber Kaman'a akşam üstü ulaştı. Bu tüneller çok can yemişti. Çalışmalar başlayalı belki yirmi işçi ölmüştü şirket işin ucuzuna kaçıyordu. Çelik çatı çatmadan gevşek toprağı düpedüz delip gidiyordu. İkili anlaşmalara uymuyordu. Akli yetenler; «Ne olacak Türk'ün kanı İngiliz'in çeliğinden daha ucuza geliyor onlara» diyordu.

Eve ocağa kurulan ölüm ağrısını, İngilizlerden gelen el kâdr kâğıt şirpeden kesti:

— «Ölen kardeşiniz en çalışkan işçilerimizdendi. Merhuma rahmet sizlere başsağlığı dileriz. Ayrıca rahmetlinin güzel hatırı için, ağabeysi olan Derviş okumuş'u aynı işe alacağımızı bildiririz».

Derviş'in içinde acı, kin, sevinç kördüğüm olmuştu. Ev halının gözü ışıdı.

«Allah razı olsun şu gavurlardan» diye duaya durdular. Gözlerinin yaşı kendiliğinden kurudu. Derviş iç çekerek -Wimpey- arması takacağı göğsünü farkında olmadan okşadı!...

şili

IRFAN YALÇIN

Eğer sevmek savaşmaksa sevdiğimiz için,
Eğer sevmek kendi kanımızda boğulmayı göze almaksa,
Sorulur bunların hesabı bir gün;
Bu kanlı zulmun,
Bu gonca iken koparılan gülün,
Allende'nin,
Neruda'nın,
Sorulur hesabı bir gün.

Bir kuşun uçarken ölmesi gibi,
Dağlarda ateşin sönmesi gibi,
Ölümün dost bağına girmesi gibi,
Böylesine çirkin gecenin, kahbeliğin
Sorulur hesabı bir gün.

Hüzün bir kuştur, bakır rengi dağlarda uçar.
Yakılan kitaplara konar, ağlar ince ince.
Suları, sabahın çiyini, kurşunlanmış çocukları arar saçak altlarında.
İşte bu hüznün,
İşte bu karanlığın,
İşte bu ağıtın,
Sorulur hesabı bir gün.

IDEOLOJİK AÇIDAN TÜRK ROMANININ EVRİMİ

Hasan Çelik'e

İdeolojik açıdan Türk romanının evrimi ele alındığında, şu üç evrenin aşıldığı (ya da aşılmağa olduğu) görülür :

I. Bürokratik görüş tarzının romana egemen olduğu birinci dönem.

II. Burjuva ideolojisinin etkinlik kazandığı ikinci dönem.

III: İşçi sınıfı ideolojisinin etkin olmak üzere olduğu son dönem.

Bu yazının dar sınırları içerisinde, kabaca yaptığımız bu saptamayı irdelemeye çalışarak, romanımızın ideolojik açıdan göstermiş olduğu evrimi, ana çizgileriyle yansıtmaya çalışacağız.

I

Bürokratik görüş tarzının romana egemen olduğu dönem, romanımızın oluşumuyla başlar. II. Meşrutiyet döneminde «Küçük Paşa dönemecinden» geçerek Cumhuriyet'e ulaşır. Saptamalarla günümüze kadar uzanır. Bu dönem içerisinde ortaya konan eserlerin düşünsel yönden yazıldığı temel, bürokratik görüş tarzıdır. Sorun'u genel ve özel plânda somutlamaya girişmeden önce, bürokratik görüş tarzı kavramıyla neyi ifade etmeye çalıştığımızı açmakta yarar var.

(a)

Bürokratik görüş tarzı

Kimilerinin «resmi ideoloji» olarak da adlandırdıkları «bürokratik görüş tarzı» nı, toplumsal hayatta uçveren aksaklıkları, oluşumlarına ylaçan sosyaekonomik gerçekliklere eğilmeden, bir 'kadro' vasıtasıyla ve 'şekli' reformlarla düzeltilebileceğine inanmak» olarak tanımlayabiliriz. Demek ki bürokratik görüş tarzının temelinde şu iki öge yatmaktadır :

1 — Altyapı-üstyapı ilişkilerini dikkate almadan, bütünü birbiriy-le ilintisi olmayan kısımlara ayırmak suretiyle ele alarak, bu kısımlardan herhangi bir tanesini düzeltmekle, bütünü de düzeltebileceğini sanmak.

2 — Üretim araçlarına sahip olmadağı ve varlığını bu şekli reformlara karşı halktan alacağı rantı bağılı gördüğü için, «kadrocü» zihniyete bel bağlamak.

Bürokratik görüş tarzının bu temel özellikleri, yukarıda saptadığımız üç dönemde, değişik görünümde altında, romanda bütün çıplaklığıyla yansımıştır.

(b)

İlk dönem :

Tanzimat sonrası girifilen batılılaşma çabaları içerisinde, bir üst-yapı etkilenmesi biçiminde ölkemize aktarılan roman türü çerçevesinde verilen ürünlerde, kural olarak burjuva değerleri savunulmakla beraber, bu değerlere ulaşmakta izlenecek olan yolun niteliği bürokratik görüş tarzı ile uyum halindedir. Şöyle ki: Bu dönem içerisinde yayımlanan Türk romanlarında yeralan kişilerin, feodal Osmanlı kurumlarıyla çatışma halinde bulunmakla beraber, dramlarını çözümlemek için etkin bir uğraşa girişerek, açmazla düşmelerine yolaçan değerlerin yerine, benimsedikleri ve açmazdan sıyrılmalarını sağlayacaklarına inandıkları değerleri yerleştirme yerine; edilgen bir savunuya girişerek, büyüklerin merhamet duygularını kabartıp himmetli olmalarını sağlamak yoluyla düze (!) çıkmaya çalıştıklarına tanık oluyoruz. Diğer bir deyişle bir yere kadar (şekli bir biçimde de olsa) ilerici gözüken tez, gerici bir yöntemle yaygınlaştırılmak istenmektedir. Geleneksel olanla çatışma durumunda bulunan kişiler, iş gelip de benimsedikleri değerleri yerleştirip, kendilerine acı veren değerleri ayıklamaya dayanınca, geleneksel olanın dışına çıkamıyorlar; büyüklerin himmetine sığınmaktan, veya edilgen bir direnişle sonuca gitmekten öte gidemiyorlar. Başarısızlığa uğrayınca da, kendi elleriyle hayatlarına son vermekten kaçınmıyorlar. Bürokratik görüş tarzının gereği, bu dönem romanlarında, yazarlar, yarattıkları kişilere ve dolayısıyla de etkilemeyi amaçladıkları yığınlara, kuralları önceden saptanmış bir oyunda yeralıp-almama özgürlüğünden öte bir özgürlük tanımıyorlar. Onlara göre, kişileri üzerinde özgürce karar verebilecekleri tek şey, kendi hayatlarıdır. Büyüklerin himmetine sığınma, veya edilgen savunuyla düze çıkma uğraşları sonuç vermeyince, açmaz içerisindeki kişilerin önüne dikebildikleri tek alternatif, kendi yaşamları üzerinde özgürce (!) karar vermek oluyor: «Ah, ne yapalım, esiriz... kendimize mâlik değiliz, istediğimizi yapamayız, evet, kendimize mâlik değiliz, lâkin hayatımıza, memâtimiza mâlikiz!... Kendimizi sahrâ-yı ademe atabiliriz...» (1) Evet açmazla sürüklenenlerin yapabilecekleri tek şey budur: Kendilerini «sahrâ-yı ademe atmak...» Ya düze çıkanlar nasıl beceriyorlar bu işi? diye sorulabilir. Açıklayalım

Bürokratik görüş tarzının eğemen olduğu romanlarda düze çıkanları kurtaran, giriştikleri uğraşın niteliği değil, büyüklerin himmetli olmasıdır. Diğer bir deyişle, düze çıkanlar, daha anlayışlı ve daha himmetli büyüklerde yüz yüze geldikleri için düze çıkabiliyorlar. Ötekileri ise, aksine, daha anlayışsız büyüklerle yüz yüze geldikleri için kendilerini «sahrâ-yı ademe atmak» zorunda kalıyorlar. Bir örnek olarak

1) Şemsaddin Sami, Taşuk-ı Tal'at ve Fitnat, s. 21, Ankara — 1964

Şemsettin Sami'nin ünlü Taaşuk-ı Tal'at ve Fitnat'ını ele alalım. Romanın başlangıç kesiminde anlatılan Rif'at Bey Saliha Hanım'ın mutlu evliliği, büyüklerin arzularına rağmen gerçekleşmiş değil. Aksine, onların «elim bir vak'aya meydan vermemek için» kendilerine rağmen gelişen bir aşka «evet» demeleriyle gerçekleşmiştir. Eger, «Bir kızı kendi haline bırakırsan ya davulcuya varır, ya da zurnacıya.» zihniyetine yaslanan Saliha Hanım'ın annesi (aynı zamanda babası da) kızının Rif'at Bey'e yazdığı ve kendisini «telef etmek» üzere olduğunu bildiren mektubunu bir «rastlantı» sonucu ele geçirmemiş olsaydı, bu mutlu evlilik acı bir felâketle sonuçlanacaktı. Nitekim, böyle bir rastlantı ortaya çıkmadığı için Tal'at'la Fitnat'ın «taaşuk» facia ile sonuçlanır. Yani Taaşuk-ı Tal'at ve Fitnat'ta, temelinde sevgi bulunan burjuva evlilik anlayışı feodal evlilik anlayışına karşı savunulurken, burjuva evlilik anlayışı, feodal evlilik anlayışını besleyen sosyoekonomik gerçekliklerin alaşağı edilmesiyle yaygınlaştırılmıyor. Aksine, olumluluğuna kafaları yatırarak, diğer bir deyişle «ikna yoluyla» yaygınlaştırılmaya çalışılıyor. Burada bürokratik görüş tarzının yukarıda sıralamaya çalıştığımız özelliklerinin ete-kemiğe bürünmüş olduğunu gözlemliyoruz: Maddi ilişkilerin yansıması olarak beliren birtakım mânevi olguları, bu ilişkileri dikkate almadan alaşağı ederek, yeni ve değişik nitelikteki olguları bireylere benimsetmenin mümkün olduğunu düşünmek... Bu tavır, bürokratik görüş tarzının egemen olduğu bütün romanlardan somut olarak gözlenebilir. Yine Taaşuk-ı Tal'at ve Fitnat'ı ele alalım: Yukarıda sözünü ettiğimiz iki farklı tablo ile okura «kıssadan hisse» verilmek istenmiştir. Yani okur, bu tablolara bakarak davranışlarını onlara göre ayarlayacak olursa, mesele kalmayacaktır! Aynı şekilde, Recaizade Mahmut Ekrem Araba Sevdası'nda, alafrangalaşma olgusunun toplumsal yaşamda yolaştığı trajikomik durumları yansıtırken, okurunu, tiksinti duygusunu kabartarak, bu eğilimden uzak tutmaya çalışır. Ama, alafrangalaşma olgusunun oluşumuna yolaçan sosyoekonomik gerçekliklere dikkatini çekerek, okurunu, bu ilişkilerin üzerine yönlendirmeye yanaşmaz hiçbir zaman için. Benzer sözler Samipaşazade Sezayi'nin ünlü Sergüzeşt'i için de yinelenebilir. Samipaşazade Sezayi de, Sergüzeşt'i yazmakla, asalet düşkünü Zekiye Hanım'ın, oğlu Celâl Bey'in gönül verdiğini sezinlediği ve halayık parçası olarak hakir gördüğü Dilber'i, oğlu onunla evlenir de asaletlerine bir halel gelir endişesiyle esirciye satarak doğmasına yolaştığı dramatik durum, bütün ana ve babaların yüreklerine işler de, çocuklarının evliliklerine karışmazlar, diye düşündüğü ortada. Bu eğilimin ortaklığının bir diğer göstergesi de «tezhib-i ahlâk» (ahlâkı düzeltme) diye adlandırılan ortak bir düşüncenin varlığıdır. Bu anlayışı benimseyen ve «edebiyatı ahlâkiyye» diye özel bir edebiyat çığırının varlığını kabullenen Mehmet Murat (Mizancı Murat) bu konuda

şunları söyler: «Edebiyat-ı ahlâkiyye, hayvani eğilimlerin yatıştırılması için bir yol göstermek, ya da toplumun bugünkü mânevî durumlarını tasvir eylemekle, yetinmeyip, uluslar isteklere verdiği çekici biçimler ve kılıklar sayesinde gelecekteki durumları etkilemek, ulusal çabayı birtakım ulu maksatlara doğru yöneltmek ve harekete girmekle yükümlüdür.» (2)

Somut örneklerle belirlemeye çalıştığımız bürokratik görüş tarzının romana yüklediği görev, kitleleri **tevekküle** iteleyerek, her şeyi kendi dışlarındaki güçlerden (romanlarda büyüklerden, gerçekte ise bürokratlardan) beklèmelerini sağlamak oluyor. Bürokratik görüş tarzını benimseyen ve kendileri de bürokrat olan o dönem romancısının bununla tersleşen bir görevi romana yüklemesini düşünmek abestir. Çünkü «bürokrasinin varlık şartı» yığınların tevekkül içerisinde, kurtuluşlarını kendi dışlarındaki güçlerden beklèmelerine bağlıdır.

(c)

Küçük Paşa dönemeci :

Tanzimatla birlikte girilen batılılaşma çabaları, feodal Osmanlı sistemine kapitalist batının değerlerini aşılama çabasından ibarettir. Batının etki alanına girmeyi kesin bir biçimde pekiştiren bu çabalar, ülke içerisinde tepkilerin doğmasına yol açmış, giderek feodal Osmanlı sistemine göbek bağlarından bağlı olan bürokratlara kadar genişlemiştir bu tepki. II. Abdülhamit'le ıhaticılarla padişahın tersleşmesi nedeniyle (3) bu olgu daha da belirginleşmiş ve 1908 Hareketi ile ete-kemiğe bürünmüştür.

Dış dinamiklerin baskısı altında oluşan 1908 Hareketi, 33 yıllık Abdülhamit yönetimini ve bu yönetimde yeralan bürokrasiyi ayıklamayı amaçlamış bir kılıkla çıkıyor karşımıza. Bu hareketi benimseyenler ise, bürokrasinin bu kesimini olumsuzlarken, 1908 Hareketi'nde yer almış olan «Yeni Osmanlı Bürokrasisi» ni yüceltmişlerdir. Böylece bürokratik görüş tarzı bir ayrışmaya uğramış, toplumdaki aksaklıkları bürokrasinin bütünü değil de, belli bir kesiminin düzeltileceği savı işlenmiştir. İşte Ebubekir Hâzım Tepeyran'ın Küçük Paşa'sı bu dönemeci belirleyen bir romandır.

İlk kez bu romanla konağın dışına taşılıp Anadolu halkının yaşayış biçiminin kaba ama, keskin çizgilerle, yansıtılmaya çalışıldığına tanık oluyoruz. Bürokratik görüş tarzı, temel özellikleri sabit kalmak

2) «Mizan» gazetesi, 1896, no. 31'den alıntılanan Cevdet Kudret, **Türk Edebiyatında Hükûye ve Roman (1859-1959)**, I. cilt, s. 126 Ankara — 1971.

(*) Bu durum, sendikacı sosyalistlerimizin sosyalistlik anlayışı ile günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Onlara göre sosyalistlik, «artık - değerlerin ortadan kaldırılarak genişletilmiş üretimin yapıldığı üretim biçimi değil, artık - değerlerin kamulaştırıldığı üretim biçimi» dir.

3) Oya Sencer, **Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi**, s. 44, İstanbul-1969.

şartıyla, ilk kez bu romanla zorlanıyor. Ama hakkını alma düşüncesi etkin kılınmadığı için, yine de hakkının verilmesini bekleme düşüncesinin yaygınlaştırılmasına hizmet ediyor. Gerçekten de konağa süt nine olarak alınan Selime'nin oğlu «Küçük Paşa» eğer paşa ölme ya da o öldükten sonra paşanın karısı konakta kalmasına izin verse (yani merhametli ve hamiyetperver olsa) düze çıkacak, edilgen bir yolla da olsa maddi hayat şartlarını değiştirebilecektir. Ama şartlar düşünüldüğü gibi gelişmeyince drama sürüklenir, ve dramı da ölümle çözümlenir.

Görüldüğü gibi bürokratik görüş tarzının niteliklerinde önemsencek bir değişiklik söz konusu değil Küçük Paşa'da. Ama bu doğrultuda bir dönemeç olmasını sağlayan şey, ilk kez kendi kendisiyle hesaplaşmaya kalkışan bürokrasinin açmazlarını vurgulamasıdır. (4)

(ç)

Cumhuriyet dönemi

Cumhuriyet'in ilk döneminde, bürokratik görüş tarzının az-biraz değişikliğe uğradığına tanık oluyoruz. Eserlerde yeralan kişiler, ilk dönem eserlerinde olduğu gibi edilgen değiller. Aksine Cumhuriyet ilkelerini yerleştirebilmek için etkin bir mücadele içindeler. Diğer bir deyişle bu dönem içerisinde yayımlanmış olan romanlarda Cumhuriyet'in getirdiği lâik-burjuva değerleri savunulmakta ve roman bu değerlerin feodal değerlerin yerine yerleştirilmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Ve gerçekten de önceki dönem romanlarının aksine bu romanlarda etkin bir mücadele vardır. Benimsenen değerlere ulaşabilmek için büyüklerin himmetine sığınılmamakta, aksine bu değerlerin yerleştirilip yaygınlaştırılması için bir kuşak kendini feda etmektedir. Bu çabayla birlikte bürokratik görüş tarzının aksaklıklarının ikiye inmiş olduğuna tanık oluyoruz

1 — Hareket yine bir kadro hareketi olarak alınıyordu,

2 — Ekonomik bir temeli olan olgular ideolojik plânda (zihin devrimleriyle) mahkûm edilmek istenmekteydi.

Bununla beraber, kişilerin edilgen bir biçimde değil de, etkin bir biçimde ele alınması, ileriye dönük bir atılım olmak gerektir.

Bu tavrı somutlayabileceğimiz en önemli eser Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil Gece'sidir. (5)

Reşat Nuri, bu romanında, Anadolu halkının geriliğinin ana nedeni olarak gördüğü dinî irticayı hedef alır, kıyasıya eleştirir. Gelgelelim dinî irticayı bir sonuç olarak değil de, bir neden olarak al-

4) Ebubekir Hâzın Tepeyaran'ın kendisi de büyük bir bükrattı. Hayat hikâyesi için bkz. **Canlı Tarihler I**, s-12, İstanbul — 1944.

5) Reşat Nuri Güntekin, **Yeşil Gece**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul — 1959.

dığı için, yel değirmenlerine saldıran Don Kişot'un durumuna düşer. Ona göre sorun basittir: «Evet, zavallı memleket, asırlardan beri yeşil bir gece içinde yaşıyordu. Halk, dünyayı hep bu karanlığın arasından görüyordu. Anadolu'da fikirlerin geri, insanların sefil kalması, işlerin fena gitmesi hep bu yüzdendi.» (s. 34). Bu nedenledir ki romanın temel kişisi durumunda bulunan Şahin, eğitim yoluyla her şeyin çözümlenebileceğini düşünür ve yeri gelince de arkadaşı Rasimle «Bu yeşil geceye nihayet verecek gün bizden, yeni mektep dediğimiz bu kötü, karanlık viraneden doğacak.» demekten kendini alamaz. Sonuçta Şahin Efendi'nin sürüklendiği yenilgi de bu noksanlığı iyiden iyiye açığa vurur.

Görüldüğü gibi Yeşil Gece'de dış-e-dış bir mücadele var. Bu mücadele içerisinde lâik-burjuva değerleri savunulmakta. Ne var ki bu değerlerin yerleştirilmesinin bir kadro vasıtasıyla mümkün olduğu düşünülmekte ve ekonomik temeli bulunan olgular bu temelden soyutlanarak bağımsız birer nedenmiş gibi ele alınmaktadır. Eserin ilericiliğini nötrleştiren gericiliği de budur. Aynı zamanda bürokratik görüş tarzının tutarsızlığını vurgulayan yönü de...

(d)

Sapmalar :

Son yıllarda, sosyalist bir motivle bürokratik görüş tarzının ro-
manda yeniden hortlatılmak istendiğine tanık olduk. Özellikle Köy Enstitülü yazarların ürünlerinde belirginleşen bu eğilim, öğretmenin devrimci hareketin birimi olarak alınmasıyla, bürokratik görüş tarzının uzantısında yer almaktadır. Bu anlayış çerçevesinde verilen ürünlerle, yukarıda vurgulamaya çalıştığımız evrelere göre, hayli ileri sıçranılmış bir durumdadır. Gerçekten de, bu eserlerde, üstyapıya ilişkin olan değerlerin bir neden olarak değil de, bir sonuç olarak ele alındığına tanık oluyoruz. Bu nedenle de, bu eserlerde yeralan kişiler **etkin** bir mücadeleye girişirken neyi alaşağı etmeleri gerektiğini kestiriyorlar, gölgeyle değil de, cismin kendisiyle uğraşıyorlar. Sözgelimi dini irtica, ekonomik iktidarla ilişki halinde ele alınmakta; feodalitenin insanlık dışı insan anlayışı, ekonomik ilişkilere **reğmen**, salt bir insancılık açısından eleştirilmemektedir. Her şey, sosyoekonomik gerçekliği içerisinde ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Bu nedenledir ki sözkonusu eğilim, yukarıda sözü edilen üç eğilime göre çok daha ileri bir aşamayı temsil etmektedir. Çünkü bu aşamayı temsil eden sanatçıların ürünlerinde bütün parçaların toplamı olarak alınmaktadır, aksine parçayı belirleyen bütün olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle de, kısmi reformlarla bütünü etkileyebileceğini sananların aksine, bu aşamaya giren sanatçıların ürünlerinde, kısmi reformların bütün üzerinde olumlu bir etkisinin bulunmayacağı temel

düşüncesi yansımaktadır. Gelgelelim hareketi bir kadronun denetimi-ne bırakmaları, «Hele bu işi bir halledelim de, halkı nasılsa yanımıza alırız.» diye düşünmeleri, önemli bir eksiklik, dahası halka güven-sizlik. Bu nedenledir ki, bunların eserleri de bürokratik görüş tarzı ile bütünleşmekte ve halka kendi dışında kalan güçlere bel bağla-ması gerektiğini aşılایıcı bir kimliğe bürünmektedir.

II

Bizde burjuva ideolojisinin romana müdahalesi; bürokratik gö-rüş tarzını benimsemiş romancıların, burjuva değerlerini feodal Os-manlı aristokrasisinin değerlerine karşı savundukları kimi romanlarıyla, batı patentli modasal birtakım düşünce akımlarına kendilerini kap-tırmış «ilericilerimizin» (!) yazdığı romanların kanalıyla gerçekleşmiş-tir. Çünkü Türkiyenin kendi iç dinamiklerinin itelemesi sonucu bir burjuva sınıfı yaratamaması, burjuva ideolojisinin sanatın yerleşme-sinde, doğrudan bir biçimde etkin olmasını engellemiştir. (6) Bu ne-denledir ki bizde burjuva ideolojisi romana ya bürokratik görüş tarzı ile bütünleşerek, veyahut da modasal eğilimlere kapılmış «ilericile-rimiz» (!) aracılığıyla müdahale etmek durumunda kalmıştır.

(a)

Burjuva ideolojisinin bürokratik görüş tarzı ile bütünleşmesi

Bürokratik görüş tarzının lâik-burjuva değerlerin savunusunda kullanıldığı Cumhuriyet dönemi romanlarında, feodal değerler eleştiri-lirken bürokrasinin varlığına hanel gelmeyecek bir yöntem kullanı-lıyordu. Oysa ki, bürokratik görüş tarzının burjuva ideolojisi ile bü-tünleştiği romanlarda durum çok daha değişik bir görünüm kazan-mıştır. Bu romanlarda, bürokrasinin alması gereken hal ve bu halin kaçınılmazlığı vurgulanmak istenmiş, gelişen kapitalizmin yaratmakta olduğu değerler yüceltilmiştir. Bu eğilimi somutlayan eserlere örnek olarak Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Kırallık Konak'ıyla, Reşat Nu-ri Güntekin'in Yaprak Dökümü'nü gösterebiliriz. Sözgelimi Yaprak Dö-kümü, Cumhuriyet öncesi dönem içersinde «mutasarrıflığa» kadar yük-selmiş bir bürokratin, Ali Rıza Bey'in, «devletçiliğimizin» yavaş yavaş yaratmaya başladığı «müteşebbislerimizin» siyasa da etkinliğini duyur-maya başlamasına paralel bir biçimde, geleneksel niteliğini yitirip, «me-mur» hüviyetine bürünmesiyle sürüklendiği dramın hikâyesidir. Reşat Nuri Güntekin, gelişen kapitalizmin sosyal hayatta yolaçtığı değişik-liklere ayak uyduramayanların içersine sürüklendikleri açmazı yansı-tırken, bu gelişmenin kaçınılmazlığını da vurgular. Dolayısıyla de, bur-juvazinin dünyagörüşünü romanında yansıtan bir romancı görünümü kazanır.

6) Mehmet Ergün, «Yapısal Değişim ve Kültür», Yeni Adımlar, sayı: 12, s. 38, Aralık 1973.

Burjuva ideolojisinin, genellikle bürokratik görüş tarzını benimsemiş olan romancıların kanalıyla romanda etkisini göstermesi, ilk dönem Cumhuriyet yazarının «genel» ve «özel» niteliklerinin bir sonucudur. Bir anlamda «ulûfeli» divan şairlerini andıran bu dönem yazarları, bürokratik görüş tarzına sırtlarını yaslamakla hayatlarını garanti altına alıyorlar, 'ucundan ucundan da olsa, burjuva ideolojisine temas etmekle de gerçek eğilimlerini açığa vuruyorlardı. Benzer durum, Kurtuluş Savaşımızı anlatan «çoşku» romanlarla, aydın-halk kopuşmuşluğunu temellendiren romanlar için de geçerlidir. Daha geriye uzanırsak, Eylül'i de, Kırık Hayatlar'la sonraki dönem içerisinde yayımlanan Sinekli Bakkal'ı da dahil edebiliriz bu kümeye. Gerçekten de gerek topluma kapalı yapısıyla Eylül, gerekse topluma rağmen mutluluğa ulaşmanın mümkün olduğunu savunan Uşaklıgil'in Kırık Hayatlar'ı; veya CHP'nin ödüllendirdiği ve Abdülhamit II dönemini yererek 1908 Hareketini yüceltmek suretiyle Cumhuriyetin yaslandığı ilkeleri desteklemeye çalışan Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal'ı, hep bürokratik mekanizma ile bütünleşen ve bürokratik görüş tarzına sırt vererek burjuva ideolojisini temellendirmeye çalışanların ürünleridir. Bu eğilimi, özetini, ünlü Ankara Valisi Tandoğan'ın sözlerinde bulan anlayışın bir uzantısı olarak da yorumlayabiliriz.

(b)

Modasal eğilimlere kapılmış «ilericilerimizin» ortaya koyduğu romanlar

İlericilik-gericilik kavramları kadar ülkemizde başıboş bir biçimde kullanılmış başka iki kavram olmasa gerek. Bürokratik görüş tarzına yaslananların kendi anlayışlarına uygun olarak türettikleri ve kendi açılarından geçerli olan bu kavramlar, marksizmi benimseyenlerce de benimsenince ortaya aykırılıklar çıkmış ve bir kargaşa oluşmuştur. Bu kargaşalığa zaman zaman karşı çıkılmak istenmişse de, sistematik ilk çıkış **Düzenin Yabancılaşması** ile **İdris Küçükömer**'den gelmiştir. Zamanla İdris Küçükömer'in çözümlemeleri, kaynak göstermeksizin benimsenmiş, «geri kalmış ilericilik» gibi orijinal başlıklarla yeniden keşfedilmiştir. (!)

İlericilik-gericilik kavramlarının, insan gruplarının üretim araçları karşısındaki durumlarına göre değerlendirilmemesi nedeniyle, üstyapısal etkilenmelerden yana olanlar ilerici, buna karşı çıkanlar ise gerici olarak adlandırılmıştır. Bu nedenle de, bürokratik görüş tarzına göre ilerici olarak nitelendirilen kimi aydınlarımız olumsuz savunmak durumuna düşmüşlerdir. Bunun en somut örneğini, batıdan gelen modasal akımlara kapılarını ardına kadar açmış ilericilerimizin, bunaltıyı, nihilizmi... vs. yücelten ve okuyucuyu dünyanın değiştirilmez olduğuna inandırmaya çalışan ürünleri teşkil eder. Burjuva ide-

olojisinin romana müdahalesi olarak yorumlayabileceğimiz bu ürünler, burjuva ideolojisine kaynaklık eden hayata sokuluş yöntemiyle, hayatı yorumlayış biçiminin yüceltilmesinden öte bir şey değildir. Romanımızın tarihsel evrimi içerisinde, bu anlayışa yaslanan pek çok eser verilmiştir. Ama bu durumun en tipik örneği, bence, Yusuf Atılgan'ın ünlü Aylâk Adam'ıdır.

(c)

Diğer eğilimler :

Burjuva ideolojisini besleyen dünya görüşünün idealizm olduğu dikkate alınırsa, romanda uçveren ve temelde idealizmle bütünleşen eğilimleri de burjuva ideolojisinin romana müdahalesi olarak görmek gerekmektedir. Bu tür eğilimleri:

1. Geçmişe sığınma

2. «Kişisel ruhbilim dinamiğinin» ekonomik olmadığını öne sürme,

3. Mistik bir tavır takınmak
olmak üzere üç öbeğe ayırmak mümkündür.

1. Geçmişe sığınma

Kaba örneklerini Nihal Atsız'larda, Kemal Tahir'cilik özlemiyle Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun kaleme aldığı Kilit ve Anahtar'larda rastladığımız bu eğilimin, kendi ölçülerimizde «klâsik» örneğini Abdülhak Şinasi Hisar'ın romanları temsil etmektedir.

Abdülhak Şinasi Hisar, şiirde Yahya Kemal Beyatlı'nın yaptığı gibi roman ve hikâyede yapmayı denemiştir. (Onun ünlü romanı Fehim Bey ve Biz» de CHP tarafından ödüllendirilmiştir.) Ama onun eğilimi, dün'ü çözümleyerek bugün'e ışık düşmeye çalışanların girişimiyle bir tutulmamalıdır. Çünkü ondaki geçmişe karşı duyulan özlem, bugün'ün baskısından sıyrılmakla eşanlı bir kaçışın ifadesidir. Bu nedenle de, yığınları tevekküle iteleyici ve gerici bir nitelik taşır.

(b)

Psikanalistler

İnsanı dıştan gözlenebilen şeylerin bir bütünü olarak gören ilk Türk romancılarının tavrının Mehmet Rauf'un Eyköl'ü ile nispi bir değişikliğe uğradığını görüyoruz. Bu romanıyla Mehmet Rauf, ucundan ucundan da olsa, insanı içine nüfûz edilebilir bir varlık durumuna yükseltmiştir. Gelgelelim yaptığı psikolojik çözümlemelerde yansıttığı insan, toplum dışı ve soyut bir nitelik taşıyor idi. Bu metafizik eğilimin zamanla giderildiğine, insanın iç dünyasının dış dünyanın bir yansıması olarak alındığına tanık oluyoruz. Gelgelelim bu olumlu geli-

şim içerisinde, kişisel ruhbilim dinamiğinin ekonomik olmadığını sav-
layan psikanalistlerin burjuva ideolojisine sırt vererek romanın geli-
şimini tersyüz etmeye çalıştıklarını da görmüyor değiliz. Bu eğilim,
bu eğilimde olan yazarların insanın içerisine sürüklediği bunalımları
«hayat-i iktisadiye» nin dışında ele almaları nedeniyle, yığınların bu-
nalımını mutlaklaştırıcı ve de yığınları tevekküle iteleyici bir görünüm
kazanmaktadır. Bu nedenle de bu anlayışla ürün vermiş olan kimi
büyük aile sorununu kurcalayan romancılarımızı da burjuva ideoloji-
nin romandaki temsilcileri olarak görmek gerekmektedir.

(c)

Mistik tavrılar takınanlar

Edebiyatımızda, özellikle de şiirde, mistik yönelişler, çoğu kez,
anın baskısından sıyrılmak için girişilmiş kaçma deneyleri olarak be-
lirmişdir. Mistik yönelişlerin, müsbet bilimlerle çatışan bir dünyaya
bel bağlama biçimine büründüğüne çok az sanatçımızda tanık olmu-
şuzdur. Sayıları çok az olan bu sanatçıların şiirdeki temsilcisi Necip
Fazıl Kısakürek, romandaki temsilcisi ise Peyami Safa'dır.

Peyami Safa, doğu-batı sentezi gibi bir ütopyanın peşinden koş-
masının yanı sıra, marxist diyalektiğe karşı takındığı kesin tavrı da
ün yapmış bir romancı. Ama onun asıl ünlü olduğu yan, Bir Tere-
düdün Romani'nda belirginleşen ve Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda
matematiksel bir kesinlik kazanan, bilim düşmanlığıdır. Gerçek-
ten de, sanatçılığının tâ başlangıcından itibaren dış dünyanın kavra-
namayacağını, bu nedenle de insanın dış dünya üzerinde etkin ol-
masının imkânsız olduğunu, çok çok insanın dış dünyaya uymasının
söz konusu olabileceğini savunmuş bir yazar olan Peyami Safa'nın,
insanoğlunun dış dünya üzerinde etkinlik kurma aracı demek olan
bilime ve bilimsel verilere karşı çıkması, onların üstüne gölge dü-
şürmeye çalışması hem kaçınılmaz, hem de doğaldır. Bu nedenle de
onun «yarının hakikati (...) Üniversite dışında ele geçecektir.» deme-
sine şaşmamak gerekir.

Görüldüğü gibi mistik yönelişler, kurulu düzenin ebediliğini sa-
vunan, ona değiştirilmezlik süsü kazandırmaya ve insanın doğa-top-
lum ikilisi karşısındaki tavrını sarsmaya çalışan «gerici» bir eğilim-
dir. Ama bu eğilimin romanda yansımaları, diğer eğilimlere göre, daha
olumludur. Çünkü bu eğilimdeki sanatçılar açık bir tavır takındıkları
için onlarla mücadele etmek daha kolaydır. Önce niteliklerini açığa
çıkarmak, sonra da bunlara karşı mücadele vermek diye bir şey söz-
konusu değildir en azından.

III

Emek-sermaye çelişkisinin yoğunlaşması üzerine işçi sınıfı ide-

olojisinin şiir ve hikâyesinin yanı sıra, romanda da etkisini göstermeye başladığına tanık oluyoruz. Bu doğrultuda atılmış ilk adım, Sabahattin Ali'nin Kuyucaklı Yusuf'tur. Onu izleyen diğer yazarların ortaya koyduğu ürünlerle de, işçi sınıfı ideolojisi romanda yaygınlık kazanmaya başlar. Gelgelelim Kuyucaklı Yusuf'un ilk yayımlanışından bugüne kadar geçen 36 yıllık süre içerisinde, romanın, sözgelimi bir bürokratik görüş tarzında olduğu gibi, işçi sınıfı ideolojisi ile yoğrulmuş olduğunu göremiyoruz. «Romanda devrimci tavır nasıl sağlanır? (a) Dram yansıtılarak mı? (b) Dramı olay kişisine çözdürterek mi? (c) Dramdan sıyrılma yolunu vurgulayan bir biçimde romanı sonlandırarak mı?» gibi önemli ayrıntıları bir kenara iteleyerek söylüyorum: İşçi sınıfı ideolojisinin romanda etkinlik kazanması için kavgaya veriliyor şimdilik. Sapmalarla, çürük-çarık yanlarıyla belli bir noktaya varıldı ya, yine de kesenkes bir billûrlaşmanın sözkonusu olduğu ileri sürülemez pek. Bunun temel nedeni, sanırım ki Türk toplumunun tarihi niteliğinin tam olarak aydınlatılmış olmamasıdır. Buna bağlı olarak da her türlü etkinliğin yaslanacağı, evrensel olanla iç içe bulunan özgül olanın saptanamaması... Bu nedendir ki işçi sınıfı ideolojisi, dünyagörüşünün tek yönlü kavranması nedeniyle, çeşitli nitelikteki aksaklıkları bünyesinde barındırarak romanda yansıyabilmektedir ancak. Ve aynı doğrultulu ama nitelikçe farklılık gösteren birtakım adımlar sözkonusudur şu an için. Bu adımları üç öbeğe ayırmak mümkündür :

- (a) İç dinamiklere ağırlık verenler,
- (b) Dış dinamiklere ağırlık verenler,
- (c) Antiemperyalist tavır takınanlar.

(a)

İç dinamiklere ağırlık verenler :

Sorunların iç dinamiklerden kaynaklandığını kabullenen kimi sanatçıların ürünlerinde işçi sınıfının oluşum sorunlarının, hayat kavgasının, sömürücü güçlere karşı giriştiği ve kendiliğindenci yönü ağır basan mücadelelerinin yansıtıldığına tanık oluyoruz. Bu ürünlerde yer alan kişiler çeşitli bilinç aşamalarında. Kimileri kapalı bir ekonomik çevre içerisinde, feodal ağalarla dışa dış bir mücadele halindedirler, kimileri ise makineleşmiş tarım bölgelerinde elçilere, kentlerde ise patronlara karşı aynı mücadeleyi sürdürmektedirler. Gelgelelim **kendiliğindenci** yönleri ağır bastığı için olumlu bir noktaya ulaşamaz bu hareketler. Ama ne olursa olsun, bürokratik görüş tarzının «hakkın verilmesini bekleme» anlayışı ile burjuva ideolojisinin «dünyanın değiştirilmezliğini» yansıtan anlayışını tersyüz ettiği için devrimci bir nitelik taşır bu eğilim. Ayrıca, iç dinamiklere ağırlık veren sanatçıların romanlarında siyasal iktidarla-ekonomik iktidar arasındaki bağa

dikkati çekmeye çalıştıklarına ve bürokrat-halk çelişkisini temellen-
direrek, profesyonel politikacılığı bir meslek haline getirmiş olan «iri
memurlar» la hesaplaşmaya giriştiklerine de tanık oluyoruz. Halkın
tarihsel ezikliğini kullanarak, pek çok kişinin nasıl cüzdanlarını şişir-
ip, göbeklerini genişleterek gerdanlarını kalınlaştırdıklarını sergile-
meye çalışan bu sanatçıların başında Orhan Kemal gelmektedir.

(b)

Dış dinamiklere ağırlık verenler

Türkiye'nin son 200 yıl içerisinde izlediği siyasanın emperyaliz-
min çıkarlarını perçinlediğine bakanlar, sosyal gelişimimizi belirleyen
dinamiğin «iç» te değil de, «dış» ta olduğu kanısına varmışlar ve
ürünlerinde bu olguyu dillendirmişlerdir. Olumlu veya olumsuzluğu
bir yana, batılılaşmayı bir sonuç olarak değil de, bir neden olarak
alan bu sanatçılar, eserlerinde, daha çok doğu-batı ikilemi üzerinde
durmışlar, bürokratik görüş tarzına karşı çıkarken, bürokrasiyle he-
saplaşmayı da bir felsefe haline getirmişlerdir. Ancak onların bürok-
rasi karşısındaki tavırlarıyla, iç dinamiklere ağırlık verenlerin tavırla-
rı arasında önemli farklar var. Dış dinamiklere ağırlık tanıyanlar, iç
dinamikleri ve onun sosyal siyasetteki yansılarını dikkate almadıkları
için, yerli-tefecî bezirgân sermayeyi temize çıkararak, Osmanlının
başına gelen bütün felâketlerin anası olarak gördükleri batılılaşma
hareketlerini uygulayan bürokratları neredeyse «Türkiye dışı» kılmak
durumundadırlar. Oysa çok iyi bilindiği gibi «Kendisine yataklık ede-
cek kimsesi bulunmayan eşkiya, soygunculuğunu sürdürmez.» Ve
bir düşün adamımızın da dediği gibi, «Boyuna yabancı sermayenin
'günahına' gireriz; ona Türkiyede yataklık ve işbirliği biçiminde suç
ortaklığı yapan yerli sermaye bulunmasaydı, haddine mi düşmüştü
yabancı sermayenin, Türkiyeyi o denli elini kolunu sallayarak kısıvı-
rak bağlayabilsin?» İşte bu iç dinamik-dış dinamik bütünleşmesi içe-
risinde ortaya çıkan bürokrasi ile hesaplaşırken olumsuzluğa sürük-
lenir bu eğilimde olan sanatçılar. Daha çok geçmişin çözümlenmesiyle
bugünkü eyleme ışık tutma çabası biçiminde beliren bu tavrın
«asıl» temsilcisi Kemal Tahir'dir.

(c)

Antiemperyalist tavır takınanlar :

İç dinamik-dış dinamik ilişkilerini birbirinden soyutlamadan ele
alarak geribırakılmışlığımızın giderilmesi için emperyalizme rağmen
bir uğraşın sözkonusu edilemeyeceği temel varsayımına yaslanan

sanatçıların ürünlerinde yansıyan bu tavır, yeter ölçüde belirginleşmiş değildir henüz. Şimdilik kaydıyla bu tavra örnek olarak gösterebileceğimiz tek eser, Fakir Baykurt'un Amerikan Sargısı'dır. Ama bu eser, «Sapmalar» bölümünde sözünü ettiğimiz «bürokratik görüş tarzını sosyalist bir motivle çağdaşlaştırmak» eğilimine girdiğinden, işçi sınıfı ideolojisinin romanda yansımasının dışında düşünülme durumundadır da. (7)

SONUÇ

İdeolojik açıdan romanımızın evrimi üzerine yaptığımız bu kısa çözümleme bizi şu sonuçlara ulaştırdı:

— Yerli, yani Türkiyeli olma açısından romanımız, olumlu bir gelişim içerisindedir. İlk Türk romanlarında uçveren ve sadece kişilerin ismen Türkiyeli kılınması yoluyla romanı Türkiyelileştirmek gibi ters bir eğilimin aşılmış olduğunu gözlemliyoruz. Bu nedendir ki, romanda yansıyan temel felsefe ne olursa olsun, bugün için romanımız Türkiyelidir. Türkiyeli insanları ve bu insanların sorunlarını — değışik perspektiflerden de olsa — yansıtmaktadır.

— Buna karşılık, kendimize özgü bir bünye oluşturma kavgasında ve dolayısıyla de toplumsal bir işleve sahip olma açısından, romanımız yeteri kadar olgunlaşmış değildir. Gerek dış dinamiklere, gerekse iç dinamiklere ağırlık tanıyan romancılarımız, kimi zaman abartık bir nitelik taşımakla beraber, önemli sayılabilecek savlar geliştirmiş iseler de, romanımız, bu iki dinamiğin diyalektik bütünlük içerisinde ele alınmasıyla rayına oturacaktır.

— Bu açıdan bakıldığında, antiemperyalist tavır takınanların daha olumlu bir yolda ilerledikleri düşünülebilir. Ama, bugüne kadarki icraatlarında, kadrocu anlayışa saplanıp kalmaları nedeniyle, izledikleri yolun olumluluk taşıdığı pek öne sürülemez. Çok çok, olumlu olanın tohumlarını bünyesinde barındırdığı öne sürülebilir. Ama asıl olumluluk, bürokratik görüş tarzının kısıtlayıcı çemberinden sıyrılıp, dış dinamiklerle-iç dinamikler diyalektik bir bütünlük içerisinde ele alındığında ortaya çıkacaktır.

7) Mehmet Ergün, «Köy Enstitüleri ve Edebiyatımız», Yeni Adımlar, sayı: 11, 13-14, Kasım 1973.

Üretim ilişkileri ve problem olarak bilgi

2

TUNCER TUĞCU

II. Thales ve Budha.

Üretim ilişkileri ve **bilgi**, bu iki kavram bazı aydınların ve özelikle akademisyenlerin yanyana gelmesine bile dayanamadıkları kavramlardır. Onlara göre bilgi, bilen sjeyle bilinen obje ilişkisinden doğan bir insan başarısıdır; yalnızca felsefenin araştırma alanına giren bir problemdir; nasıl olur da ekonominin ve sosyolojinin kapsamı içerisinde kalan üretim ilişkileri problemiyle yanyana getirilebilir? Gene aynı, dşnrlere göre, bilgi problemini üretim ilişkileri açısından ele almak bilimdişi, tamamen politik bir tutumdur. Onlara göre, işte sadece bu tutum bile sosyalistlerin bütün değerleri kendi politik hedefleri için kullandıklarını, bir dogmatizm içerisinde olduklarını göstermeye yeter.

Her yıl yüzlerce gencin kafası, üniversitelerin özellikle felsefe bölümlerinde yanlış ve gerçeklikten soyutlanmış bilgilerle doldurulmaktadır. En azından, Anadolu'nun dört bir yanında gelecek kuşakların yetiştirilmesinde önemli bir etkisi olan felsefe ve sosyoloji derslerini verecek bu gençler için, bilgi ve üretim ilişkileri probleminin bir kez daha ele alınması gereklidir..

Geri kalmışlık durumunun emperyalist gler tarafından titizlikle korunduğu Türkiye gibi bir ülkenin akademisyenlerinin ve bir kısım aydınlarının yukarıya aldığımız nerileri içerisinde tek doğru olanı, bilginin bir insan başarısı olduğuudur. Evet, bilgi bir insan başarısıdır; ama, aynı zamanda, insanın varlık koşulu olan bir insan başarısıdır. Biraz karmaşık görünse de, burada kastedilen şey nasıl maddeyi yer kaplayıcı temel özelliğinden soyutlayarak dşnemezsek, insanı da yanlış ya da doğru, bilimsel ya da metafizik bilgiler üreten temel özelliğinden soyutlayarak düşünemeyiz.

İnsanın kendisindeki ve doğadaki problemleri saptayarak çözme yani bilgi üretme özelliği gibi ahlāk sistemleri kurma ve bu sistemlere uyma; sürekli olarak değişip gelişen bir dil kullanma özelliği de onun bir varlık koşuludur. Bilgi, ahlāk ve dil, bu açıdan bakıldığında, birer

üstyapı kurumu değildirler, insanın, insanı onlarsız düşünemeyeceği-
miz birer-varlık koşuludurlar. Ahlâk konusunun üzerinde problemimizin
daha iyi anlaşılabilmesi için, biraz durmak gerekir. Tek başına yaşayan
insan olanaksız olduğuna göre, hangi tip toplumsal yapıda olursa ol-
sun, insan bir sınıf ahlâkı sistemini kurmak ve kendisini ona uymak
zorunda duyan bir varlıktır, yalnızca ahlâk sistemleri kurmak zorun-
luluğu onu insan yapan bir varlık koşuludur. Ama bu zorunluluğu
sistemleştiren, bu sistemin dayandığı temel görüşü belirleyen ve sis-
temin temel ilkeleriyle kurallarını oluşturan toplumdaki egemen üre-
tim ilişkileri ve toplumun sınıfsal yapısıdır. Ahlâk ve hukuk, birer
üstyapı kurumu olarak, bilimsel sosyalizmin temel ilkelerinden hare-
ket edilerek insan problemlerine ancak böyle bir yaklaşımla temel-
lendirilebilir. İnsanın varlık koşullarını gözönüne almadan üstyapı ku-
rumlarını ya da dil ve bilgi gibi başarılarını üretim ilişkileri açısından
her temellendirme denemesi burjuva bilim adamlarının ve aydınları-
nın çok usta olduğu mantık oyunları karşısında güçsüz kalacaktır.

Bu açıklama, temel problemimiz olan bilgi ve üretim ilişkileri prob-
lemine yaklaşımımızda gerekli olan ön hazırlık için yeterlidir. Bilgi-
nin de niteliğini belirleyen, sistemleştiren ve gerek doğa bilimleri-
nin bilgilerinden oluşan bilgi sistemlerinin olsun gerekse felsefi bil-
gi sistemlerinin olsun, dayandığı temel görüşü oluşturan toplumsal
yapıdaki egemen üretim ilişkileriyle toplumun sınıfsal yapısıdır. Bu
noktada iki şeyin kesin bir biçimde birbirinden ayrılması ve açıklığa
kavuşturulması gerekir. 1. İnsan, hangi toplumsal yapı söz konusu
olursa olsun, bilen varlıktır. Yani insan, doğal olaylardaki ve toplum-
sal olaylardaki problemleri saptayıp bu problemleri belirli yöntemleri
kullanarak çözmek, bu çözümle elde ettiği bilgileri ya matematik for-
müller ya da yargı biçimindeki cümlelerle açıklamak zorundadır. İş-
te biz belirli bir yöntem kullanılarak çözüme ulaşmış olan problem-
leri taşıyan bu cümle ve formüllere bilgi diyoruz. İşte yalnızca bu
bilme, bilgi elde etme zorunluluğu insanın doğası gereğidir; insanın
bir varlık koşuludur. 2. Her bilgi taşıyan cümle ve formül tek başına
bir şey anlatmaz. Örneğin, elektrik akımının şiddeti, potansiyel gücü
ve akımın geçtiği telin direnci arasındaki bağıın bilgisini bize veren,
Ohm kanunu ancak bütün elektrik fiziğini, matematiği oluşturan bir
bilgiler sistemi içerisinde anlam taşır. Aynı biçimde, Descartes'ın
düşünüyorum, öyleyse varım cümlesiyle dile getirdiği bilgi, genel ola-
rak rasyonelazmin ve daha dar olarak Descartes'in felsefi sistemi
içinde bir anlam taşır. İşte bu bilgi sistemlerinin dayandığı temel gö-
rüşü, bu sistemlerin ana ilkelerini ve kurallarını belirleyen, oluşturan
bu bilgi sistemlerinin doğduğu, yeşerdiği toplumun sınıfsal yapısy-
la o toplumda egemen olan üretim ilişkileridir. Yani bir bilgi sistemi-
minin metafizik ya da bilimsel olması o toplumdaki egemen üretim

ilişkilerine bağlıdır. Biliyorum, bu cümle Türkiye üniversitelerindeki akademisyenlerin ve aydınların bir bölümünün şeytan görmüşçesine ürktükleri bir cümledir. Ama bütün bilim ve felsefe tarihi temelini bilimsel sosyalizmde bulan bu cümleyi doğrulayan örneklerle doludur. Problemimiz açısından özellikle I.Ö.VI. yüzyıl çok ilginçtir.

İsa'dan önce VI. yüzyıl iki açıdan önemlidir 1. Gerek burjuva, gerekse sosyalist bilim adamları bilimsel bilgiyi bu yüzyılda yaşamış olan Milet'li (*) Thales ile başlatırlar. 2. Bu yüzyıl yalnızca Batı Anadolu'da Thales'in değil, Hindistan'da Budha'nın, Çin'de Konfüçyüs ve Lao Çe'nin yaşadığı yüzyıldır. Thales'in dışında kalan bu düşünürler de büyük bilgi sistemleri kurmuşlardır. Bıraktıkları eserler ve kurdukları sistemlerle etkilerini günümüze değin sürdürmüş olan bu beş büyük adamın içerisinde yalnızca Thales ilk bilimsel bilginin ve felsefenin başlatıcısı olmuştur. Kaldı ki, öbürlerine göre, Thales'in yazılarından elimize pek az şey geçmiştir. Pekiyi, nedir Thales'in ayrıcalığı? Bu soru karşısında burjuva felsefe ve bilim tarihçileri şu iki genel tutumdan birini benimsemişlerdir: 1. Böyle bir sorunun sorulamayacağını savunanlar: bunlar, genellikle bu sorunun cevap olanağı taşımayan uyduruk bir soru olduğunu ileri sürerler. Bu tavrın önderliğini bir Camus ve Nietzsche: nihilizminin batağına saplanmış olanlar sürdürmektedir. Bunlar üzerinde fazla durmayacağız. Çünkü bunlar hiç bir etkileri olmayan zararsız teknokratlardır. 2. ikinci tutumu benimseyenler ise, bu olgunun taşıdığı problemleri görüp bu problemlere kendi sınıfsal çıkarlarında temelini bulan bir dünyagörüşü çerçevesinde çözüm arayanlardır. Bunlar, genellikle yukarıdaki soruyu, ya batı uygarlığının yetiştirdiği bilginlerin üstün dehalarını ya da coğrafi ve etnik unsurları ileri sürerek cevaplandırmaya çalışmışlardır. Bu ikinci guruba girenlerin üzerinde kısaca durmak gerekir, çünkü bunların geçen on yıllar içerisinde kültürümüze büyük etkileri olmuştur. Promleme böylesine bir tutumla yaklaşanlar 2500 yıl önceki İon ve Aka uygarlığına ve o zamanların Anadolu'suna, halkına tutkun, yaşayan Anadolu halkından kopuk, yabancılaşmış düşünürlerdir.

Sorunun çözümünü eski yunanlı ya da batılı düşünürlerin olağanüstü yeneklerinde görmenin temelinde bir batıllık bağınazlığı yatmaktadır. Aynı yüzyılda, doğuda, Thales'den başka, gerek siyasal, gerekse ahlak problemlerine bakışları açısından etkileri günümüze kadar sürmüş olan başka olağanüstü yetenekli düşünürler de yaşamıştır. Ama hiçbirisi Thales'in gördüğü problemleri görememiş, problemlerine Thales'in yaklaşımını dayandırdığı bilim anlayışıyla yaklaşmamışlardır. Problemlerinin çözümünde kullandıkları yöntem ise, onlara yalnızca metafizik bilgiler elde etme olanağını verirdi. Yetenek ve deha, tek başına bilimsel bilgi elde etmek için yeterli değildir.

Coğrafik ya da etnik unsuru soruya cevap olarak ileri süren-

lerse, yayılan batı kapitalizminin uydurduğu saf ve üstün yunan ırkı masalının kurbanlarıdır. Daha Thales'in çağında saf yunan ırkı diye bir şey yoktu. Thales'in yaşadığı toplumun insanları, 1500 yıl süren göçlerle gelmiş Akalar, Dorlar ve Traklarla yerli lonlar, Hititler ve Karlardan oluşmuş, Akaların dilini konuşan Miken ve lon kültürlerinin yoğurduğu, etnik yönden karışık insanlardı.

Neden ilk felsefi ve bilimsel bilgiyi çağdaşı olan öbür büyük düşünürlere rağmen bir Anadolu liman kentinde yaşayan Thales başlatabilmiştir sorusu burjuva bilim adamları tarafından ya açıkça ya da üstü kapalı bir biçimde, genellikle yukarıda görüldüğü gibi cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Araştırma adına yayınlanan yüz binlerce sayfada saklanmak istenen bir bilgi sisteminin metafizik, mistik, dinsel ya da bilimsel olmasını belirleyen ana unsurun üretim ilişkileri olduğu gerçeğidir. İsa'dan önceki VI. yüzyılı bu gerçeği temellendiren en iyi örnek olduğu için seçtik.

Bilimsel bilginin yeşerdiği topraklar olan bugünkü Yunanistan ve Batı Anadolu'nun ilk uygar halkları olarak İsa'dan önce 3000'lerde Yunanistan'da Kar'ları, İsa'dan önce 2000'lerde Anadolu'da ise Hititlileri, Ege kıyılarında lon'ları, Adalarda ise Mikenleri görüyoruz. İsa'dan önce 2000'lere doğru bugünkü yunancanın kökü olan bir dil kullanan barbar Akaların Yunanistan'ı ve adaları işgal ettikleri görülüyor. Akaları 1500'lerde Traklar, 1200'lerde ise Dorlar izliyor. 1100'ler bütün bölgede bir durulma ve yerleşmenin başladığı dönemdir. Yönetim krallıktır. Kralların çevresinde göçler sırasında yiğitlik gösteren kumandanların soyundan gelme aristokratlar yer alır. Üretim tarımsaldır. Başlangıçta ticaret ve sanayi faaliyetleri çok azdır. Tarımsal üretim ortak toprak mülkiyetine dayanır. İşlenebilir topraklar halk arasında belirli bir ekim süresi için bir torbanın içerisinde ad çekmeyle dağıtılır. Bu bir nevi tombala çekme işlemine yunancada **kleros** dediği için sonradan IX. yüzyıllarda doğmaya başlayan verasete dayanan şahıs topraklarına da **kleros** denmiştir. İşte bu, bu bugünkü anlamı ile istenildiği gibi tasarruf, verasete dayanan mülkiyetin olduğu 9. 8 yüzyıllar Batı Anadolu'da krallığın kalktığı dönemlerdir. Krallık 8. — 7. yüzyıllarda Yunanistan'da 7. yüzyılda ise Girit'de kalkmıştır. Batı Anadolu, Yunanistan'a göre daha hızlı bir sosyo-ekonomik değişime uğramıştır. Bu değişime paralel olarak bilim, felsefe ve sanat uğraşlarında da aynı biçimde Batı Anadolu, Yunanistan'dan bir yüzyıl ileridedir. Kralları şahsi toprak mülkiyetiyle gittikçe güçlenen bir toprak ağaları ve aristokratlar ortaklığı ortadan kaldırmıştır. Toprak 7. yüzyıla gelindiğinde bütün yunan kentlerinde birkaç büyük ailenin eline geçmiştir. Bu yüzyılda küçük kent toplumlarında toprak ağası -aristokrat, küçük ve yetersiz toprağa sahip köylüler ile köleler vardır. 7. yüzyılda Libya'da kullanılmaya başlanan

ilk elektrondan (beyaz altın) yapılmış sikkeler aynı yüzyılın son çeyreğinde lon kentlerinde de kullanılmaya başlanılmıştır. İlk sikkelerin kullanılmaya başlamasıyla doğan parasal ekonomi Batı Anadolu kentlerinde tüccar, sanayici, işçi ve küçük burjuva sınıflarını oluşturdu. Bu yeni sınıflar siyasal planda sonu gelmez bir sınıf savaşını başlatırken, büyük bir kolonileşme hareketini de doğurdu. 6. yüzyıla gelindiğinde, yetersiz küçük topraklarıyla geçimlerini sağlayamayan köylüler, tüccarlar ve toprak ağalarından aldıkları borç paranın faizini bile ödeyemediklerinden ya topraklarını ağalara kaptırıp kendi toprakları üzerinde köle ya da yarıcı durumuna düşmüşler ya da sanayici tüccarların yanında emeklerini boğaz tokluğuna satan işçiler durumuna gelmişlerdi. Bu ekonomik gelişimin doğal sonucu olarak toprak ağası ve aristokratlar dışında kalan ve kendilerine **demos** denen halk kitleleri ayaklanmaya başladı. İlk istekler bizde Tanzimat'dan beri görüldüğü gibi hukuk düzenin değiştirilmesi biçimindeydi. Kitleler, aristokratların elinde bulunan teamül hukukunun yazıyla saptanmasını istiyorlardı. Sürekli ayaklanmalardan sonra **lyonya'da aisimnede**s Yunanistan'da ise **nomotetes** denen diktatör yetkisine sahip kurul ya da kişiler bu işle görevlendirildiler. Bu kurul ve kişilerin görevi bugünkü anlamıyla bütün güçlerin ve sınıfların uyacağı anayasalar yapmaktı. Bu anayasalar yapılırsa, sınıf savaşının duracağı sanılıyordu. Aynı yanılgıyı bugün biz Tanzimat'dan beri sürdürüyoruz. Ama, 2500 yıl önceki Batı Anadolu kentlerinin egemen sınıfları çabuk uyandılar ve yeni yeni palazlanan ticaret ve sanayi burjuvazisinin ileride kazanacağı yenemeyecekleri gücünü kavrayarak siyasal iktidarı burjuvaziyle paylaşabilecekleri reformlarla işçilerin, küçük burjuvazinin ve köylülerin biraz soluk alabilmesini sağlayarak reformlara evet dediler. Bu reformlar, genellikle toprak reformu kısa vadede burjuvazinin tek siyasal güç olmasını sağladı. Kanun koyucu reformistlerin en ünlüsü Thales'le çağdaşı olan Solon'dur. Solon'un kurallarını saptadığı ve uyguladığı reform, bizim tarihimiz bakımından da çok ilginçtir. Çünkü burada üzerinde duramayacağımız Solon tarafından kurulan yeni toprak düzeni sonradan Osmanlıların uyguladığı timar sistemiyle hemen hemen aynıdır ve Solon'un uyguladığı düzen 6. yüzyıldaki Ege kent devletlerinin Kafkaslardan Cebelitarık'a kadar bir koloniler kurma döneminden hemen önceye raslar. Aynı düzenin yayılma döneminde Bizanslılar ve Osmanlılar da uygulamışlardır. Yunanlılar, Asya ve Yakın Doğu imparatorluklarının tersine, o çağın teknolojisiyle işlenemeyen ve işgalciler için bir yük olan geniş toprakları derinlemesine fethetmediler. Pazar yönünden büyük değeri olan kıyı kesimleriyle ham madde kaynaklarında yeni kentler kurdular ya da bu yerleri işgal ettiler.

Böyle bir gelişmenin ürünü olarak İsa'dan önce 6. yüzyılda bütün

Ege ve Akdeniz yunan kent devletlerinin yönettiği o çağa değin görülmemiş yoğun bir ticarete sahne oldu. Yunan kent devletleri kurdukları büyük ticaret imparatorluğu sayesinde durmadan zenginleştiler, servetler belirli ellerde toplandı ve burjuvaziye tek siyasal güç haline getirdi. Burjuvazinin egemen güç olmaya başladığı 6. yüzyıl, burjuva demokratik kurumlarının yerleşip işlemeye başladığı yüzyıldır. Burjuva demokratik kurumları beraberinde kendi ahlakını, bilim anlayışını ve sanatını da getirdi. İlk bilimsel bilgiyi başlatan Thales'in ayrıcalığı ise buradadır. Bilimsel bilgi ve anlamıyla kendi iç dinamiği sonucu kapitalist üretim ilişkilerini kurabilmiş ve burjuva demokratik kurumlarını işler hale getirmiş toplumlarda olanaklıdır. Geribıraktırılmış ülkelerden faşist devletlerden sürekli olarak ileri kapitalist toplumlara akan beyin göçünü sosyo-ekonomik temelleri de budur. Beyinler, yani bilim adamları feodal bir toplumda ya da faşist bir devlette, bilimsel araştırma için gerekli olan yapıdan yoksun oldukları için hiç bir başarı gösteremezler.

Gerçi faşizm, burjuvazinin tek egemen güç olduğu toplumların yönetim biçimidir. Ama burada burjuvazi kendi demokratik kurumlarından vazgeçmiş yalnızca sömürüye dayanan acımasız bir diktatör-yayı seçmek zorunda kalmıştır. Bunun için faşizmde bilim adamının yaratıcı yeteneğini ortaya koyabilmesinde önemli bir unsur olan özgürce problem araştırması yapabilme olanağı ortadan kaldırılır. Bilim adamına problem dikte ettirilir. Bir bilgiyi bilimsel kılan, seçilen problem, probleme yaklaşım ve kullanılan yöntemdir. Gerek feodal toplumlarda gerekse faşist devletlerde bu üç temel unsur bilim adamına dışarıdan dolayı ya da dolaysız yoldan dikte ettirilir. Bu dikte ettirmenin sonucu olarak feodal toplumlarda bütün tarih süreci içerisinde elde edilen bilgiler hep dinsel, mistik ve metafizik karakterli olmuştur. Faşist devletlerde de, teorik anlamda bir bilimsel bilgi başarısı görülmemiştir. Bunun en güzel örneği Alman ve İtalyan halklarının bilim ve sanat uğraşalarını dumura uğratan, kirlüten Hitler ve Mussolini dönemleriyle eski İsparta devleti vermiştir. Yalnız, burada kastedilen, bir topun ya da işkence aletinin vidasını en iyi biçimde sıkmayı sağlayan bilgi değildir; toplumsal olayları, doğal olayları belirleyen, yöneten temel ilkeler, kanunlardır.

İsparta ve İsparta'nın önderliğini seçmiş kent devletlerinin izlediği yol ise başlangıçta Thales'in yaşadığı kent olan Milet'in önderliğini yaptığı, sonradan Pers baskısı ve işgaliyle Atina'nın önderliğini yaptığı kent devletlerinden çok farklıdır. İsparta'da burjuvazi gerekli tarihsel koşullardan yoksun olduğu için toprak ağası ve aristokrat ortaklığı karşısında yenik düşmüştür. Burjuvaziye ve küçük toprak sahibi köylüleri militarizm ile ezen İspartalı ağa-aristokrat ortaklığı, hiç de bazı burjuva tarihçilerinin gösterdiği gibi sosyalist bir toplumun

prototipini oluşturmamıştır. Evet, Isparta devleti asker-toplum haline getirilmiş bir halkın devletidir; ve ortak yemekhanelerde yiyip ortak büyük yapılarda uyurlardı; ama aynı kazandan yiyip aynı yapıda uyumak eğer sosyalizm olsaydı, bütün burjuva ordularının kışlarını birer sosyalist okulu kabul etmek gerekirdi. Ispartalılar bütün Mora halkını asker-toplum biçimine dönüştürmekte büyük bir başarı göstermişlerdir; ama bütün tarihleri boyunca tek bir felsefe, bilim ve sanat başarısı gösterememişlerdir. Bütün militarist düzenlerde olduğu gibi, Isparta'da da insanın yaratıcı yeteneği ve bilme gücü kuru bir çöle dönmüştür.

Burjuva demokrasilerinin kurulduğu Yunan devletleri içerisinde ilk felsefenin ve bilimsel bilginin Milet'de başlaması da bir raslantı değildir. Çünkü 6. yüzyılda gittikçe hız kazanan bu sosyo ekonomik gelişmenin önderliğini öbür kent devletleri arasında Milet yapmıştır. Büyük bir liman kenti olan Milet'le görülmüştür ilk burjuva demokratik kurumları. Ticaret ve sanayi burjuvazisinin büyük patronları üretim ve pazarlama kolaylıkları nedeniyle kendilerine yerleşme merkezi olarak Milet'i seçmişlerdir. Milet 6. yüzyılda en büyük ticaret ve sanayi kentidir. Burjuva ve işçi sınıflarının böylesine geliştikleri demokratik bir toplumda Thales'in başarısı kaçınılmaz doğal bir sonuçtur. Çünkü tarihsel koşullar gereği gelişen sanayi burjuvazisi ham maddenin elde edilmesi ve işlenmesinde en verimli, en kazançlı sonucu elde edebilmesi için kullanacağı tekniğin ve yöntemlerin geliştirilmesinde kaçınılmaz bir biçimde teorik bilimlerin ve matematiğin bilgilerine muhtaçtır. Teorik bilgi temeline oturmayan bir teknik ve uygulamada kullanılan yöntemlerle hiç bir zaman verimli kapitalist işletmeler kurulamamıştır. Bugün büyük kapitalist töröstler aynı nedenden ötürü araştırma için astronomik fonlar ayırırlar. Milet'li ticaret burjuvazisi de sanayi burjuvazisi gibi aynı bilimsel başarılarla muhtaçtı. Ürünün pazarlanabilmesi, ekonomik bilgi kadar o çağda coğrafya, astronomi fizik ve matematik bilimlerini gerektiriyordu. Kafkasya'dan, Ukrayna'dan buğdayın Yunan kent devletlerine getirilebilmesi, Yunan kent devletlerinde üretilen sanayi ürünlerinin Suriye'ye, Mısır'a, İtalya'ya götürülebilmesi, pazarlanabilmesi için deniz yollarının, akıntıların astronominin bilinmesi, bu ticaret mekanizmasının kurulabilmesi ve ulaştırma işleminde kullanılan gemiler gibi araçların yapılabilmesi için uzun araştırmalara dayanan bir mekanik ve bir matematik bilgisi gerekliydi.

İşte bu nedenlerden ötürü, ticaret ve sanayi burjuvazisinin geliştigi İon kentlerinde ilk bilimsel araştırmalar yapılmış ve bu yönden ilk gelişmeyi gösteren Milet'de ilk bilimsel bilgi yeşermiş ve gelişmiştir. Dikkati çeken baka bir nokta da, presokratikler dediğimiz filozof ve bilginlerin tümünün İon kent toplumlarında yetişmiş olmasıdır.

Çünkü Pers istilasına kadar sanayide ve ticaretle bu İon kentleri sürekli bir gelişme göstermişlerdir. Ancak pers istilasından sonra bilim, felsefe ve sanat başarıları için gerekli olan ortam yunan kent toplumlarında oluşmuştur. Persler ise beraberlerinde getirdikleri sosyo-ekonomik düzenle bütün bilimsel ve felsefi başarılar için gerekli olan ortamı kurutmuşlardır.

Thals'le çağdaş olan Budha'nın sorunlarını saptayan onu Thales'in sorunlarını görmekten alıkoyan kendi toplumundaki egemen üretim ilişkilerinin belirlediği sosyal durumdur. Budha'nın ilk uyanışını ve düşünmeye başlayışını anlatan eski Hint metinleri bu açıdan oldukça ilginçtir. Aristokratlar, rahipler çetesi tarafından sömürülen, o yüzyıl için bile çağdışı koşullar altında ezilen geniş halk yığınlarının durumu Budha'yı birdenbire çarpmıştır. Çünkü kendisi öylesine zengin bir ailenin çocuğudur ki, ölümün bile ne olduğunu bilmez. Budha gibi geri bir tarım ekonomisine dayanan hint toplumunda yetişen bir düşünürün ana sorunu doğal olarak Thales'inki gibi maddenin ve oluşun temel ilkeleri ya da güneş tutulmasının nedenleri olamazdı. O, eski hint metnlerinin de üzerinde ısrarla durduğu gibi, acımasız bir kast düzeninin sonucu olarak köleleştirilmiş insan yığınlarının acısı karşısında şaşkına dönmüş ve düşünmeye başlamıştır. Böyle bir toplumda ne güneş tutulması ve ne de maddenin kaynağı önemli değildir. Her gören göz ve duyan yürek için tek önemli şey vardır; geniş halk yığınlarının çektiği acı. Budha'nın yerinde Thales de olsaydı, ona da toplum Budha'nın üzerine eğildiği problemleri dikte ettirecekti. Budha'nın bu probleme yaklaşımı ve çözümünde kullandığı yöntem de çok ilginçtir. Budha acı çeken yığınlara kurtuluşları için ne devrimi ve ne de örgütlü reformları önerdi. O, acı çeken yığınlara, acıdan kurtulmaları için çivi çiviye söker örneğine uygun olarak daha fazla acıyı önerdi. Onlardan acılarının kaynağı olan, yoksun oldukları dünya nimetlerinden ve insan haklarından iyice vaz geçmelerini, hepsine karşı ilgisiz kalmalarını istedi. Bunu başaracak olanlara ise ancak topyekün insan olmaktan çıkanların isteyebileceği ne olduğu belirsiz Nirvana'yı yani hiçliği vadediyordu. Budha, böylece soruna yaklaşımı ve yöntemi ile içinden geldiği sınıfa ihanet etmemiş oluyordu. Tam tersine, onların sınıfsal güçlerini daha bir pekiştiriyordu.

Bilgiyi bilimsel ya da metafizik kılan temel etkenin üretim ilişkileri olduğu gerçeği, bilimsel bilginin çağlar boyu kazandığı değişik anlamlarla metafiziğin tarihi kısaca incelenince daha açık olarak ortaya çıkacaktır.

Faşizm kaba kuvveti önerir.

(B. BRECHT)

ABD'deki demokrasi, özgürlük, insan hakları adına yapılan insanlık dışı anti demokratik eylemler, bir çok kitaba konu olmuş, maskesinin altında sırtan **faşizm** gözler önüne çıkmaya başlamıştır. Milyonlarca insanı ezen, sömüren yokeden düzeni korumak için akla gelmedik çarelere başvuran dünyanın en zalim, en güçlü emperyalist devleti ABD'nde, tüm devrimci mücadeleler en kanlı, en sinsî, en ahlâksız ve en üstürlü bir şekilde susturulmakta, bastırılmaktadır.

Sacco ile Vanzetti, (Howard Fast; **Büyük İhanet**, Albert Kahn, **Rosenberglar Ölmemelî**, gibi belgesel kitaplardan, ABD emperyalizmini; onun, kaçınılmaz sonuçtan kurtulmak için neler yapabildiğini, yaklaşan sonunu biraz daha uzatabilmek için, işçi sınıfı ve tüm ezilenlerin umutlarına, kavgalarına karşı ne gibi «tetbir»ler alabildiğini öğrendik. Grevleri kırmak için «grev kırıcıları» besleyen patronları, satın alınan işçi sendikalarını, sermayenin emeğe karşı uyguladığı korkunç baskıları, yalancı tanıklarla tezgahlanan sahte davaları, kurban edilen suçsuz insanları; kısaca, emperyalizmin akla gelmez oyunlarından bir kısmını belgelerle önümüze getirdi bu kitaplar.

Anaların İşkencesi (*) de böyle-si kitaplardan biri.

Harlem'in adını duymayan yok gibidir. Az çok dünya ve siyasetle ilgilenen kimse, mutlaka bilir Harlem'in zencilerin yaşadığı mahalleler olduğunu. İnsanlık onuruna karşı olaylar olagelmektedir Harlem'de de. Kitapta bu olaylardan yalnızca bir tanesi anlatılmaktadır: Bir

ÖNER YAĞCI

mahkeme.

Anlatılan olay, yüzyıllardan beri olagelen ve işçi sınıfının iktidarı kuruluncaya kadar da, olacak olan olaylardan biridir. Ve olay bir kez daha vurgulamaktadır: Faşizm her çareye başvurur yaşamak için, hiç bir şeyden kaçınmaz. İnsanın değeri yoktur faşist düzende.

Kitaptaki olay; Harlem halkının yığınının birlikte attığı 17-19 yaşlarında altı Harlem'li gencin bir mahkeme hikayesidir. Nasıl suç yüklenir suçsuz insanlara? Namussuz, ırkçı, kışkırtıcı basın nasıl olur? Siyasi iktidar nasıl korumaktadır düzenini? Karaderilliler ve Karaderilli düşmanı insanların yer aldığı kitapta, bir baskı düzeninden kesit verilmektedir.

Belgeler 1869 a dayanmakta: « hiç bir eyalet zenciyeye tıbm yurttaşlık haklarını veremez. Bir beyaza tanınan hakkın zenciyeye de tanınması beyazın halkına tecavüz sayılır » denmiş, bu yıl, hem de bir mahkeme kararında (**). Ve bu karar kaynak olmaktadır. 1960'lı, 1970'li yılların yeni mahkeme kararlarına.

Polis, Harlem damlarının gerilla karargâhı olacağı kuşkusunu içindedir. Karaderilli insanlara karşı alınan tavır hiç bir zaman değişmemiştir. Neden demeye gerek yok: Beyaz terör korkmaktadır yaptığı zulmün tepkisinden. Bu tepkiyi önlemek, hiç olmazsa hafifletmek için böyle davranmakta, insan yerine konulmak isteyenlere karşı korkunç, akıl dışı işkenceler ve düzenler uygulamaktadır.

Birbirlerini «kardeş» diye çağır-dıkları için **Kan Kardeşler Örgütü**

kurmak ve korkunç cinayetleri iş-
lemekle suçlanan altı zenci genç;
işkencelerle elde edilen düzme iti-
raflarından sonra sözde yargılanıp
mahkûm edilirler. Yazar, insanlığı
göreve çağırmaktadır bu mahkûmlu-
yete karşı:

«...İnsansak eğer, insanlık onuru
taşıyorsak, eğer çağdaş düşünceye
sahipsek, az buçuk kulak vermiş-
sek tarihi yorumlamış kişilere, in-
sanlığın yüz akı sayılacak yazar-
lardan birkaç kitap okumuşsak...
tepkimiz, korkunç bir tepkimiz ol-
malıdır...» (Sayfa: 12-13).

Kitap, olayı yaşayanların sesleri-
ni içeren bantlar ve olay günleri-
nin basınıyla belgelemekte. Sanık
ve tanıkların ifadelefi şiirc yakın
bir biçimde sunulmakta. Anaların,
babaların ve tüm Harlem halkının
altı gençle birlikte duyduğu heye-
can, çektiği acı belgelenmekte ve
böylece siyasal iktidarın zulmü,
baskısı, oyunları belgelenerek, gün
geçtikçe değerleri iyice artan bel-
gesel kitapların arasına bir yenisi
daha katılmaktadır.

Yazar, siyasal iktidarı sorumlu
tutmakta, onları hedef almaktadır
haklı olarak. Harlem'li gençlere,
Harlem'lilere yapılanlar ABD'nin
genel politikasının sonucudur çün-
kü. ABD'nin genel politikasına kar-
şı kendini ve tüm sessiz duranları
ve olaylara karşı kayıtsız davranan-
ları eleştirmektedir bir çeşit:

«...Kendi küçük dünyamızda öyle
mutluyuz, öyle mutluyuz ki, bizim
adımıza yönetimde bulunan burjuva

siyasal iktidarının adımıza karar
verip, insanlara işkence ve baskı
yapmasına, Vietnamlıları doğrama-
larına, Kübalıları abluka altına al-
malarına, dünyanın dört bir yanın-
da karşı - devrimci saldırılar yap-
malarına karşı, parmağımızı bile
oynatmıyoruz. Öyle bir korkutul-
muşuz, beynimiz öyle yıkanmış ki,
karşı koyma isteği duyan insanla-
rın hasta olduğuna inanıyoruz.
(Sayfa: 116-117)

Ve kitabı sonuçlandırıyor yazar:

«... bu ülkede HALK, kendi ken-
disini yargılamaya itildi. Halk, in-
sanca yaşama hakkını, özgürlüğün-
ü, mutluluğunu elde etme sorum-
luluğunun kendi omuzlarında oldu-
ğunu anladı artık. Hükümet ya da
yargı organları insan haklarını çiğ-
nediğinde, onları uyarma, düzeltme
ya da yoketme ve yetkilerini ye-
niden tayin etme görevinin kendisi-
ne düştüğünü anladı HALK. Mutlu-
luluğunu elde etmek, onurunu koru-
mak için yapacak da bu görevi.»
(Sayfa: 119).

Okumalıyız Anaların İşkencesi'ni,
demokratik, özgürlükçü ABD (!) yi
biraz daha tanımak için. Okumalı-
yız emperyalizmin genel karakteri-
nin ne olduğunu daha iyi anlayabil-
mek, hedefimizi daha iyi tanıya-
bilmek için.

(*) **ANALARIN İŞKENCESİ,**
Truman Nelson, Yücel Yayınevi.

(**) **ABD Üst Mahkemesi Başkanı**
Yargıç Roger B. Tancy'nin ünlü **Dred**
Scot davasında verdiği tarihi karar.

T Ü T Ü N

MEHMET ARICAN

Dimitri Dimov'un «Tütün» ü,
diyalektik tarih görüşüyle ele alın-
mış, bu çizgi üzerinde kurulmuş
bir roman. «Tütün» ü okurken, aynı

üretim biçimine hâlâ ülkelerdeki
diyalektik sebep-sonuç ilişkilerinin;
küçük nüans ayrıntıları bir yana
bırakılırsa, dünyamızın büyük bir
bölününde de geçerli olduğunu gör-
mekteyiz.

Eserde, kapitalizmin gelişip te-
kelleşmesinin ve giderek zavalıla-
şıp yokolmasının romanı verilmiş-
tir. Küçük işyerlerini yutarak te-
kellegen «Nikotiana» (**), yanı sıra
birçok kişileri de yükseltmiş, ge-
liştikçe kendi ecelini de hazırlayan,
dış ve iç dinamiklerin baskısıyla
batmaya yüz tutan aynı «Nikotia-
na», yanı sıra yükselttiklerini ken-
disiyle birlikte eritmiştir.

«Nikotiana» yükselirken, gel-
miş geçmiş bütün hakim sınıfların
kullandığı çeşitli baskı yöntemleri-
ni, kendine özgü biçimlerle geliştire-
rek kitlelere uygulamıştır. Örneğin
«Karacol dolgun aylıklı sivil
polislerle doluydu. Bu içkici kötü
yaratıkların işi gücü komünist dam-
gasını vurdukları kişiye tutup işken
celer yapmaktı.»

Batan «Nikotiana», gelmiş geç-
miş diğer hakim sınıfların ve sis-
temlerin gülünç zavalılığına, terke-
dilmişliğine düşmüştür : «Nikotia-
na» genel direktörünün şu anda me-
zarı başında duygusuz bir eş vardı.
Sinir hastası yağlı bir orospu hün-
gür hüngür ağlayarak, ölümün yas-
lı havasını gülünçleştirmişti. Tabu-
tunu sarhoş bir uşak yatırmıştı. Aç-
lıktan kemikleri fırlamış ve Tanrı-
ya inancını yitirmiş bir Yunan pa-
pazı gelmişti gömü törenine.»

«Tütün» de girift kapitalist iliş-
kiler, basite indirgenerek, öden
hiçbir ödün vermeden güçlü bir es-
tetikle okura sunulmuştur.

Hakim üretim biçiminin geliştirdiği hakim insan tipinin şaşaalı
kibarlıklarının iğrenç özü gösteril-
miş, yaldızlı pullar bir bir düşürül-
müştür.

Romanda vurgulanmak istenen
önemli bir gerçek daha var : Birey,
salt ne «iyi», ne de «kötü»dür. As-
lında «iyi» ve «kötü» kavramları,
bireylerin üretim ilişkilerinde aldık-
ları yere ve davranışlara göre, on-
lar üzerinde anlam kazanır. Salt
«iyi» Tanrı, salt «kötü» ise şeytan-

dur ki, bunlar da diyalektik madde-
ciliğin silkeleyip attığı metafizik
kavramlardır. İşte, Dimov'un kişi-
leri, «iyi» ve «kötü» yanlarıyla bir
bütündürler.

Eserde, maddenin çift yanlı
özellikli konmuş, her objenin kendi
içinde yokedicisini yanı karşıtını ta-
şıdığı gösterilmiştir.

Dünya savaşlarının gerçek ne-
deni konmuştur «Bugünkü savaş-
ların tröstleri ve karteller arasında
pazar kavgasından patlak verdiğini
Von Gier'den daha iyi bilen az bu-
lunurdu.»

Ekonomik çelişki ve mücadele
Dinko'nun ağzından şöyle anlatılı-
yor : «Babani grevcilerin öldürdügü-
ne inanıyorsun değil mi? Fakat aç
işçilerin böylesine ileri gitmesine
kim sebep oldu? Sadece Boris (Ni-
kotina'nın sahibi) ve onun gibi var-
lıklı kişiler. Baban da bu çarkın uy-
sal bir tekerleğiymiş. Dün işçi mahal-
lesindeydim. Analar çocuklarına ne
yedireceklerini bilemiyorlar. Küflen-
miş bir ekmek parçası için iki oğ-
lan döğüşüyordu. Şu sıra tüm Bul-
gar Milleti'ni yönetenler yol açıyor
bu kötülöklere.»

Yazar, kapitalistlerin araların-
daki çelişkileri geri plana atıp, na-
sıl ve neye karşı birleşeceklerini
şöyle gösterir : «Boris, ötekileri de
(diğer kapitalistler) selâmladıktan
sonra oturdu. Çoğu elini sıktı iki-
yüzlü bir güler yüzlülükle. Birbirle-
rini parçalamaya hazır kurtlara ben
ziyorlardı, fakat ortak çıkarlar yü-
zünden uyuyorlardı arada bir.
Kooperatifleri vurmak, devlete kar-
şı bir dalavere çevirmek, ekicileri
daha aşırı sömürmek ve büyük bir
grevi birleşik güçleriyle ezmek ge-
rektiğinde birbirlerine böyle davra-
nıyorlardı.»

Dimov'da, devlet yönetimi ve
basın üretim biçiminden bağımsız

değildir «... Nazır kırık bir sesle hangi görevi diye sordu. «Kostov daha kızgın bir sesle, bakanlık görevinizi dedi. Basını dizginleyin. Sol eğilimli gazeteler Nikotina'ya karşı sütunlar dolusu yazı yayınlıyorlar. Buna bir son vermeli.»

«Tütün»e göre hukuk ekonomik düzene paralel işler : «... Bizim Adliye Nazırının Nikotina ortakları arasında bulunduğunu unutmayın... Otuz milyonluk davalarda en dürüst adliyeciler bile, eli terazili tanrıca kızının gözündeki bağları çözüverirler.»

Romanda, dış politika haldim sı nıfların isteğine göre düzenlenir : «... Bütün iş politikacıların işlerini elde bulundurabilmekte. Sizin böyle kuklalarınız yok. Fakat benimkiler kusursuz işler. Almanlar benim tütünleri alırlarsa kuklalarımı da kullanabilirler.»

Yürütme gücü için de aynı koşullar geçerlidir «Emniyet amiri içkiden durgunlaşan gözleriyle bir baktı : tutukluları dövmesini Uzun'a söylerken devleti ve sizleri koyuyorum ben.»

İ

Devrimci mücadelenin çetinliği, sekreterimizin zararları, örgüt disiplininin katı bir diktatoryaya dönüşmesinin getirdiği sakıncalar okura gösterilir. Örgütsüz kalmanın acı sonuçları sergilenirken, küçük burjuva kaypaklıkları da eleştirilir.

«Bu insanların hayatı ne çetin şeydi. Burada küçük bir yanlış büyük suç sayılıyor, insanoglunun zayıf yanlarına korkunç bir kusur gözüyle bakılıyordu. Tanrının günü yitmişlik ve erkekçe her şeye katlanmak bunlar için en olağan görevdi.» Devrimci mücadelenin bu zorluklarına karşın, onun getirecekleri Balvacı Max'ın ağzından Stephan'a şöyle aktarılır : «Bizler gözü kapalı düşünceye saplanmış kişiler değiliz.

Bir işçinin durumunun ne çetin olduğunu bilirsin. Hele gizli çalışıldığında... En ağır işkenceler ve sonunda kendi elinle bir tabanca kurşunu... Evet bazan bu bile mutluluk tur, yakayı ele vermeden, ya da onların kurşunuyla gebermeden kendi elinde becerebilirsen... Yanı başında hayatın nabızı atarken, sen kasvetli bir gölge gibi dolaşırsın ortalıkta. İnsanların seviştiğini, evlenip çocuklar yaptığını görürsün. Kendi yaşıyışın kör bir gaz lambası gibi görünür gözüne. Kimi zaman korkunç bir yalnızlık duyarsın, sınırlarını harap eden bir yalnızlık. Böyle anlarda bir karım olsaydı, çocuklarım olsaydı, onları sevip öpseydim, ben de nasibimi alayım diye yaratılmış her şeyin tadını çıkarsaydım diye özlem duyar, yanar tutuşursun. Fakat sen den artık geçmiştir. Dünyanın öteki ucuna da gitsen yakını bırakmayacaklardır...» Ve devam eder Max : «... bütün bunlara karşı durabilirsen yine bize dönersin, bütün bir ömür boyu kalmak üzere. Ne var ki o zaman bu köpekçe yaşayışından yanıp yakınmayacaksın, kovalananların o korkunç yalnızlığından ve arkani bırakmayanlardan hiç korkmayacaksın.»

Devrimci örgüt, demokratik merkezîyetçiliği bütün kurallarıyla uygulamak zorundadır. Demokratik merkezîyetçiliği doğru uygulayan bir örgütte disiplin, anarşiye ya da katı bir diktatoryaya dönüşmez. Tabanın nabızı tepenin elindedir. Tepeye gelişigüzel kararlar alınır, ne de taban tepenin kararlarına yabancı kalır. Tabandan tepeye, tepeden tabana tam bir uyumluluk bulunur. Böylece provokasyonlar, yerli yersiz teorik tartışmalar ve sektarizm önlenir. Dimov «Tütün» de yerli geldikçe bunlara değiniyor : «Emekçi yığınlarına baskı günden güne atarken, parti yöneticileri teori tartışmaları yapıp birbirlerini dargörüştüğüyle suçluyorlardı.»

Küçük burjuva tepkiciliği ve duygusallığı mahkûm edilir «Lilia okuldan çıkarılışını hatırlatmıştı. Lise direktörüne faşist demişti. Onun yaptığı da şu kızın duadan kaçınması gibi bir sersemlikti.»

Romanda devrimciliği şekilcilikle bağdaştıranlara cevap verilir : «(Paven'in) olağanlıktan şaşmamak duygusu, giysilerine dikkat etmek olanakları bulunduğu halde hırpani kılıklı ve saç sakalı birbirine karışmış pek çok solcu aydının dargö-rüşlülüğünden onu korumuştı. Pave'l'in sırtında iyi dikilmiş yazlık bir giysi ve temiz bir gömlek vardı.»

1

Yazar, ekonomik, siyasal ve kültürel bir sistemi doğuş, gelişim ve yokoluş açısından ele alarak tarihin şu şaşmaz yasasına ulaşmıştır Şimdinin güçlüsü, geleceğin zavallı bir nesnesidir sadece.

Yazımızı, «Nikotiana» baş eksperinin şu düşünceleriyle bitirelim bızım dünyamız her yanından yıkılıyor... Cinayetler, polis baskıları, tevkifler hep boşunaymış.»

(*) May Yayınları, Çev. Burhan Arpad

(**) Nikotiana, Bulgaristan'dan Yunanistan'a kadar etki sahase olan tütün tekeli.

gerçek sinema sinema ve fotoğraf dergisi

Ocak sayısında

- Yapı, kültür ve siyasal sinema,
 - Bilim kurgu ve 2001 üzerine,
 - Toplumcu gerçekçi kültür için,
 - Devrimci Sinema Grupları,
- nesnel eleştirici için gerçek sinema.

sayısı 5, yıllık aboneli 50 lira

isteme adresi :

Muhtar Hüsmü Sok. 31/6 — Fatih

(Yeni Adımlar okuyucuları bu listeden beğendikleri kitapları % 25 indirimli olarak sağlayabilirler. Kitap istekleri için, YÜCEL YAYIN DAĞITIM P.K. 401, İSTANBUL adresine yazılmalıdır. Yüz lirayı aşan siparişler ödemeli olarak postalanır. Yüz liradan az siparişler için tutarı kadar posta pulu gönderip istekte bulununuz. Posta masrafı tarafımızdan karşılanır.)

A. Kadir		Yakovos Kambanellis	
DILDEN DILE	5 lira	FAŞIZMIN PENÇESİNDE	10 lira
A. Kadir		Enver Gökçe	
BUGÜNÜN DILIYLA		DOST DOST İLLE	
HAYYAM	6 lira	KAVGA	10 lira
A. Kadir		Faik Muzaffer Amaç	
BUGÜNÜN DILIYLA		ÇAYAN DAVASI	10 lira
TEVFIK FİKRET	10 lira	Howard Fast	
A. Kadir		FIRTINADAN SONRA	20 lira
MUTLU OLMAK VARKEN	8 lira	Kemal Özer	
Berthold Brecht		KAVGANIN YÜREĞİ	5 lira
HALKIN EKMEĞİ	10 lira	Aydın Hatipoğlu	
A. Kadir		HOYRAT	6 lira
DÜNYA HALK VE		Truman Nelson	
DEMOKRASİ ŞİİRLERİ	15 lira	ANALARIN İŞKENCESİ	10 lira
A. Kadir		Nihat Behram	
VIETNAM ŞİİRİ	10 lira	HAYATIMIZ ÜSTÜNE	
Metin İkin		ŞİİRLER	6 lira
NÖBET. 2. basım	10 lira	Çernişevski	
Metin İkin		NASIL YAPMALI 2. cilt	40 lira
YARIN İÇİN	10 lira	Leonid Andreyev	
Metin İkin		YEDİ ASILMIŞLARIN	
ZOR ZAMAN	6 lira	HİKAYESİ	10 lira
Süreyya Berfe		P. Nikitin	
SAVRULAN	5 lira	EKONOMİ POLİTİĞİN	
Ilya Ehrenburg		İLKELERİ	15 1ira
PARİS DÜŞERKEN, cilt 1	20 lira	Namık Behramoğlu	
Ilya Ehrenburg		MEZARDA YAŞAYANLAR	7,50 lira
PARİS DÜŞERKEN, cilt 2	20 lira	Amado	
Howard Fast		SONSUZ TOPRAKLAR	20 lira
HALK SAVAŞÇILAR	10 lira	Tahavi Ahntanov	
Adnan Özyalçner		BORAN	15 lira
YAĞMA (TDK Ödülü)	10 lira	Ercümen Behzad	
Nikola Ostrovski		MAU MAU 2. basım	6 lira
VE ÇELİĞE SU VERİLDİ	20 lira		
Jack London			
VAHŞETİN ÇAĞRISI	10 lira		

anaların işkencesi

"Belgesel"

TRUMAN NELSON

Truman Nelson'un bu kitabı yayımlandığı zaman yeni bir **J'accuse** (İtham Ediyorum) olarak nitelendi. Amerika'nın modern Zola'sı diye anılan Nelson, bu kitabıyla siyasi iktidarı gerçekten itham ederek, halkın direnç hareketini destekledi. Halka gözdağı vermek için tezgâhlanan bir düzmece yargılamanın ipliğini pazara çıkardı. Sindirme hareketinin, polisin tüyler ürpertici kıyımının, insanlık dışı işkencelerin nasıl yapıldığını, zulüm görenlerin ve idamları istenerek yargılanan gençlerin annelerinin da ağzından gerçek bir tablosunu çizdi. Truman Nelson, annelerin, kendilerinin ve çocuklarının başlarına geleni anlattıkları ses bantlarından yararlanarak, halkın direncini ve yiğitliğini anlatan bir destan yarattı. Anaların İşkencesi, halkın tarihinin önemli bir bölümüdür. Sınıfsal çıkarlar söz konusu olunca bütün burjuva kurumlarının nasıl birleştğini, ama buna karşı beyaz ve zenci halkın güçbirliğine giderek nasıl direnişe geçtiğini de gün ışığına çıkaran ilginç bir kitap.

yücel yayınları

Cağaloğlu, yerebatan caddesi N°:43/4 istanbul

Devrimci kitaplığın ilk eserlerini yayınlıyor. İlk kitap çıktı:

NENNi : İspanya'da İçsavaş ve Faşizm

Türkçesi : Orhan Suda

(Geri bıraktırılmış ülkelerde faşizmin nasıl çöreklendiğini, adım adım izleyeceksiniz. Günümüz olaylarına ışık tutan eser.)

Fiatı 20 Lira

SUDA YAYINLARI'NIN YAKINDA ÇIKACAK
KİTAPLARININ İLK DİZİSİ

R. LUXEMBURG : Ekonomi Politîğe Giriş

ARRABAL : Yaşasın Ölüm

MANDEL : Ekonomi Politik Elkitabı

(Mandel'in bu ünlü eserinin baştan sona gözden geçirilmiş yepyeni bir çevirisi. Türkçesi: Orhan Suda)

BRECHT, THOMPSON : Sanat ve Devrim

SUDA YAYINLARI

Devrimcilerin başucu kitabı

Yazışma ve havale :

Orhan Suda, Suda Yayınları

P.K. 1,

Sirkeci - İstanbul